

A2

KULTURNÍ ČTRNÁCTIDENÍK

28. 8. 2013 ROČNÍK IX

ADVOJKA.CZ

CENA 39 Kč

18

NUDA

**Rok s Thomasem
Bernhardem**

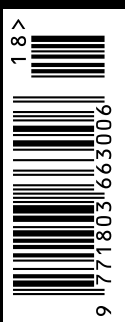
**s Enriquem Peñalosou
nejen o cyklistice**

**Circus politicus: nástup
evropské oligarchie**

**guerilla gardening
pohádkových bytostí**

Ilustrace Martin Kubát, 2013
ISSN 1803-6635

Rozpuštěná demokracie

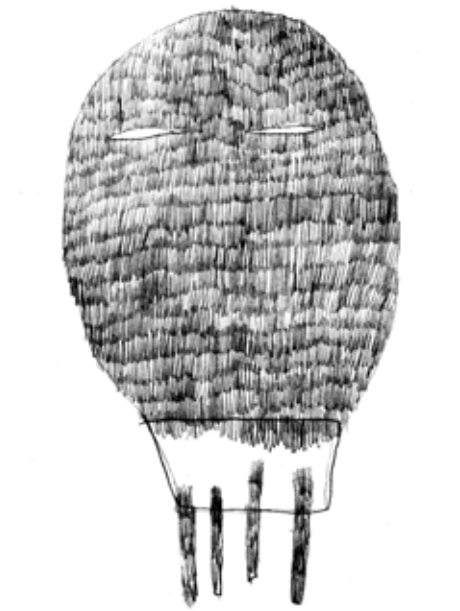
LUKÁŠ RYCHETSKÝ

Stalo se, co ještě před pár měsíci málokdo čekal. Nejdříve padla Nečasova vláda, která šla z jedné koaliční krize do druhé, ministry střídala i na české poměry s nebývalou rychlostí, ale vždy znovu povstala v podobě oživlé mrtvoly, která nevidí ani neslyší a toporně kráčí dál. Konec tedy nastal teprve v okamžiku, kdy přišla o hlavu. Stalo se nakonec i to, v co málokdo doufal ještě před pár týdny. Poslanecká sněmovna si odhlasovala vlastní rozpuštění. Komu za to vděčíme, se v dobré společnosti nesluší říkat, ale šlo o Miloše Zemana, jenž vystrášil TOP 09 takovým způsobem, že konečně udělala to, co sice ústy svých vrcholných představitelů již dříve slibovala, ale vzápětí zase sverpěpě odmítala – vzdala se výkonu své politické moci.

Blíží se tedy předvolební kampaň a s ní přichází na řadu mobilizační politika s riziky, která k ní neodmyslitelně patří. Opět se bojuje o „svobodu“ – a je to zvláštní boj. Přední české deníky se mobilizovaly již den po historickém hlasování, které pro ně bylo patrně trpkým zklamáním. Titulky byly výmluvné: „Ještě budeme rádi vzpomínat, jaké že to byly krásné časy“ (MF Dnes), „Levice má volnou cestu k moci“ (Lidové noviny), „Nová éra: úspory střídá rozdávání“ (MF Dnes). Co se přitom dozvídáme o charakteru demokracie, kterou se všichni s takovou vervou zaklínají? Třeba to, že ačkoli již rozpuštěný parlament byl její zárukou, s tím, který přijde po předčasných volbách, ji prý spojovat už nepůjde. Není totiž parlament jako parlament. Samozvaní obhájci demokracie se tak ocitají v bizarní pozici, když brání svobodu před svobodnými volbami a volební urny před voliči. Zklamání elity opět vědí lépe, co národ potřebuje, jenže ten už si to podle všeho prostě nenechá vysvětlit.

Stesky po vládě – která, jen pro připomenutí, nejdříve za důkaz svého úspěšného protikorupčního tažení označila fakt, že umožnilo demisi premiéra, a následně ve strachu z možného rozšíření trestních stíhání povýšila korupci a kupčení s poslaneckými mandáty na stěžejní nástroj parlamentní politiky – je nutné vykládat jako výraz cynismu těch, kteří svou víru se zápal

hlásají, ale přitom jí už vnitřně nevěří. Když se k tomu ještě přidají lingvistické ambice Nejvyššího soudu, který větu z Ústavy České republiky znějící „Za projevy učiněné v Poslanecké sněmovně nebo v jejích orgánech nelze poslance trestně stíhat“ vyložil tak, že ji lze aplikovat i na neverbální, smluvní i nesmluvní, zákulisní a tajná jednání poslanců, nezbyvá než konstatovat, že se z Poslanecké sněmovny stává ideální místo pro výkon korupce. Autoři daného článku Ústavy sice mohou v médiích do omrzení vysvětlovat, že se měla zmíněná formulace vztahovat pouze na politické projevy, ale je to málo platné. Strany Nečasovy vládní koalice se dostaly do kouta, a když už neměly kam utéct, vypadlo z nich doznání, které vinu vydává za beztrestný čin tím, že ji prohlásí za cosi běžného. Za něco, co ostatně dělají všichni, a za co se tudíž není třeba stydět. Zoufalou obhajobu, která byla spíše dalším důkazním materiálem, pak ještě, zcela nepochopitelně, posvětil Nejvyšší soud, jenž jako by se utrhl ze řetězu. Člověka jen napadne, proč se o tom všem s podobně odzbrojující otevřeností veřejně nehovořilo posledních třiaadvacet let. Zblízka sledujeme rozpuštění parlamentu, ale v pozadí

Kresba Přemysl Černý

tohoto dění se pozvolna rozpouští i demokracie a naše představy o ní.

Stále více lidí zákonitě přestává věřit v osvobozující moc tradičních politických stran, což se projevuje mimo jiné tím, že se politika silně personifikuje a přibývá populistických uskupení, která jsou plně v rukou jednotlivců a přestávají zakrývat, že spíše než pro občany jsou tu hlavně pro své majitele, kteří s nimi podle toho zacházejí, popřípadě ještě pro trochu širší zájmové skupiny. Nezdá se, že by varovné poučení z příběhu Věcí veřejných fungovalo jako odstrašující příklad. Místo bezpečnostní agentury v hávu politické strany nyní dostávají šanci nejrůznější „hnutí“, která si politickou budoucnost pleťou s podnikatelským záměrem a nepřímou naznačují, že když mohou být ve výprodeji jednotlivé poslanecké mandáty, bude nejlepší koupit si nejdříve celou stranu a pak to zkusit i s unavenými voliči. K politickým firmám se přidávají i respektované osobnosti a šance na úspěch podobných projektů pomalu, ale jistě rostou. A není se čemu divit, když v demokracii nevěří už ani ti, kteří mají být vykonavateli vůle lidu. Cynismus politických praktiků zákonitě způsobuje nevolnost voličů, kteří v řadě případů už nevědí, koho volit, a uchylují se k novým seskupením, o nichž sice nic netuší, jež však slibují po svém zvolení udělat pořádek. U konce s dechem nejsou pouze občanství demokraté, jejichž stranu by snad bylo lépe označovat už jen zkratkou, nebo preferenčně silná, ale ideově vyprázdněná sociální demokracie, která se rozpouští pod dohledem Miloše Zemana. Vážně ohroženy jsou především naše utkvělé vize o povaze teprve dvacetileté svobody, která vyšuměla jako tableta celaskonu a jejíž přítomnost teď připomínají už jen prázdné a bezbarvé bublinky ve sklenici vody. Zbavovat se iluzí je jistě potřebné, ale samotný vhled stačit nemusí. Čekají nás dva měsíce dobře známé mobilizační kampaně proti levici, ale i nekompromisní, a samozřejmě podpásový, souboj mezi ODS a TOP 09, ČSSD a Zemanovci.

Pokud půjde vše stejným směrem, může nynější dobrou zprávu o rozpuštění sněmovny při vidině současného vývoje jednoho dne vystřídat zpráva o parlamentu, jenž se nejen rozpustí, ale rovnou zruší. Půjde i to interpretovat jako radostnou zvěst?

editorial

Tentokrát jsme si dali nesnadný úkol – rozhodli jsme se prozkoumat nudu. Neboť, jak tvrdil Bertrand Russell, generace, jež nevydrží nudu, bude generace malých lidí. Ve společnosti, která je na jedné straně orientovaná na výkon a na straně druhé posedlá hodnotou zážitků, ovšem má na nudu čas už jen málokdo. Zápisky, které si při terénních výzkumech vedou kulturní antropologové, ukazují, že i to, co se na první dojem jeví exoticky a zábavně, se může proměnit v monotónní sled banálních činností a počáteční nadšení se snadno zvrtné v zabíjení času. Nudí nás i hudební festivaly, knihy, filmy. Zahálce propadla i řada filosofů, neboť teprve v jejím pomale plynoucím rytmu se můžeme zastavit a koncentrovat neklidnou mysl k nahlédnutí pravého smyslu věcí. Jak poznamenal portugalský básník Fernando Pessoa: „Nuda totiž není nemocí z mrzutého vědomí, že není co dělat, nýbrž vážnější chorobou z pocitu, že nemá cenu dělat nic. Pak ovšem čím víc je co dělat, tím větší nuda se musí cítit.“ Téma připravila Blanka Činátlová – zda se u něho budete nudit či ne, už je na vás. Na závěr bych chtěl upozornit na zásadní událost v životě Ádvojký i jejích čtenářů: 2. září spouštíme komentářový web AZlarm, na němž se každodenně dočtete o aktuálních tématech ze společnosti, kultury a politiky. Vše rychle, stručně a jasně. S námi už nikdy nezaspíte. Karel Kouba

z obsahu

- 9 Kulturní zelenina. Pomalé filmy a znudění kritici / Antonín Tesař
- 10 Prázdná Sklenice vody. Jedna formalistní výstava / Tereza Jindrová
- 18 Nudná antropologie? Proč nemusí být antropologický výzkum vždycky zábava / Martin Soukup
- 20 Město jako návod na život. Enrique Peñalosa o cyklistice, rovnosti a lidském potenciálu / Jana Beránková
- 22 Rok s Thomasem Bernhardem / Karl Ignaz Hennetmair
- 26 Cherchez le byznys. Kniha Christopha Deloira a Christopha Duboise Circus politicus / Jan Bělíček
- 28 Bojujte za svou elitu. Rodí se na střepech demokracie nový absolutismus? / Břetislav Horyna

Martin Skýpala

Pan K

Pan K nosí do práce košile čistě vyprané od manželky. Má hlavně bílé, jeho paní je žehlí každou neděli večer.

Jen jednou přišel do práce později. Měl na sobě včerejší košili, byl celý špinavý od šmíru i s kalhotami a páchnul, jako by se někde vyválel. Tvář měl odřenou, na spánku zaschlou krev. Dokonce trochu kulhal.

Mnozí se ptali, co se stalo, ale pan K to nikomu neřekl a druhý den přišel zase v čistém. Jeho košile svítila čistotou a měl novou kravatu světle modré barvy.

Báseň vybral Ondřej Buddeus

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2
VYJDE VE STŘEDU
11. ZÁŘÍ 2013

Kálení do vlastního hnízda

Protirakouské knihy Josefa Winklera

Rakouský spisovatel Josef Winkler je řazen mezi představitele takzvané Antiheimatliteratur, která se snaží narušit mýtus o bezúhonnosti rakouské společnosti během druhé světové války – a po ní. Jeho romány odhalují pod povrchem vlastenecké idyly dogmatickou víru, nesnášenlivost a všudypřítomnou smrt.

NIKOLA MIZEROVÁ

Pro dílo rakouského literáta Josefa Winklera byla určující raná nedůvěra vůči autoritám a zkoumání možností, jak se postavit jim i jejich ideologicky podbarvenému pohledu na svět. V úzkoprsém prostředí poválečného katolického venkova, na patriarchálním rolnickém statku, z něj rostla ona příslovečná černá ovce rodiny. Jako farářův arciministrant Winkler záhy zjistil, že „pozlacení andělé jsou dutí, že nemají žádné vnitřnosti, žádné srdce ani mozek“, a po svatém přijímání na páchnoucím záchodě marně „dřevěným klacíkem (...) pátral po smrtelných pozůstatcích těla Kristova“. Již tehdy se tak u něj projevovaly zárodky nevybíravé kritičnosti a touha dobrat

namísto červeného inkoustu lidskou krví a napsat Kristus-faktor negativní.“

Životem „povaleče“, jenž se vzepřel otcovskému krédu dřiny do úmoru a na rodinném statku pobýval jen sporadicky, i svými prvotními plnými literárně nezčizených autentických detailů venkovského života si Winkler v Kameringu vysloužil zavržení a dokonce pohružky: „To není člověk... Úplně zničil vesnici... My tady ve vsi jsme slušní lidi (...) S tím Winklerem to jednou špatně skončí... Ta věc bude mít ještě dohru...“ Vše zašlo tak daleko, že Winklerovi vlastní otec nařídil, ať mu v budoucnu raději ani nechodí na pohřeb – a to ze strachu, aby synovi „na jeho pohřbu

v jedné z povídek a uzavírá: „Váš oheň ochraňuje choré, nic víc. Je pozdě. Rakovina uvnitř vás promluvila.“

Touhou nemlčet a podat pravdivou výpověď se stal Winkler pro Kamering tím, „kdo kálí do vlastního hnízda“ – jak to formuloval člověk vsutku povoláný, totiž Thomas Bernhard –, a zařadil se do proudu takzvané Antiheimatliteratur, jehož představitelé v Rakousku v druhé polovině minulého století zúčtovali s představou vlasti jako krásné a morálně bezúhonné země. Rakousko bylo totiž bezprostředně po druhé světové válce ze strany Rakušanů samotných s oblibou interpretováno jako nevinná oběť běsnění fašistického Německa a nad kolaborací s nacistickým Německem se velkoryse přivíraly oči. Winkler se po stopách svých literárních vzorů Jeana Geneta a Hanse Hennyho Jahnna rozhodl „jít světem s hlavou sklopenou a následovat svůj osud směrem k noci, ubírat se opačným směrem nežli vy, aby prozkoumal odvrácenou stranu krásy“. V tomto kontextu je také třeba interpretovat jeho posedlost zobrazováním mrtvých i jeho homoeroticke představy.

V bludném kruhu smrti

Ve zmíněné autobiografii *Sdělovat skutečnost, jako by nebyla* Winkler přiznává chorobný zájem o mrtvé a popisuje například, jak jednou v Římě, vyzbrojen kombinačkami, ukradl v kapucínské kryptě lebku a postavil si ji doma na stůl v marné naději, že si tak zajistí inspiraci. Vydával se rovněž na cesty za kulty mrtvých, do Indie či Mexika. Jejich literárním plodem je fragmentárně pojatý román *Domra* (1996) s podtitulem *Na břehu Gangy*, který vyšel vloni v českém překladu a vznikl tak, že Winkler několik měsíců den co den chodil na spalovací místo v indickém Váránasí a zapisoval si obrazy a prchavé postřehy. Motivy pro sepsání svého románu objasňuje takto: „Nezajímalo mě ani tak vidět stovky zpopelňování mrtvých, mě přitahovalo ono propojení života a smrti na zpopelňovacích místech na břehu Gangy. Zatímco v našich vesnicích v době katolického pohřebního rituálu stroje umlknou, děti se vytrátí z hřiště, ve Váránasí na ghátu Hariščandra pobíhají děti s papírovými draky mezi hranicemi, krávy a telata okusují květinové girlandy ze žlutých a oranžových afrikánů i konopné provazy, jimiž jsou mrtví přivázáni k bambusovému nosítkům, kolem teplých hromádek popela se potulují psi a čekají na zbylé zuhelnatělé kusy lidských kostí.“

Román *Domra* je svérázným popisem proudu života a smrti, v němž Winkler na rozdíl od světa korutanské vsi vidí onu otevřenost a nebojácne krutov pravdivost. Román samotný, ale i Winklerovo přiznání, že si sám teprve zpětně uvědomil, že hinduistické zpopelňovací obřady popisuje stylem katolických litaní, ovšem poukazují na fakt, že se tento korutanský rebel přese všechno nedokáže vymanit z úzkého poválečného katolického mikrosvěta, odkud vzešel. Ve Winklerových novějších románech se vracejí stále tytéž mikropříběhy kameringských mrtvých, které ostatně v podobě vzpomínek a zlých snů postupují i román *Domra*. Přes detailně obrazný popis a barokně košatou dikci, jež v českém překladu bohužel poněkud zaniká, se tak jeho dílo, jakkoli je působivé, již přes tři desetiletí točí v bludném monotematickém kruhu smrti, neschopno nové výpovědi.

Autorka je germanistka.

Josef Winkler: Sdělovat skutečnost, jako by nebyla aneb Zuřivé výbuchy andělů. Přeložila Magdalena Štulcová. Archa, Zlín 2013, 175 stran.

Josef Winkler: Mrtvola slídící ve vlastní rodině.

Přeložila Magdalena Štulcová. Archa, Zlín 2012, 156 stran.

Josef Winkler: Domra. Přeložila Marie Frolíková. Archa, Zlín 2012, 286 stran.

Kresba Eliška Plyš

se podstaty věcí. Ve výčitkách svědomí a ve strachu z věčného zatracení ovšem ještě první mladické vzpoury dusil do slzami zmáčeného polštáře: „Ježíši, ty nejseš hajzl! Prosim tě, odpusť mi! Ježíši, prosím tě, odpusť mi!“

Jednou to s ním špatně skončí

Únik z „vesnice, kde je tma jako v hrobě“ a oporu samostatného uvažování našel později v knihách, které však v jeho rodném poválečném Kameringu s výjimkou textů náboženských takřka neexistovaly. Winkler kradl otci peníze, a pořídil si tak slušnou knihovničku o dvou stech kusech. Na obchodní akademii v Klagenfurtu chodil za školu a vydával s knížkou v cukrárně. V rodině, jež po ztrátě tří strýců ve druhé světové válce „zcela oněměla, stal se z ní tichý, nemluvný domov“, byla pro Winklera literatura mimo jiné výrazem touhy po řeči. Došlo i na první vulkanické literární pokusy, jakýsi tisícistránkový deník. Bolestná touha po pravdivosti ovšem činila psaní neslučitelným s dogmatickou vírou. Ale ani psaní nemohlo kriticky uvažujícího mladíka spasit. V autobiografii *Sdělovat skutečnost, jako by nebyla aneb Zuřivé výbuchy andělů* (Die Realität so sagen, als ob sie trotzdem nicht wär oder Die Wutausbrüche der Engel, 2011), jež právě vyšla v českém překladu, Winkler s odstupem času konstatuje, že psát je „obyčejné šílenství“, stejně jako se modlit. „Stačí jen nasát do plnicího pera

u otevřeného hrobu něco neudělati“. Čím Winkler rozpoutal tak bouřlivé emoce?

Rakovina promluvila

Prostor korutanského poválečného venkova Winkler ve svých beletristických dílech, v českém překladu naposledy v souboru miniatur *Mrtvola slídící ve vlastní rodině* (Leichnam, seine Familie belauernd, 2003), ztvárňuje jako přízračné místo všudypřítomné smrti, která jde ruku v ruce se všeobecným úpadkem. I bez osvětlujících explicitních komentářů nabízejí sugestivní obrazy a minimalisticky podané skutečné příběhy o pokrytectví a morální zkaženosti oněch místních „slušných lidí“ dostatečné svědectví. Dva homosexuálně orientovaní sedmnáctiletí mladíci se pod tlakem předsudků oběsí ve farní stodole na provaze, kterým se tahají z krávy telata. Čtrnáctiletou dívku ve smrkovém lese znásilní místní farář. Opilec Lemmerhofer usne přemožen alkoholem v prasečím chlívků a prasata mu „sežerou koule“. V žumpách každoročně umírají ženy a děti: „... a já se sám sebe někdy ptám, kolik dětí, a hlavně žen, sedláci jenom za minulá století zavraždili tím, že při vybírání žumpy prostě nechali své milované uklouznout.“ Winklerovy všudypřítomné mrtvé je samozřejmě třeba chápat i jako metaforu nepochopěného, chorobného života. „Vy ve svých domech, kde není slz, s hamížností, jež zadusí veškerou lásku,“ říká vypravěč

Slastné zbytnění kliše

Drsná škola a Darebák Franka Millera

Hvězdě současného mainstreamového komiksu Franku Millerovi během krátké doby vyšly české překlady dvou alb, na nichž spolupracoval s význačnými výtvarníky Geoffem Darrowem a Simonem Bisleym. V obou případech ovšem vystupuje do popředí spíše kresba než Millerovy scénáře.

ANTONÍN TESAŘ

Frank Miller je spolu s Neilem Gaimanem a Alanem Moorem zřejmě nejprotežovanějším komiksovým scenáristou redakce časopisu Crew. Ze všech tří jmenovaných má přitom jednoznačně nejbližší k okázalému „drsnáckému“ patosu brakové linie komiksů, na kterou se časopis ve svých začátcích specializoval a kterou ne úplně adekvátně ztožňoval s „komiksem pro dospělé čtenáře“. Dvojice nově přeložených komiksů podle Millerových scénářů *Drsná škola* (Hard Boiled, 1990–1992) a *Darebák* (Bad Boy, 1997) dává dobrou příležitost uvést Millerovo domnělé scenáristické mistrovství na pravou míru. Pokud totiž tato díla něčím vynikají nad průměr amerického brakového komiksu, pak je to kresba, a nikoli Millerovo vyprávění.

Atmosféra urbánní paranoie

V osmdesátých letech byl Miller nepochybně významnou a vlivnou osobností revizionistické vlny v americkém komiksovém mainstreamu. Jeho *Návrat temného rytíře* (1986, česky 2003) je spolu se *Strážci* (1986–1987, česky 2004) Alana Moorea považován za přelomový komiks, nahlízející tradici superhrdinského žánru ze skeptičtějších a realističtějších pozic. Již předtím ale Miller ovlivňoval americkou komiksovou scénu, a to nejen coby scenárista, ale i jako publicista. Významný byl především jako propagátor francouzského a japonského komiksu, jimiž se nechával inspirovat i ve svých raných dílech. Například minisérie *Ronin* (1983–1984) je průhlednou kombinací vlivů Moebia a Kazuo Koikeho. Samotný *Návrat temného rytíře* dnes vynívá především jako dokonalý obraz své doby. Podobně jako temnější odnož tehdy se ustavujícího žánru akčních filmů se snímky jako *Šílený Max* (Mad Max, 1979), *Útěk z New Yorku* (Escape from New York, 1981) nebo *Terminátor* (The Terminator, 1984) také Millerův komiks pracuje s atmosférou urbánní paranoie, akcentující špinavé bulváry zabydlené nejrůznějšími hroživě vyhlížejícími exoty, městské gangy přepadávající bezbranné obyvatele v temných uličkách a samozvané mstitelé, kteří s tímto prostředím bojují jeho vlastními prostředky.

Mezi lunaparkem a skládkou

Jednou ze základních technik braku je přebírání již zažitých kliše a jejich excesivní kupení. V tomto ohledu je *Drsná škola* brak dovedený ad absurdum, a to především díky hyperdetailistické kresbě Geoffa Darrowa. Samotný příběh vychází ze schizofrenní zápletky ve stylu Philipa K. Dicka o robotovi, který si myslí, že je výběrčí daní, nicméně jde o zcela rutinní jednoduchou dějovou konstrukci, navíc spíše v rozsahu komiksové povídky než celého alba. Vyprávění nicméně slouží jako pouhá záminka pro exhibici geniální kresby. Darrow vychází ze stejných kliše jako *Návrat temného rytíře*, brilantní na jeho díle je však právě to, jakým způsobem je nechává doslova rozbujet.

Velkoformátové album obsahuje především velké, často celostránkové panely, které zpomalují vyprávění, ale maximalizují efekt.

Nedá se říct, že by množství prokreslených velkých celků sloužilo k obohacení čtenářova povědomí o futuristickém prostředí. Spíše jde o prosté znásobení brakových atrakcí mnohdy až na úroveň nepřehledné změti. Narazí-li v komiksu do sebe dvě auta, sledujeme, jak se jejich motory vzájemně tříští v chaosu desítek titěrných součástek, a na následujícím panelu vidíme řidiče jednoho z aut téměř zakrytého množstvím haraburdí, které náraz vymrštil bez ladu a skladu do prostoru. Jak součástky motoru, tak různé předměty vznášející se v prostoru auta jsou z hlediska vyprávění i konstrukce fikčního světa čirou manýrou, jejíž jediný smysl je zintenzivnění efektu, který má obraz vyvolat, zbytnění kliše do požitkářské slasti z nadbytku. Stejným způsobem Darrow zaplňuje i množství velkých celků futuristického města. V podstatě na těchto panelech nenajdeme nic, co bychom mnohokrát neviděli v urbánních thrillerech, akčních filmech či sci-fi. Vidíme bezdomovce, motorkáře, pankáče, reklamy, dopravní zácpy, veřejné orgie, laciné výrobky z nákupních center, zbraně všeho druhu – jen je všechno znásobené do nesčetných, často bizarních variací, natěsnaných do nepřehledných skrumáží. Město budoucnosti má v Darrowově podání parametry kombinace lunaparku a skládky, tím spíš, že je to svět, který díky Millerovu scénáři neustále exploduje a rozbíjí se. Stejný osud ostatně potkává hlavního hrdinu, který se v průběhu děje postupně mění z člověka doslova v hromadu šrotu.

Bokovka z drsné školy

Jestliže tuctový scénář *Drsné školy* pozvedá Darrowův vklad na fascinující experiment s funkcí detailu v komiksové kresbě, pak v *Darebákov* už Millerovu libretu nepomůže nic. Simon Bisley, který album podle Millerova scénáře nakreslil, je sice také brilantní autor, který tvůrčím způsobem pracuje s brakovými principy, ne náhodou však jeho vrcholná díla jako *Sláine: Rohatý bůh* (1989–1990, česky 2003), *Batman/Judge Dredd: Rozsudek nad Gothamem* (1991, česky 1998), *Teenage Mutant Ninja Turtles: Bodycount* (1996) nebo obě alba s Lobem patří do akčního žánru. Bisley je totiž především mistr fantasmagorické karikaturní stylizace a přehnaného afektu. Jenže scénář k *Darebákov* mu poskytl pramálo příležitostí k vykreslení maniakálních grimas či naběhlého svalstva. Bisleyovská karikatura je do příběhu o chlapci, kterému tajuplná žena vedoucí tlupu robotických mumií stále dokola vymazává paměť, vnášena dost uměle a nuceně. Nehledě k tomu, že dojem z Bisleyho linky kazí ošklivé počítačové kolorování Anguse McKieho.

Základní otázka ale zní, jakou náladu vlastně má *Darebák* mít. Už u Millerova scénáře je totiž znát násilné střídání dvou poloh, které se pak opakuje i v kresbě. Na jedné straně má jít o tajuplný sci-fi příběh s dětským hrdinou, na straně druhé se vyžívá v pubertálním drsnáctví a ironii. Tato druhá poloha je navíc ve vyprávění naprosto nemotivovaná – nevíme, proč chlapecký hrdina pořád chce cigaretu,

ani proč jeho antagonistka vypadá jako z prostřední dvoustrany Playboye. Celý děj navíc působí jako první díl nějaké nikdy nedokončené série. Téměř nic se tu nevysvětlí a závěr vyzní do rozpačitého prázdna. Snad nejkřehovitější jsou ale náznaky jakéhosi „ponaučení“ o tom, že „osvobodit od něčeho vždycky znamená to něco zakázat“. Komiks původně vycházel na pokračování v časopise *Gentlemen's Quarterly*, takže se dost možná jedná pro oba autory o jakousi bokovku, nicméně i v konkurenci množství amerického komiksového mainstreamu, který v současné době v češtině vychází, vězí *Darebák* poměrně hluboko pod průměrem.

Není úplně spravedlivé hodnotit autora podle jeho méně významných či ne zcela povedených děl, nicméně u Millera je otázkou, do jaké míry jsou *Drsná škola* a *Darebák* jen druhořadými položkami, které by se zásadně lišily od jeho nejuznávanějších děl, tedy série *Sin City* (1991–2000, česky 1999–2011) nebo *300* (1998, česky 2001). Ultrapravicový vyznavač individualistických tvrďáků na sebedestruktivních misích, konaných ve jménu nějakého jednoduchého principu nebo v okouzlení prsatou bimbo girl s našpulenými rty, měl totiž k naivní a velikášské brakové drsné škole vždycky nebezpečně blízko.

Frank Miller, Geoff Darrow: Darebák. Přeložili Václav Dort a Martin Trojan. Comics centrum, Praha 2013, 48 stran.

Frank Miller, Simon Bisley: Drsná škola. Přeložil Václav Dort. Comics centrum, Praha 2013, 128 stran.

Komiks Drsná škola je díky hyperdetailistické kresbě Geoffa Darrowa brakem dovedeným ad absurdum

Jižanská epifanie

Povídky Flannery O'Connorové

V českém překladu vyšla druhá a poslední povídková kniha klasičky americké prózy Flannery O'Connorové. Autorka za tyto prózy, jejichž těžištěm bývá zvnitřnění konfliktu a pointou epifanie, kdysi získala cenu National Book Award. Blížší pohled ukazuje, jak se v její tvorbě prolíná realismus s religiozitou.

PAVEL ŠIDÁK

Flannery O'Connorová, jejíž posmrtně vydaná povídková kniha *Všechno, co se povznáší, se musí setkat* (Everything That Rises Must Converge, 1965) nyní vyšla v českém překladu, není tuzemskému čtenáři neznámá. Mimo odeonský výbor *Dobrého člověka těžko najdeš* (1988), v němž některé z povídek recenzovaného svazku již vyšly, vydalo Argo stejnojmennou povídkovou sbírku (1955, česky 2010) a román *Moudrá krev* (1952, česky 2011). Nepřeložen tak zůstává jen román *The Violent Bear It Away* (Násilníci na něj tlačí, 1960).

Komorní výjevy

O'Connorová se řadí spolu s Markem Twainem, Kate Chopinovou, Williamem Faulknerem, Tennesseeem Williamsem, Trumanem Capotem mezi spisovatele amerického Jihu. Kromě zájmu o jižanskou historii je spojuje sociální, či přímo sociálněpatologická tematika, násilí, moc, rasismus, důraz na rodinu, na roli náboženství a jeho projevy v lidském životě a samozřejmě otázka rasové segregace. Tu O'Connorová ohledává více než pečlivě – vyrovnání se svobodou černochů je leitmotivem její tvorby.

Pozice O'Connorové v literární historii se někdy dále zpřesňuje přiřazením k takzvané jižanské gotice, stylu pracujícimu podobně jako latinskoamerický magický realismus s grotesknem a s magií. To je ovšem zavádějící. Jde o výrazně civilní, realistickou autorku, dokonce bychom mohli mluvit o určité poetice všedního dne. O'Connorová zvláště důkladně pracuje se zvnitřňováním konfliktu. Soustředí se na komorní výjevy viděné na malé ploše rodinného domu, farmy, malého městečka nebo chodby newyorského domu a čas příběhu nepřesáhne několik málo dní. Události u ní spějí k výrazné pointě, jež mnohdy nese religiózní rysy. Médiem a motivem jsou postavy, tématem však čirá epifanie. Ale nepředbíhejme.

Prizmatem boží spravedlnosti

Jižanskogotické grotesko se podepisuje zvláště na postavách. Jakkoli se různí povahou, věkem, sociálním zařazením či rasou, spojuje je bizarnost a asociálnost, ať už daná tupou pasivitou, hypochondrií nebo – což se u O'Connorové hodnotí nejzávažněji – přílišnou sebejistotou, intelektuálním mesianismem a přesvědčením o smysluplnosti vlastního názoru. Konflikt je pokaždé založen obdobně: protagonisté spolu nedokážou komunikovat. Každý je opevněn ve svém světě, z něhož vyrazí na více či méně zoufalé

výpady směrem ke světům ostatních postav. Zcela tu chybí soucit, pokora, přijetí druhého člověka jako bližního. Lidé se vnitřně mýjejí, jakkoli se potkávají vnějškově. Často jsou to rodinní příslušníci, typicky je inscenována dvojčlenná rodinná konstelace matky a syna. Opevňování se v sobě samém spolu s jistotou, ne vždy jasně pocítovanou nepřiměřeností životních podmínek nutně vede k situaci, kdy se okolní svět stává bytostně cizím. Anebo byl cizí vždycky? Lidský život je pak

Robert Mapplethorpe: Ken Moody a Robert Sherman, 1984

představen jako přímá cesta k náhledu, že se člověk naprosto mýlil. V jednu jedinou vteřinu nahlédne všechny své snahy a touhy jako biblickou marnost nad marnost. Tím hůře, že tyto snahy s sebou často nesly hrůzné důsledky.

Říct, že O'Connorová píše komorní psychologická dramata, nestačí. Pointy povídek jsou matoucí, paradoxní, zdánlivě vybočují z dějového půdorysu. Celý příběh často vnímáme očima postavy, ale v osudovém okamžiku se perspektiva radikálně promění. Řeč přebírá vypravěč, jenž s ironickým klidem postavu projektuje na axiologickou, mravní a epistemickou osu věčnosti, vůči níž postava

nemůže obstát, a celá hodnotová pozice světa je tak rázem proměněna. Takovou pointu literární věda zná pod Joyceovým pojmem epifanie. Ne nadarmo tento religionistický termín původně označoval zjevení božstva, k pochopení textů O'Connorové je třeba mít na zřeteli její katolicismus. Víra se v povídkách sice nemanifestuje explicitně, je však přítomná jako v hloubce skryté obrysy, které se náznakově zjevují v popisech krajiny či oblohy, přičemž inspirace barevností nazna-

čuje apokalypsu (tento postup nemá daleko k symbolismu či expresionismu). Plně se religiózní stránka ukáže právě v epifanii, kdy je člověk poměřen absolutním měřítkem, osudovým viděním, kdy – jako v povídce Zjevení – hrdinka spatří samu sebe prizmatem boží spravedlnosti jako hříšnou a své ctnosti, jimiž doposud blahosklonně poměřovala ostatní, jako nicotné.

Autor je bohemista.

Flannery O'Connorová: Všechno, co se povznáší, se musí setkat. Přeložili Marcel Arbeit, Petr Onufer, František Vrba a Tomáš Vrba. Argo, Praha 2013, 260 stran.

literární zápisník

Vyčíslit a zakreslit

PAVEL KOŘÍNEK

Dobře konstruovanou literární infografiku mají všichni rádi – pěkně vykreslená tabulka či schémátko dodává literární historii či interpretaci pel exaktnosti, dopřává lákovou iluzi oněch „tvrдых čísel“, po kterých přece odedávna všichni ve skrytu svých chorobně humanitních duší toužíme. Není proto divu, že v elegantní modrooranžové kombinaci vyvedená tabulka nazvaná „Knihy měst“ (Books of Cities), ve které jeden floridský student designu vizualizoval proměny výskytu několika metropolí v anglojazyčné literatuře posledních dvou století, sklídila koncem července poměrně velký internetový ohlas. Upozorňovaly na něj tweety největších literárních

blogů i serverů, souhlasně pokynula i nějaká ta moderní novomediální veličina, konkrétně Lev Manovich, a protože schovávat si na letní měsíce pravidelné vládní, národní či existenčně-morální krize není zvykem globálním, ale pohříchu jen naším místním, propracovalo se řečené vyobrazení až do Los Angeles Times či International Business Times.

Jako metoda k shromáždění dat pro vizualizaci zde posloužil Google n-gram, volně dostupný korpusový analyzátor, který komukoli umožňuje získávat data o výskytech slov či spojení v čase. Od svého představení v prosinci roku 2010 se tento jinak velmi zajímavý nástroj stal pro leckterého studenta a novináře vysvozením: jak snadno se teď konstruují oslí můstky a exaktní analýzy! Střezme se okamžiku, kdy n-gram Viewer objeví i Česká televize – denní zpravodajství pak nejspíše ztratí poslední zbytky důstojnosti.

Okouzlení elegantním prostředkem, který nám navíc nabízí naoko zajímavé, protože rádobry objevné interpretační klíče, by nás ale nemělo zbavovat zdravého rozumu. Škoda, že se takřka nikdo z re-tweetujících

nad těmi daty o městech na chvíli nezastavil. Grafika, která nám říká, že o Londýnu a New Yorku se psalo vždy, Tokio nabývá v anglojazyčné literatuře na důležitosti zhruba od poloviny 19. století, Madrid upadá v zapomnění a v posledních letech jsou na vzestupu především Mumbai a Beijing, se interpretuje jednoduše: nad radost, hezky se vypráví o asijských tygrech, o ekonomickém, ale i kulturním růstu Číny a Indie. Ve skutečnosti sice floridský grafik zapomněl, že se i v angličtině Tokiu dříve říkalo Edo, Mumbai Bombaj a Beijingu Peking, ale co, hlavně že máme ta pěkně zakreslená „tvrdá data“. Nechcete koupit schémátko na plakátu? Vyzdobí učebnu, rozzáří nástěnku. Nová média? Nové možnosti, jak chybovat!

Nebohému studentovi designu budiž odpuštěno, vždyť v podstatě totožný přehmat se nedávno – jak v britském deníku The Telegraph s gustem upozornil anglický prozaik Phillip Hensher – podařil ve vědecké práci i profesorce z prestižní University of California. Ta zase n-gramem srovnávala výskyty slov „choose“ a „get“ a „duty“ a „oblige“ u Jane Austenové a dnešních prozaiků a zjistila, že v 21. století

prý mnohem více píšeme o možnostech volby než o dodržování povinností. Tvrdá čísla hovoří jasně, světointerpretaci pěkně konvenují, jen se jaksi zapomnělo na to, že Austenová slovo „choose“ psala v dobově poměrně běžném zápise jako „chuse“. K badatelčiným závěrům se pak zcela mimovolně vyjádřily i ekonomické instituce. Britská národní banka před třemi týdny oznámila, že Darwina s jeho přirozeným výběrem na desetilibrovce nahradí právě povinnostmi zmínaná Austenová.

Nic proti n-gramům a nic proti kvantifikační analýze, jistě může nabídnout zajímavá zjištění. Vždyť i to srovnání Mumbai s Bombají a Eda s Tokiem nám může něco naznačit, třeba o tom, nakolik britská literatura upřednostňuje „exotiku historizující“ před „dnešní“ (Edo má nad Tokiem stále navrch, dnes jako před lety). Než ale vyrobíme schémátko, než svá fascinující zjištění vyprovodíme do světa, měli bychom trochu času vyčlenit i na možná staromódní, ale přece jen stále funkční nástroj literární interpretace. Měli bychom aspoň některé dotčené texty zkusit přečíst.

Autor je bohemista.

Chvála kuchařů

Platón z pohledu gurmánství

Podle autora následujícího textu, založeného na kritice jedné platónské analogie, je kuchař strážcem přirozeného světa. Oč dále má k čistému myšlení, o to blíže má k pohybu jazyka. Střídání pokrmů může vyjadřovat tempo žitého času. Teprve tam, kde místo doznívání lahodných chutí a uspokojivé střidmosti vládne obžerství, nastupuje nuda.

MARTIN POKORNÝ

Ve slavné ústřední pasáži dialogu *Gorgiás* rýsuje Platón analogii mezi dvěma dvojicemi oborů: rétorika, tvrdí se tu Sókratovými ústy, se má vůči filosofii tak jako kuchařství vůči atletice. Rétorika a kuchařství jsou jakási umění vmlouvací, obratná v působení libosti, přičemž jedna je zaměřena k duši, druhá k tělu. Naproti tomu filosofii a atletice jde – ať už u duše nebo u těla – o dosažení náležitě tohoto stavu, zdraví, s oporou v pravém vědění.

Běhat v kruzích

Filosofie i atletika jsou tak z definice zba-veny aspektu potěšení, jak je běžně chápeme. Směřují nicméně k potěše vyššího druhu. Atletika dospěje k pravdě těla, nejvyššímu uskutečnění lidských fyzických schopností, dle Platóna navíc nakonec ve službách politické povinnosti. Filosofie dospěje k pravdě rozumu, dotkne se trvalého řádu a nahlédne svět z hlediska, které je uspokojivé samo o sobě a nezávisle na okolnostech. Ale jakmile je tento příslib narušen skepsí, jakmile nevěříme, že se naplní, zůstává jen výkon bez potěšení – namísto hry těla i ducha jen práce svalů a myšlenek. Nejen atletika, ale také myšlení se pak mění v úporné obíhání v kruzích, jež sice může vést k triumfu, ten však svědčí právě jen o vynaložené námaze. V obou případech jde o práci, jejíž cíl je třeba teprve nalézt, nicméně snadnější je se s ním minout.

Potěšení je naopak jednoznačně připsáno rétorice a kuchařství, ale je to potěšení ocechované, znehodnocené, pouhé lákání a svádění. Řeč, která se věnuje dané situaci, souhře mínění a potřebám momentálního publika, je postavena naroveň kuchařství, jemuž jde jen o lahodnost sousta a spokojenost právě seskupených jedlíků.

Jedním z cílů onoho argumentu je zotročit ústa, přičemž slovo „zotročit“ tu je zcela namístě, má jít o služebnost, která budí pohrdání. Ústa jsou představena ve své

údajné obscenitě jako sliznice par excellence, která až do současnosti – skrze rty, jazyk, patro, hrdlo – zastupuje v popisech a na obrazech jiná vlhká místa. Ústa spolu se slovy z nich vycházejícími i se svými intonacemi, přeryvy a rytmy jsou poznamenána dutinou, v níž se zrodila. Společensky přijatelnými se stávají jen tehdy, pokud se, jako dobrý sluha, smažou a zastrou ve prospěch netělesného rozumu. Dech se má stát duchem a tvarovat jej nemá živočišné převalování jazykového laloku, ale soustředěná vláda nesmrtelného oka.

Gastronomické apriori

Podle Platóna lze nakonec vše zachránit syntézou shora. Atletika, jež dospěje k povinnosti cviku, a filosofie, která dosáhne poznání pravdy, si snadno osvojí také své kuchařství, tedy životosprávný režim, a svou rétoriku, jazyk vzdělávání a instrukce. Mně však jde o samostatný přínos oněch podřadných členů zmíněné analogie – o nepostradatelné poznání, jež na rovinu povinnosti a rozumu svébytně přinášejí kuchařství a rétorika.

Vždyť kuchařství neznamena obžerství! Je-li zde něco obscenního, pak ne samo kuchařství, ale toto ztotožnění. Kuchař, který chce své hosty zahltit dojmy a přehltnout, se vědomě zpronevěřuje důležité části svého umění. Nemůže přece nevědět, že soulad celé hostiny je stejně důležitý jako soulad kteréhokoli pokrmu. Je to takříkajíc gastronomické apriori, důsledek zcela elementárního principu, který nám říká, že kuchařství je umění skladby věcí, jež lze požit. Pokud hody končí u vomitoria, na vině není hned samo kuchařství, ale buď jeho nedostatek nebo jeho nesvoboda. Kuchař, který hosty sytí přes míru, nepotřebuje sportovní školení, potřebuje buď doučit ve vlastním řemesle anebo dostat svobodu, aby se nemusel podřizovat zvráceným požadavkům zaměstnavatele a jím sezvané společnosti.

Dobrá, snad je k takovému osvobození nutno stát se filosofem. Avšak nadále bude platit, že ona potřebná filosofie nediktuje kuchařství náležité postupy, pouze mu zajišťuje svobodu nezbytnou k naplňování jeho vlastních možností. Navíc se naskytá domněnka, že takováto filosofie bude pramenit z nějaké potěšující dovednosti, která má blíže ke kuchařství než k atletice čisté výkonnosti.

Strážce přirozeného světa

Znalost chutí, jejich vnitřní jiskry a jejich vzájemných harmonií – v moll i v dur, v legatu i sforzatu – má svou vlastní střidmost. Chuť se plní, zakulacuje, uskutečňuje, a od jisté meze se láme a ničí. Jisté je, že dobrý kuchař zachází se znělostí těla mnohem obezřetněji než trenér atletiky, jenž cvičencovo tělo ochotně a agresivně deformuje. Kuchař je strážcem přirozeného světa. Náš život má svůj daný takt záležející ve střídání dne a noci, ale také střídání pokrmů, z nichž bereme tělesnou i vnitřní sílu a vzpruhu. Kuchař se tedy se svými melodiemi a rytmy musí vejít do tempa žitého času (toto je příkaz, vůči němuž se výrobce obžerné, otupující kuchyně proviňuje zvláště zřetelně).

Kde tempo žitého času není zaplňováno uvedeným způsobem, nastupuje nuda. Okamžiky už nezrají a nedoznívají na patře. Přízemní orgasmus i očekávání mimo-světské spásy se z tohoto hlediska projevují jako extrém, jež lze pokrýt jedním popisem – jsou to kulty obžerné plnosti, repetitivně stimulované nebo repetitivně odkládané, ale sdílející neschopnost odstíněného postupujícího naplňování i doznívajícího odplývání.

Autor je komparatista a překladatel.

Edward Hopper: Modrá noc, 1914

Dloubat do vosku

Nuda filosofie a filosofizace nudy

Mnozí filosofové přiznávají nudě významnou roli. Zahálka může poskytnout živnou půdu pro vznik vznešených věd i oporu pro filosofickou meditaci. Teprve stav nicnedělání přivádí člověka k okamžiku soustředění, zastavení či skeptické melancholie v situaci, kdy „pracovitý“ rozum není schopen rozehnat mraky mysli.

ONDŘEJ ČERNÝ

Jistě jsme se někdy setkali – na agoře či v hospodě – se silným tvrzením, že filosofie je nuda. A někteří z nás se možná usilovně snažili toto tvrzení vyvrátit a svedli lýtý boj slovní i fyzický. Přesto, zpytujeme-li filosofii v osamění dlouhého letního dne, pojmem snadno podezření, že s nudou má cosi společného. Ostatně, nenazveme-li filosofii nudou, můžeme ji snad snáze nazvat úsilím, prací, rozmarem, zábavou, kratochvílí? Četní myslitelé dob minulých vskutku přiznávali nudě a nicnedělání významnou roli nejen ve své filosofické praxi. Tyto role se jistě různí. Měli bychom jim však věnovat jistou pozornost, nedokážeme-li nudu a zahálku z filosofie přesvědčivě vyloučit.

Plodná a božská zahálka

Aristotelés tvrdí na samém začátku své *Metafyziky*, že „všichni lidé od přirozenosti touží po vědění“, což jim však nemusí být nic platné, jsou-li poznávané vědy svázané s praktickými nutnostmi či požitkem. Teprve po objevení a ustanovení těchto věd nastává podle Aristotela prostor k tomu poznání, jež nejvíce zasluhuje být nazváno moudrostí. Dodatečnou podmínku, která není splněna pouze vynálezem praktických a hédonistických věd, představuje *skholé* čili „zahálka“. Proto došlo podle Aristotela k objevu například matematických věd nejprve v místech, kde se prvně začalo zahálet, totiž v Egyptě, neboť „tamní kasté kněží byla zahálka dovolena“. *Skholé* bychom mohli správně přeložit také jako „volný čas“ a čist Aristotela coby filosofa poněkud aristokratického – moudrost nejvyššího stupně se objevuje pouze tam, kde zkrátka nemusejí všichni členové společnosti dřít od rána do večera. Avšak tento překlad a tato interpretace nebere v úvahu skutečnost, že i bez egyptské *skholé* máme dostatek času na *hédoné*, slast. Zjevně tudíž *skholé* egyptských kněží neznamena pouze volný čas ve své obecnosti, nýbrž volný čas nenaplněný požitkem a slastí. Co s takovým časem? Podle Aristotela teprve v tomto čase *bez nutnosti a bez zábavy* rostou vědy nejvznešenější – tedy i filosofie.

Aristotelův učitel Platón by se s touto prezentací moudrosti zřejmě nesmířil: v dialogu *Kritias* situuje do zahálčivého Egypta počátek nikoli filosofie, nýbrž mytologie, k níž má sám vztah poněkud ambivalentní. Rád ji uplatňuje ve službách filosofie. Ale filosofie sama, to je přece náročnější poslání! Výchova kasty vládců-filosofů v *kallipolis*, Platónově utopickém státě, má k zahálce a nudě daleko – trénink fyzický i duševní trvajících do třicátého roku života, jenž je teprve završen dialektikou-filosofií, zvládne jen „milovník tvrdé práce“. Poznají vyvolení vládcí-filosofové vůbec *skhole*? Lze si představit, že v zaběhnutém režimu platónského státu dosáhnou moudrosti i bez její pomoci. Platónův Sókratés, model filosofického života poněkud méně teoretický, se však *skholé* nevyhýbá. Vzpomeňme dramatického úvodu k dialogu *Faidros*, který se odehrává za horkého řeckého poledne:

Sókratés: Co to bylo za rozpravu?

Faidros: Uslyšíš ji, jestli máš volno (skholé), abys šel a poslouchal.

Nicolas Hilliard: Henry Percy, 1595

Sókratés: Ale no tak! Myslíš snad, že slyšet rozpravu tvoji a Lysiovu, to bych nepovažoval, jak říká Pindaros, za „věc i obchodu (askholiás) významnější“?

Sókratés v tuto chvíli disponuje dostatečnou *skholé*, zároveň však naznačuje, že se ji skrze filosofickou aktivitu chystá povýšit i nad to nejnaléhavější zaměstnání. Tento vzestup nečerpá v Platónově filosofii pouze z lidské přirozenosti zbavené praktických omezení, vede jej i božské nutkání – impuls nejvznešenější části duše nebo, v případě Sókrata, božský hlas *daimonion*. Zatímco jeho adolescentní následovníky tupě *bavilo* sledovat významné občany Athén zahanané *skholé*, zůstává svým posláním v obdobné opozici k obyčejnému zaměstnání (*prágmatos*) i slasti (*hédoné*). Filosofie tedy ze zahálky snadno vyvstává, aby zastínila vše, čeho je zahálka pouhou negací.

Dloubat prstem do vosku

A přesto filosofii možná neuškodí sestoupit dolů, k zahálcečné přizemnosti. O staletí později přivedl zpět na výsluní filosofie zahálku,

pro něž nemáme spolehlivý zdroj. Co tedy Descartes svým myšlením opravdu provádí? Snad pouze to, že asi nic. Až do druhé meditace nenachází než pochyby, jejichž jediným úběžníkem je subjekt.

Ani posléze se však myslitel do akce nehrne. Když dokazuje prioritu rozumového poznání před smyslovým, bere si za názornou pomůcku kus vosku, jež taví, mačká, žmoulá. Populární dloubání do vosku se zde stává součástí filosofické meditace. Amorfnost a tavitelnost jistě pomáhají demonstrovat proměnlivost smyslově poznatého jsoucna v kontrastu s jeho identitou nahlíženou rozumem, přesto – nemohl Descartes k této demonstraci užít něčeho spektakulárnějšího? Chameleona, slepičího vejce, hérakleitovské řeky? Můžeme jej podezřít, že touto volbou sleduje obavy, jež vyjadřuje v závěru svých *Meditací*: naléhavost věcí, jež máme vykonat, nám v běžném životě znemožňuje „zastavit se“ a zodpovědně rozsoudit konflikty mezi smysly, intelektem a pamětí. Vosk a dloubání do něj se našťástí nezdá příliš naléhavým. Vosk je zcela nezajímavý, a tak neohrožuje střízlivé soustředění, jež Descartes vyžaduje. Filosofie zřejmě musí být dostatečně nudná, aby nerozptylovala sama od sebe.

Stereotyp kulečnickových koulí

Můžeme se nyní inspirovat a přiznat i nudě jistou vznešenost v jejím filosofickém uplatnění: nudě čisté, nudě božsky vykoupené či nudě, která nás chrání před nefilosofickými nástrahami života. Lidská přirozenost bohužel však ve své slabosti filosofickou nudu ne vždy snese. Vzpomeňme Davida Humea, který ve svém *Pojednání o lidské přirozenosti* redukuje kauzální vztah na pouhý návyk naší mysli: pouze proto, že jsme zvyklí například na pohyb jedné kulečnickové koule stereotypně následovaný pohybem druhé koule, hledáme mezi nimi určitou příčinnost. Ta se však podle Humea neskrývá kdesi v hlubinách, ale pouze ve znovu a znovu opakované zkušenosti. Poprvé nás tedy biliár může překvapit a snad i bavit – ale podesáté již naše mysl sama doplní výsledek: pohyb druhé koule po nárazu.

Naše mysl zcela chybně považuje vztah mezi příčinou a následkem za nutný a vytváří si chimérickou představu příčinnosti. Tatáž nedokonalá mysl však dospívá také k těmto závěrům, a to nezřídka za užití vztahu příčiny a následku – nedisponujeme přitom ničím, co by našemu rozumu poskytovalo bezpečnou oporu, a zároveň spolu s Humem tušíme, že fantazie je na tom, co se spolehlivosti týče, ještě hůře. Humea proto zachvacuje jistá skeptická „melancholie“. K jeho štěstí však, „ježto rozum není schopen rozehnat tyto mraky, stačí k tomu samotná přirozenost (...) Dám si večeri, zahraji si vrhcáby, bavím se a veselím se s přáteli.“ Nepřekvapí nás, že Hume dává nyní vrhcábům přednost před biliárem. V nudě, filosofii a filosofické nudě je nicméně dobré mít svá zadní vrátka.

Autor studuje klasickou filologii a filosofii.

nudu a nicnedělání René Descartes, v jehož podání se stávají nejen kontextem filosofické aktivity, ale její nepostradatelnou oporou. Na počátku slavných *Meditací* však především nacházíme filosofa ve stylizaci povýtce zevlácké: sedí pohodlně u ohně ve svém zimním županu a má před sebou, jak tvrdí, „securum otium“, bezstarostný volný čas. Záhy se dovídáme, že dost možná u ohně ani nesedí, ale leží vysvěčený v peřinách – a ani to velmi málo, co si myslí, že „dělá“, ve skutečnosti nedělá. Nenalézá totiž pevný bod skutečnosti, o nějž by se opřel. Vše se mu zdá jako ve snu. Karteziánské pochyby tak nahlodávají skutečnost i té nejbanálnější aktivity. Zpočátku byly meditace vyčleněny ze sledu běžných činností, v tuto chvíli již samy jakoukoli činnost vylučují coby iluzorní.

Můžeme samozřejmě namítat, že i v těchto snech Descartes vykazuje intenzivní činnost myšlenkovou, nakonec právě v myšlenkové činnosti nachází během druhé meditace svůj archimédovský bod, jistotu, na níž nakonec skutečnost světa a svých každodenních aktivit vystaví. Všimněme si však, čím vším tato „bazální“ myšlenková činnost pro Descartesa není: není zdáním činnosti, není přitakáním ani odmítnutím, ale naopak se programově zdržuje soudu, není zábavným defilé smyslových obrazů, jimž nelze spolehlivě přičíst skutečnost, není ani systematickým vyvozováním, neboť to závisí na obecných premisách,

Uskutečnit osud v díle

První česká monografie o Marcelu Proustovi

Nakladatelství Pulchra vydalo knihu překladatele a esejisty Jiřího Konůpka o Marcelu Proustovi a jeho románovém cyklu *Hledání ztraceného času*. Jde o první českou publikaci věnovanou výhradně tomuto francouzskému klasikovi.

MIROSLAV OLŠOVSKÝ

Ladrón de Basura: Reynaldo Hahn na návštěvě v korkovém salónku u Marcela Prousta, 2011

Pochopením díla Marcela Prousta se přibližujeme poznání sebe samých. Zároveň ale také vnímáme ztrátu odplynulé epochy a to, že minulost, jež určuje naši identitu, je zcela nedávná. Od vydání *Hledání ztraceného času* (1913–1927, česky 1927–1930 v překladu Jaroslava Zaorálka a 1979–1988 v překladu Prokopa Voskovce a Jiřího Pechara) se ztráta minulého času, stejně jako pokus o jeho uchopení, stala jednou z charakteristik moderny. Proust tak představuje jeden ze symbolických mezníků.

Dosud jediná česká proustovská monografie *Proust a jeho románový svět* vyšla před nedávnem posmrtně překladateli, básníku a esejistovi Jiřímu Konůpkovi (1919–1968). Autor vnímá Prousta spolu s Joycem a Kafkou jako vstupní bránu do moderní literatury, jako jednoho z autorů, kteří učinili v literatuře, slovy André Mauroise, koperníkovský obrat. V několika krátkých kapitolách se zabývá základními pohledy na Proustovo dílo, všímá si základních témat zpracovaných v jeho slavném opusu, času a prostoru, lásky a smrti, ale také architektury, hudby, literatury nebo malířství. Rovněž věnuje pozornost tomu, jak se spisovatelovy estetické názory projeví ve výstavbě románu či volbě postav. Neopomene přitom zabrousit do biografických souvislostí

a ukázat ty, jež jsou pro interpretaci románu relevantní, aniž by se ovšem prohřešoval proti Proustovu krédu, že umění je autonomní.

Ambivalentnost charakterů

Konůpek vyzdvihuje prchavost Proustem vyobrazených charakterů, jako by šlo o jakousi imaginární látku, jež prostupuje nejen jimi, ale i celým románem. Je to způsobeno tím, že Proustovy postavy nejsou pouhou fikcí, ale časoprostorovou proměnlivostí – vzniká tak psychologický román nového druhu, jehož protagonisté jsou nahlíženi z nejrůznějších aspektů. Výsledkem je ambivalentnost charakterů. Každá z postav je zmnožována pohledy vypravěče, takže se tříští do řady separátních obrazů, jakoby rozprostraněných v čase. To podle Georgese Pouleta, belgického literárního vědce, jehož studii *L'espace proustien* (Proustovský prostor, 1963) zde Konůpek sleduje, svědčí o tom, že Proust komponuje své dílo v čase rozloženém do jednotlivých, vedle sebe kladených prostorů. Identita jeho postav není kontinuem proměnlivým v čase, ale aglomerátem různých já, často navzájem zaměnitelných.

Proust se stává podle Konůpka svědkem toho, jak čas plynoucí k budoucnosti vytváří stále nové vrstvy zapomnění. Zdůrazňuje

spisovatelův způsob evokace minulosti za pomoci jakýchsi opěrných bodů, jež jako signály přítomného zážitku dovedou vyvolat zážitek minulé a jejichž splynutím se v člověku vytvoří prožitek času. Pro Prousta přítomnost není styl ani tak otázkou techniky, jako způsobem vidění. Krása v podobě pravdivé knihy je totiž uložena v každém z nás a povinností umělce je tuto knihu přeložit, cituje Konůpek z Proustova románu. Konůpek rovněž připomíná, že Proust ve svém *Hledání* podává moderní obraz lásky, odlišný od všech dřívějších pojetí. Spočívá v tom, že pro setkání s milovanou osobou je rozhodující neurčitá touha. Milovaným objektem se tak na základě náhody může stát kdokoli.

Kontexty a rozdíly

Značná část monografie se věnuje Proustovu sepětí s Bergsonovou filosofií, nebo naopak vzájemným rozdílu. Ty spočívají například v tom, že umělec odhaluje své já, a ne realitu věcí, jak požadoval Bergson, anebo v tom, že vzpomínka je Proustovi na rozdíl od Bergsona jedinou možnou skutečností, do níž se cele hrouží. Jinde autor nastiňuje Proustovu příbuznost se symbolismem, kterou spatřuje třeba ve spisovatelově touze vytvořit univerzální umění a ve zdůraznění významu prožitků a vzpomínek (těmi se ovšem na rozdíl od symbolistů Proust snažil postihnout „čisté trvání“ a uniknout tak přítomnému okamžiku). Konůpek neopomíná ani počínající rysy takových tendencí v Proustově díle, jaké později našly uplatnění zvláště v existencialismu či novém románě.

Konůpkova kniha je jednou z těch šťastných prací, jimž se daří nejen přehledně vyličit tvorbu daného spisovatele, ale také nastínit pilíře, na nichž spočívá moderní umělecká tvorba. Konůpek poukazuje zvláště na Proustovu víru, dnes již zapomenutou, že dílem lze uchopit vlastní osud, nazít jím jedinečný lidský život a tím mu dát smysl. Dílo se tak stává zcela nezbytným ozřejmením spisovatelova života. Právě soucit s životem a s lidským utrpením jako by tvořil osu, kolem níž se Proustovo dílo stále pohybuje, neboť „bez dobroty autora není ani nadání“. Proust je tak příkladem umělce, který plně uskutečnil svůj život v díle. Autor je básník a esejista.

Jiří Konůpek: Proust a jeho románový svět. Pulchra, Praha 2012, 250 stran.

NEKOMPROMISNĚ — CHYTŘE — DRZE

WWW.A2LARM.CZ — VŠE ZAČÍNÁ 2. ZÁŘÍ 2013

Ádvojka spouští nový komentářový web, který se každodenně bude vyjadřovat ke společenským, kulturním a politickým událostem kolem nás.

Na adrese www.A2larm.cz si od 2. září přečtete aktuální komentáře od kmenových autorů A2. Kromě toho zde naleznete videoreportáže, konfrontace, fotogalerie, aktuální rozhovory, recenze i články o životním stylu.

NEZASPĚTE!

Kulturní zelenina

Pomalé filmy a znudění kritici

Před dvěma lety se v americkém tisku objevila série článků, které se týkaly nudy a nových pomalých festivalových filmů. Toto téma je stále aktuální. Nejde přitom jen o kritiku či obhajobu „nudných“ filmů, spíše o zkoumání nezájmu jako specifické divácké reakce.

ANTONÍN TESÁŘ

Když David Bordwell v jednom z příspěvků na svém blogu píše, že „říct o nějakém filmu bez dalšího, že je nudný, je stejně bezobsažné jako o něm prohlásit, že je zajímavý“, přesně tím vystihuje obtíž, kterou filmová kritika s nudou má. Nuda sice může být středobodem diváckého zážitku z nějakého díla, ale není považována za přesvědčivý argument filmové kritiky. Bordwellův text *Good and Good for You* (Dobré a dobré pro tebe), z nějž uvedený citát pochází, je reakcí na sérii článků z mainstreamového amerického tisku z roku 2011, jejichž tématem je v podstatě otázka, zda a v jakém smyslu jsou pomalé festivalové či nezávislé filmy nudné. Pozoruhodnější než otázka, které snímky jsou či nejsou nudné a proč, ale může být téma vztahu divácké nudy a kritického hodnocení filmů, jehož se tyto články dotýkají.

Příležitost přemýšlet

Celou debatu zahájil text Dana Koise *Eating Your Cultural Vegetables* (Jedení vaší kulturní zeleniny), vydaný v časopise New York Times. Jde v podstatě o fejeton o tom, že autor nedokáže sledovat se zaujetím pomalé artové filmy, jako jsou *Meek's Cutoff* (Meekova zkratka, 2010) Kelly Reichardtové, *Tulpan* (2008) Sergeje Dvorcevoje nebo *Tři časy* (Zui hao de shi guang, 2005) Hou Hsiao-hsiena. Text vyvolal řadu odmítavých reakcí, které většinou s článkem zacházely jako s dalším z mnoha hlasitých arogantních výkřiků popkulturních fanoušků odmítajících všechny snímky, které neodpovídají hollywoodským měřítkům filmové zábavy. Text tedy posloužil jako záminka k obhajobě filmů spadajících do proudu „kinematografie pomalosti“, jejíž dlouhá tradice sahá od Carla Theodora Dreyera po, řekněme, Pabla Giorgelliho.

Téma nudy se tím ovšem nepozorovaně posunulo na jinou rovinu, totiž do souvislosti s motivem kontemplace. Manohla Dargisová ve své kritické reakci *In Defense of Slow and Boring* (Na obranu pomalého a nudného), otištěné v tomtéž časopise, píše, že filmy s pomalým tempem dávají divákům příležitost přemýšlet. To může platit pro řadu filmů „kinematografie pomalosti“, které vyprávějí pomocí nedořečených náznaků či přímo enigmatických situací, jako je tomu například v tvorbě Lisandra Alonsa nebo Tsai Ming-lianga, případně snímky, které výslovně tematizují nudu jako ústřední motiv svého vyprávění – učebnicovým příkladem je novinka Bruna Dumonta *Camille Claudel 1915* (2013). Jenže to Koīs vůbec nepopírá, naopak, touto možností se v textu výslovně zabývá. K nudě, kterou má na mysli Koīs, tak celou debatu vrací Tom Shone ve svém krátkém blogovém příspěvku *Why Boredom Is Still a Bad Thing* (Proč je nuda přece jen špatná věc), kde proti argumentům Dargisové namítá, že když se při sledování nudného snímku „jeho myšlenky zatoulají“, neznamená to ještě, že ho film přiměl přemýšlet.

Vratkost sedadla

Koīs rozhodně nepíše sebevědomě a přehlíží, ale naopak zahanbeně. Nejde mu o zavržení „kinematografie pomalosti“, spíše o stydlivé přiznání, že ji není schopen docenit. Tvrdí, že si zkrátka nedokáže pomalé filmy užít, i když se úporně snaží je znovu a znovu sledovat; ví, že je řada lidí, k nimž chová respekt, uznává, a je schopen v některých z těchto filmů odhalit nesporné kvality. Přesto se na ně ale nedokáže naladit: „Můj vkus tvrdohlavě zůstává mým vkusem.“ Nuda, o níž se tu píše, se liší od kontemplace podle Dargisové i od „ušlechtilé“ nudy, kterou Andrew O'Hehir popisuje v další z reakcí, nazvané *In Praise of Boredom at the Movies and in Life* (Chvála nudy, ve filmu a v životě). O'Hehir v textu uveřejněném na webových stránkách Salonu chápe nudu jako produktivní stav, který nás nutí vymezovat se vůči tomu, co je jeho příčinou. Koīs nicméně

reflektuje zkušenost pouhého nedostatku zaujetí, neschopnosti soustředění, rozptýlenosti či odtažitosti. Není to ani rozvolněné ovzduší vhodné pro přemýšlení, ani únava z dominující ideologie, která otevírá dveře pro revoluci.

Tom Shone, který Koīsovu intenci velmi dobře pochopil, popisuje v tomto duchu svou zkušenost ze sledování Malickova *Stromu života* (The Tree of Life, 2011, recenze v A2 č. 12/2011): „Když jsem se díval na *Strom života*, měl jsem mnoho příležitostí přemýšlet o následujícím: vratkosti mého sedadla, pravděpodobnosti, že bude během příštích šesti měsíců opraveno, ekonomii, která určuje, jak často může kino najmout někoho, aby utáhl šrouby na sedadlech, roli studií ve snižování zisků kin a tak dále a tak dále, dokud veškerost božího stvoření přede mnou nestála ve své nepostižitelné nádhře.“

Stavy, o nichž Koīs a Shone píší, se vztahují do značné míry specificky ke kinematografii. S nedostatkem zájmu lze pochopitelně přijímat i divadelní inscenaci, hudbu nebo rozhlasovou hru, a konečně jistým způsobem i knihu nebo komiks, ale film, obzvláště sledovaný

na předpokladu, že existuje nějaké měřítko kvality uměleckých děl, které je společné pro všechny bytosti schopné estetického hodnocení, i když toto měřítko samo nelze zobecnit a popsat pomocí abstraktních principů. Humeův estét tedy umí rozeznat skutečné kvality příslušných uměleckých děl, ale nedokáže své soudy obecně zdůvodnit. Jak s Koīsovou roztěkaností při sledování Reichardtové, Dvorcevoje nebo Houa souvisejí Humeovy úvahy? Koīs stejně jako Humeův estét zakouší během recepce uměleckého díla určité spontánní reakce, které nedokáže zdůvodnit, ale jež zároveň formují jeho divácký zážitek.

Oproti pocitům Humeova estéty je však Koīsova nuda něčím zcela nežádoucím, co mu může v kritické obci přinést (a také přineslo) jen opovržení. Koīs si to plně uvědomuje a z toho také plyne jeho stud a úporná snaha změnit své divácké návyky. „Obvykle si u nich lehce zdřímnu,“ píše o pomalých filmech, „a často se pak cítím pohnutě, i když zároveň ospale. Ale jsem opravdu pohnutý? Nebo reaguji na rytmy citově působícího filmu? Směji se proto, že rozumím vtipu, nebo

Camille Claudel 1915 je učebnicovým příkladem pomalého filmu, jehož tématem je samotná nuda. Foto kviff.com

v kině, v mnohem větší míře angažuje divákovy smysly a zároveň před ním plyne s mechanickou lhostejností stroje. Naproti tomu příležitost k přemýšlení podle Dargisové lze připsat snadněji literatuře, kterou můžeme kdykoli odložit, abychom se zamysleli. Totéž platí pro O'Hehirovu produktivní nudu – nudnou knihu totiž také můžeme snadněji odložit a věnovat se něčemu smysluplnějšímu.

O měřítku vkusu

Koīsův a Shonův text jsou pozoruhodnější než kritické reakce na ně, protože se vztahují k té rovině diváckého zážitku, která je seriózní kritice úplně zapovězená, která ji však zároveň v podstatném ohledu formuje. Pro Koīse je téma „kinematografie pomalosti“ do značné míry irelevantní – stejně tak by na jeho místo mohly nastoupit hollywoodské blockbustery jako *Pařba v Bangkoku* (The Hangover Part II, 2011) nebo série *Piráti z Karibiku* (Pirates of the Caribbean, 2003–2011), které někteří Koīsovi kritici také označili za nudné. Nuda, o níž je tu řeč, spočívá ve zcela spontánní nechuti zabývat se problémem, který se myslí předkládá.

Problém takto chápané nudy úzce souvisí s podobně podezřelou kategorií vkusu. Způsob dnešního užívání slova vkus výstižně charakterizoval už esej osvícenského filosofa Davida Humea *On the Standard of Taste* (O měřítku vkusu, 1757), který na jedné straně zdůrazňuje nárok soudů na základě vkusu na obecnou platnost a na straně druhé skrytost a nevykazatelnost původu těchto soudů. Nárok na obecnost soudů vkusu se podle Humea zakládá

proto, že vím, jak vtipy znějí?“ Tato poznámka souvisí s úvodem celého článku, kde Koīs píše o tom, jak jeho šestiletá dcera sleduje cartoon *Phineas & Ferb*, který ji doporučila její o rok starší kamarádka. Koīsova dcera sice vtipům, které se střídají ve frenetickém tempu, často nerozumí, ale pochytila jejich rytmus, takže se zasměje, kdykoli onen rytmus zaslechne.

Toto Koīsovo svědectví o úporné snaze napodobit očekávané reakce aspoň vnějškově můžeme chápat jako poměrně hluboký vhled do toho, jak vypadá vzájemný vztah bezprostředních diváckých prožitků a jejich otisku v kritických textech, ale také jako závažný komentář k problému přesvědčivosti argumentace ve filmových recenzích. Díky zvyku a veřejné debatě mnohdy už dopředu víme, co máme ve filmech hledat a co při nich cítit. Rozeznáváme povědomé rytmy a porovnáváme je s naším ochotou na ně odpovídajícím způsobem reagovat. Podobný proces ale probíhá i zpětně. Svě reakce srovnáváme s tím, jak se očekává, že budeme reagovat. Podobně jako Humeovi estétovi formujeme svůj vkus na základě doporučení od lidí, ke kterým chceme patřit. V tomto ohledu je vyznění Koīsova textu tragické, protože autor přiznává, že nedokáže vyladit svůj vkus způsobem, jakým by chtěl. Nuda je tedy něčím odlišným od negativní kritické reakce. I odsouzení nějakého filmu vyžaduje určitý typ zájmu o něj. Lhostejnost, kterou zakoušejí Koīs a Shone, je ale podvratnější a často podceňovanou silou. Nejde tu totiž jen o vzepření se určitým pravidlům, například o kritiku pomalých filmů. Spíše se jedná o spontánní neschopnost přijmout pravidla určité hry.

Prázdná Sklenice vody

Jedna formalistní výstava

Expozice v pražské galerii Futura pojímá sklenici vody jako metaforu současného umění. Reálný kontext spojený s daným živlem však nikterak netematizuje. Prezентuje minimalistické intervence, jež zdánlivě popírají autorství umělce, a zůstává uvězněna ve formalismu.

TEREZA JINDROVÁ

V horkých letních dnech se každý snaží nějak osvěžit. Někteří možná ocení sklenici obyčejné vody. Tu svým názvem slibuje i současná výstava v pražském Centru současného umění Futura. Vodu jakožto substanci a živel ovšem na výstavě pojmenované prostě *Sklenice vody* nenajdeme – s výjimkou iluzivních louží Marlie Mul a mokrých, zatuchlých sluchátek v instalaci Borise Ondreičky. Voda zde není v doslovném smyslu nejen jako materie, ale ani jako téma. Ačkoli tato životně důležitá látka a strategická surovina vyvolává řadu palčivých otázek a diskusí v oblastech ekologie, politiky i každodenního života miliard lidí a figuruje v tomto smyslu rovněž v tvorbě mnoha současných umělců, žádný z těchto aspektů není na výstavě reflektován.

Na hraně viditelnosti

Výstava používá vodu čistě jako metaforu. Její čtení ale není nijak jednoznačné. Sám doprovodný text kurátora Michala Novotného, zkompilevaný z krátkých citací filosofů, jako jsou Gilles Deleuze a Félix Guattari, Vilém Flusser nebo Jean Baudrillard, je také především metaforický. Možnou, i když poněkud násilnou interpretaci lze zaměnit slovo „voda“ za „umění“. Sklenice pak znamená prostor a kontext, v němž se

hmoždinek různých velikostí, Ignasi Aballí za sebou zanechal okna zastřená zafixovaným prachem, Monica Bonvicini prorazila na několika místech podlahu ze sádrokartonových desek. Latifa Echakhch nechala stěci podél zdi linie v jemném tónu žlutého potravinářského barviva, zatímco na ploše zdi nalezneme ornamenty ze železa od Marka Meduny se zlatým hřebíčkem uprostřed. Černá elastická tkanička od Ceal Floyer je napnutá z rohu do rohu. Místnost, nejčastěji sloužící jako darkroom, je nedokonale přetřená na bílo. Bílý prach, který zůstal na zemi poté, co Amande In částečně seškrabávala nátěr, aby se objevila původní černá, se na nohou diváků šíří do okolního prostoru. Černé liniové kresby Tomáše Vaňka na bílé omítce v rozích stěn převádějí motiv à la Rorschachův test do konvexního i konkávního tvaru, instalace Coreyho McCorekleho představuje světelný kruh ve tmě, vytvořený výřezem ve stěně, za níž je okno. Prostorově nejexpanzivnější instalace pochází z dílny Dominiky Skutník. Jedná se o desítky stropních stojek, které se ve stavebnictví využívají k nesení stropu, zde jsou však rozepjaté horizontálně mezi dvěma stěnami. Naopak

přítomnosti autora. Proto se na popisce ke geometrické kompozici Yony Friedman dočteme, že ji podle jejích instrukcí vytvořil Jan Pfeiffer. Ten je uveden i v seznamu vystavujících, což ale zpětně vede k logickému závěru, že všechna ostatní díla realizovali umělci sami, a demokratická vize o instantních dílech, která může realizovat podle návodu kdokoli, je tím poněkud zpochybněna.

Banální výpověď

Důvodem pro uspořádání výstavy se zdá být rozvinutí spolupráce s lotrinským Fonds régional d'art contemporain (Regionální fond současného umění), z nějž pochází většina vystavených děl. Taková spolupráce je sama o sobě pro Futuru jistě důležitá a opodstatněná, není ale zřejmé, proč kurátor tento projekt zaobalil do závažné působící koncepce, která je v konečném provedení z hlediska výpovědi o současném umění i současném světě poněkud banální. Může být samozřejmě podnětné ptát se, jak se taková instantní a nehmotná díla mohou stát součástí sbírky, případně komoditou, jakou roli zde hraje autor, který ani nemusí být přítomen, a tak

Monica Bonvicini: Sádrovaně, 1998. Foto Michal Novotný

umění nachází. Ve Futuru je skutečně většina prezentovaných děl spoluutvářena samotným prostorem. Ačkoli jde o instalace, tedy médium, které implikuje vyplňování prostoru, všechny jsou rozehrány víceméně plošně – jejich nosičem („sklenicí“) je rovina zdi, podlahy, stropu. Realizace čtrnácti umělců z celé Evropy a jedné umělecké dvojice se vyznačují specifickými materiálovými kvalitami a minimalistickou estetikou, někdy až na hraně viditelnosti, aniž by však mohly být díky rozvržení výstavní plochy a pečlivým popiskám přehlédnuty. Využití prostoru je velkorysé – dominuje prázdnota a výsledný celek je esteticky kompaktní.

Instantní díla

V instalaci pařížského tvůrce Mathieua Merciera je zeď posetá sestavou barevných

nejnehmotnějším dílem výstavy je „projekt“ dvojice Niny Beier a Marie Lund, které požádaly kurátora, aby popsal díla, jež pro výstavu zvažoval, ale nakonec nezařadil. Tento popis se měli naučit kustodi galerie nazpaměť (což se aspoň v případě mé návštěvy nestalo) a na vyžádání jej přeříkat návštěvníkovi. Aby byl výčet úplný, je třeba ještě zmínit „detašované pracoviště“, Galerii 35 ve Francouzském institutu, která rozšiřuje výstavu ve Futuru o samostatnou instalaci od stropu zavěšených pásů papíru od Gianniho Petteny.

Tématem výstavy je tedy zřejmě samotná konkrétní realizace děl, která je vždy podmíněna danou prostorovou situací. Umění tohoto typu nikde neexistuje trvale, jeho podstatou je umělcova vize a návod, podle nějž může být instalace vytvořena bez fyzické

dále. Nic z toho ovšem výstava záměrně neartikuluje, a nabízí tak jen podívanou, jež konstatuje pouze to, co je v umění posledního půlstoletí běžnou praxí, aniž by to jakkoli problematizovala.

Poněkud dusná atmosféra sklepních prostor Futury tentokrát dobře konvenuje s vystavenými díly. Formalismus je zde ještě umocněný – uzavřený prostor poukazuje na přesvědčení o umělecké autonomii, která nemá nic společného s „tím životně důležitým, podstatným, vzácným“, jak se píše v textu k výstavě od Gianniho Petteny. Nemá nic společného se životadárností sklenice vody.

Autorka studuje dějiny umění a estetiku na VŠUP.

Sklenice vody. Centrum pro současné umění Futura, Praha, 9. 7. – 22. 9. 2013.

Zmizelá práce

Diskuse o osudu psychiatrického ústavu v Bohnicích

V galerii Bohnická prádelna probíhá výstava platformy pro nové přístupy k městskému prostoru 4AM / Fórum pro architekturu a média. Instalace chce odkrýt vytěsněnou historii psychiatrické léčebny, v jejímž areálu se galerie nachází. V diskusích s teoretiky se jako příznak současnosti vyjevila sama rozporuplná existence ústavu.

TEREZA STEJSKALOVÁ

Brněnský kolektiv 4AM inicioval v areálu pražské psychiatrické léčebny sondu do podvědomí této lékařské instituce – na její stav přitom pohlíží jako na specifický symptom naší doby. Výstavě *Psychoanalýza jednoho prostoru* předcházela třídenní série ranních diskusí nazvaná *Léčba prací*, v níž se vyjevila všeobecná bezradnost ohledně smyslu a funkce samotného ústavu, tohoto výdobytku modernity, na počátku 21. století. Tuto bezradnost akce ukazuje a hlouběji reflektuje.

Nevyužitá léčebna

Výstavu i diskuse zastřešuje již dva roky fungující galerie současného umění umístěná, jak název napovídá, v bývalé ústavní prádelně. Jejím deklarovaným cílem je integrace léčebny do kulturního života města. Už sám osud prádelny a její transformace v galerii jsou ale příznačné. Tato služba byla zrušena, jelikož její provoz nebyl z ekonomického a hygienického hlediska udržitelný. To samé platí i o dalších částech provozu léčebny. Kdysi do velké míry soběstačná instituce, na jejímž chodu se v rámci „léčby prací“ podíleli sami pacienti, svůj servis „outsourcovala“ privátním subjektům a řada budov z těchto důvodů zůstává nevyužita. Že se v jedné z nich nachází galerie současného umění, není velkým překvapením – umění přece dnes bývá prisuzován úkol hledání smyslu náhle nadbytečných staveb. Otázka, co s bohnickým areálem, se ale v budoucnosti zřejmě navrátí s mnohem větší naléhavostí. Chystaná reforma psychiatrické péče – v evropském kontextu poněkud

opožděná – přesune těžiště léčby od velkých spádových zařízení k menším, komunitním centrům.

Tři ranní setkání s teoretikem architektury Janem Taborem, feministickou filosofkou Lubou Kobovou a umělcem a teoretikem Pavlem Karousem v bohnickém parku probíhala jako improvizované debaty. Tyto „pracovní“ rozhovory vedené přímo v areálu léčebny svým formátem odkazovaly na již zmiňovanou léčebnou terapii. Pozvaní teoretici se nicméně nad tématem práce zamýšleli v místech, z nichž její tradiční, „dělnická“ podoba už vymizela. Zcela příznačně se tak dělo v době, kterou většina lidí tráví v zaměstnání. Diskuse proto probíhaly za účasti malého kroužku spřízněných přátel a jen jednoho či dvou zaměstnanců léčebny a chvílemi připomínaly spíše kolektivní terapii překérních intelektuálů, kteří nepracují nikdy a zároveň neustále.

Kam se davy nehrnou

Organizátoři zjevně předpokládali účast pacientů, kteří nepřišli, jelikož se podle představitelů léčebny většina z nich nemůže dostavit bez doprovodu sestry, přičemž personálu je nedostatek a je plně vytížený. Pokud se ale velká část pacientů v bohnickém areálu nemůže volně pohybovat, jaký pak mají smysl ambice iniciátorů Bohnické prádelny otevřít instituci světu kolem? Představy těch, kteří sní o integraci duševně nemocných do kulturního dění města, se tedy, jak se zdá, rozcházejí s perspektivou těch, kdo nemocnici spravují či řídí. Zaměstnanci léčebny vyjádřili zklamání nad tím, že představované projekty zajímají velice málo lidí a do Bohnic se kvůli nim davy nehrnou (na rozdíl od všeobecně známých divadelních a hudebních festivalů). Naděje vkládané do galerie ze strany psychiatrické instituce se evidentně míjejí jednak s nízkou atraktivitou současného umění vůbec, za druhé s malou návštěvností galerie, která se nachází na kraji města.

Od kultury si současná společnost slibuje, že v procesu takzvané revitalizace znovu obnoví význam architektury, která ztratila svou původní sociální funkci. Ostatně osud klasických „blázinců“ se neliší od osudu kasáren, továren a dalších typických

institucí moderní éry, které bývaly středem kolektivního, řízeného a hierarchizovaného života a z nichž často nezbylo nic než prázdné komplexy, s nimiž si nikdo neví rady. Kultura nabízí alternativní náplň, která z těchto míst vytváří památníky vytrácějícího se způsobu života, ať už jde o nereflektované a účelové využití vizuální atraktivity těchto míst nebo o politicky motivované a kritické zkoumání současnosti, které ale většinou nebývá pro diváky tak přitažlivá. Děje se tak v každém případě ve zcela jiných pracovních podmínkách, než v těchto institucích kdysi panovaly.

Při diskusí o budoucnosti léčebny přednesl Jan Tabor návrh na postavení zcela nových budov, které by lépe vyhovovaly současným potřebám, a v případě prádelny se vyslovil pro radikální řešení – její zbourání. Nevykazuje podle něj znaky zajímavé architektury, navíc zde prý panovaly špatné pracovní

podmínky, ženám zaměstnaným v tehdejší prádelně se nevedlo nejlépe. Jinými slovy, není na co vzpomínat, začneme znovu. Ochota vymazat podobná místa z naší kulturní mapy odkazuje ke zcela pochopitelnému odporu k rigidním strukturám a disciplíně, jež jsou s nimi spjaty. Zároveň ale maže z naší paměti ducha společného soužití a práce, z jehož útrob v dobách minulých opakovaně klíčil také duch kolektivní revolty – v dnešní extrémně individualizované době nepřítomný. Podobná místa také zhmotňují zásadní otázku, kam se ona tradiční práce vlastně poděla, jaký typ činnosti ji nahradil, kdo ji vykonává a zda je na tom lépe než ženy v prádelně.

4AM / Fórum pro architekturu a média:

Psychoanalýza jednoho prostoru – Léčba prací.

Bohnická prádelna, Praha, 13.–15. 8. 2013 (výstava probíhá od 16. 8. do 30. 9. 2013).

Snídaně s Pavlem Karousem v bohnickém parku. Foto Klára Eliášová/4AM

na oprátce

Normální postižení

ONDŘEJ FUCZIK

Na konci července se v Ostravě uskutečnila další z prezentací finalistů letošního ročníku Ceny Jindřicha Chalupeckého. Aleš Čermák věnoval svůj program debatě se sociálními pracovníky, sociology a především romskými obyvateli ulice Přednádraží. Setkání se uskutečnilo na nejfrekventovanějším místě Ostravy, v Nové Karolině, kterou tvoří administrativní budovy a obchodní centrum. Z několikahodinové debaty podle očekávání nejvýrazněji vystupovalo téma nefunkčního vztahu majority k nesourodé skupině obyvatel s „odlišnými životními hodnotami a kulturou“, kterou se snaží izolovat. Jedná se o často zmiňovaný komplikovaný vztah mezi skupinami „normálních“ a „nepřízpůsobivých“ občanů. Do druhé skupiny se vejde nečekaně velké množství lidí – osmnáctiletí, kteří opouštějí dětské domovy, propuštění vězni bez finanční podpory a možnosti

sehnat práci, dlouhodobě nezaměstnaní nebo třeba lidé bez domova, někdy také jedinci s odlišnou sexuální orientací či životním stylem, duševně nemocní a fyzicky handicapovaní. Pokud vaše odlišnost přesahuje obecně respektovanou míru, ocítáte se ve skupině lidí s „problémem“.

Přílišná odlišnost, ať už jakákoli, byla v moderní době vnímána jako něco, co má být uzavřeno a zkoumáno. Vznikly pro to dokonalé laboratorní podmínky – všechny ty zdmi ohraničené nemocnice, blázince, rezervace, muzea, pastáky či věznice představovaly možnost „problém“ řešit odděleně od běžného světa. Pohodlné řešení to asi je, ovšem většinou pouze pro stranu ošetřujících, nikoli ošetřovaných. Některé současné trendy od tohoto přístupu upouštějí – prostředí věznic je částečně nahrazováno monitorovaným domácím vězením, psychiatrické léčebny otevírají své brány a snaží se léčit pacienty ambulantně, domovy pro mládež nahrazuje pěstounská péče. Motiv oddělování jednotlivých skupin lidí od zbytku společnosti se ukázal jako neudržitelný. Na druhé straně snaha asimilovat všechny beze zbytku je ve výsledku zase jen vítězstvím jedné ze stran. Vhodné řešení se ukazuje tam, kde si společnost uvědomuje, že neexistuje žádný kolektivně adekvátní postup.

Kromě zmíněné prezentace v Ostravě nyní probíhají i další výtvarné aktivity pracující s termínem (ne)normálnosti. Pokud navštívíte výstavu v pražském DOXu nebo třeba bienále v Benátkách, budete mít možnost vidět mohutné soubory mapující světy odlišných lidských osobností nebo společenství. Pražská výstava *Postižení normalitou* představuje svět mentálně a fyzicky postižených. Na rozdíl od *Encyklopedického paláce*, jak se jmenuje ústřední expozice benátského bienále, se soustředí spíše na podoby uměleckého ztvárnění světa postižených než na jejich vnitřní stav a jeho projevy. Je koncipována do podoby trochu panoptikálního přehledu nejrůznějších druhů fyzických odlišností, od Velázquezových trpaslíků po fotografie lidí s amputovanými končetinami. Jako bychom nezúčastněně nahlíželi do nemocniční ordinace nebo kabinetu kuriozit. Představené exponáty i některá díla ale přesvědčivě dokládají historické rozdělení světa na pól „normální“ a ten odlišný, který se vždy těšil zájmu intelektuálů a umělců.

Benátské bienále si za ústřední téma zvolilo práce uměleckých outsiderů, které spojují neobvyklé duševní stavy nebo sociální status. Vyvolávají tyto prezentace děl laiků, dlouhodobě odsouzených nebo duševně

nemocných pocit spojení jejich a našeho světa, nebo jen dokládají neproniknutelnost této hranice? „Chybou by bylo vyvolávat iluzi existence jednoty tam, kde žádná není,“ píše ve svém textu o bienále kritik Josef Ledvina a o vězních či duševně chorých poznamenává: „Mohou mě zajímat, přitom ale pro mě nepřestávají představovat velmi cizí společenství, s nimiž bych v mnoha věcech jen obtížně hledal společnou řeč (a samozřejmě také oni se mnou).“ Máme uvěřit ideálu o společně vnímaném a prožívaném světě, v němž nás rozdělují jen bariéry předsudků, na jejichž odstranění můžeme pracovat, nebo uznat nespojitelnost odlišných světů? Bienále nabízí odpověď ve spojení tvorby laiků a profesionálních výtvarníků (například děl umělkyně Evy Kotátkové a autorky art brut Anny Zemánkové), ale obávám se, že tak snadné to nebude.

Možná však není nutné za každou cenu hledat způsoby, jak přeložit nesrozumitelné. Něco jako právo na nesrozumitelnost vlastního života není jen výsadou umělců, ale každého člověka. Možná by postačil respekt k odlišnosti, ke světu v jeho autentické podobě. Schopnost vzájemně se obohacovat bude ve výsledku možná intenzivnější než nekonečné snahy narazit hranol do kruhového otvoru.

Autor je spolupracovník galerie Tranzitdisplay.

Fra právě vydává

Pačinko je hrací automat. U pultu si koupíte malou zásobu kovových kuliček; potom, před přístrojem (jakýmsi vertikálním obrazem), jednou rukou nácpeme kuličky do otvoru, zatímco tou druhou s pomocí záklopky vystřelujeme kuličku na okruh plný příček a zákrutů; pokud je výkop správný (ani moc silný, ani moc slabý), vystřelená kulička uvolní déšť dalších kuliček, které vám vypadnou do ruky; a nezbývá než začít znovu – pokud si výhru raději nevyměníte za směšnou odměnu (tabulku čokolády, pomeranč, krabičku cigaret). Herní pačinko jsou velmi četné a neustále plné různorodých klientů (mládeže, žen, studentů v černých tunikách, mužů neurčitého věku v úřednickém obleku). Říká se, že tržby v pačinku jsou stejné (ne-li větší) jako ve všech japonských obchodních domech dohromady (a to už je zřejmě co říct)...

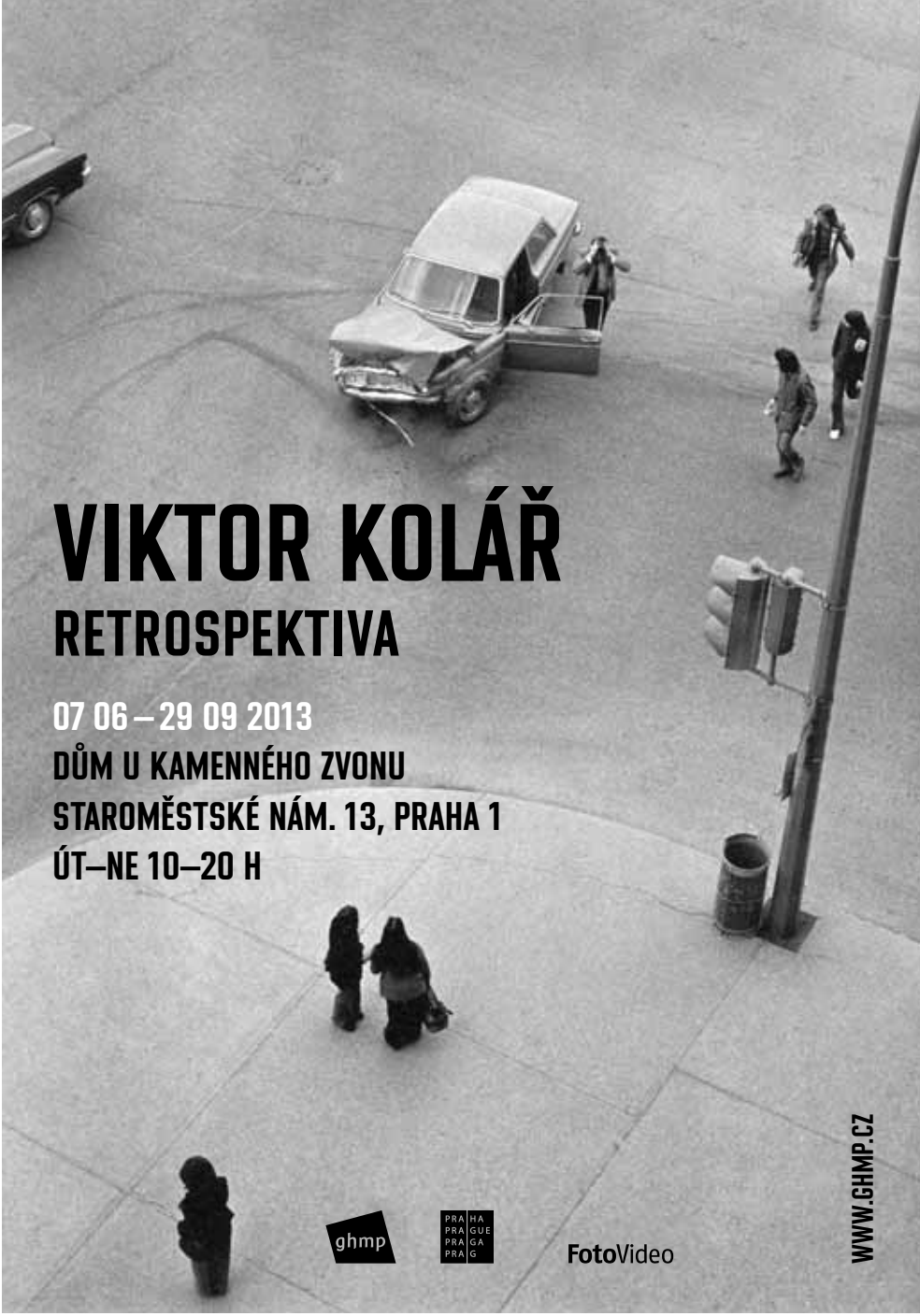
K čemu tohle umění slouží? K seřízení trávicího ústrojí. Západní automat udržuje symboliku penetrace: jde o to získat dobře mířenou „ranou“ svůdnou krásavici, která svítí na okraji obrazovky, dráždí a čeká. V pačinku není žádný sex (v Japonsku – v té zemi, které říkám Japonsko – je sexualita obsažená v sexu, nikde jinde; ve Spojených státech je to naopak: sex je všude kromě sexuality). Přístroje jsou krmítka, jedno vedle druhého; hráč hbitým gestem, které se opakuje tak rychle, že vypadá nepřerušovaně, krmí stroj kuličkami; cpe je dovnitř, jako když se vykrmuje husa; přeplněný stroj občas vychrstne průjem kuliček: za pár jenů je hráč symbolicky pocákaný stříbrem. V tu chvíli lze pochopit závažnost hry, která do protikladu ke smršťování kapitalistického bohatství, k zácpovému skrblictví plátů staví slastný výtok stříbrných kuliček, jež zničehonic naplní hráčovu ruku.

Roland Barthes, Říše znaků
Proč Japonsko? Protože je to země rukopisu: ze všech zemí, které autor mohl poznat, právě v Japonsku narazil na práci se znakem, která má nejbliže k jeho přesvědčení a k jeho tajným představám, nebo, chcete-li, má nejdál k jeho nechutím, k podráždění a ke vzdorům, které v něm podněcuje západní semiokracie. Japonský znak je silný: úchvatně uspořádaný, sestavený, vyjevený, nikdy přejatý nebo zracionalizovaný. Japonský znak je prázdný: jeho signifikát prchá, na dně signifikantů, které vládnou bez protiváhy, není žádný bůh, pravda, morálka. A především: vyšší jakost tohoto znaku, ušlechtilost jeho tvzení a erotický půvab, s jakým se kreslí, jsou vylepené všude, na předmětech i na těch nejmalichernějších úkonech, které obvykle vykazujeme do sféry bezvýznamnosti nebo vulgárnosti. Bude řeč o městě, o obchodě, o divadle, o zdvořilosti, o zahradách, o násilí; bude řeč o několika gestech, o několika pokrmech, o několika básních; bude řeč o tvářích, o očích a o štětcích, kterými se tohle všechno píše, ale nemaluje. Brož. vazba, 168 s., DPC 229.

fra.cz

Éditions Fra, Fra Societas, Café a knihkupectví Fra

7.2013

VIKTOR KOLÁŘ

RETROSPEKTIVA

07 06 – 29 09 2013
DŮM U KAMENNÉHO ZVONU
STAROMĚSTSKÉ NÁM. 13, PRAHA 1
ÚT–NE 10–20 H

ghmp PRAHA PRAHA PRAHA PRAHA
FotoVideo
WWW.GHMP.CZ

CCEA MOBA

TRAŤ GALERIÍ PRAHA—KARLÍN VIADUKT

THE LINE GALLERIES PRAGUE—KARLIN VIADUCT

19—21 9 2013

A.M.180 gallery, FUTURA,
Drdova gallery, Tranzitdisplay, Divus,
Galerie Ferdinanda Baumanna,
Galerie Patricia Milano,
MeetFactory,
Galerie NTK

Zaměřujeme se na současné město.
CCEA se podílí na definování středoevropské kultury.
[Centre for Central European Architecture]
MOBA se věnuje výzkumu, architektuře a vizím měst.
www.ccea.cz moba.name

Městská část Praha 8
HOSPODÁŘSKÉ NOVINY
Nadace Vzdělání Česká republika
KARLÍN

SHALOM TOMAS NEUMAN

PRVNÍ ČESKÝ
UMĚLEC ZÍSKÁVÁ
PRESTIŽNÍ CENU
GALILEO 2000
ZA PŘÍNOS V UMĚNÍ
(FLORENCIE, ITÁLIE)

STÁLÁ INSTALACE V PRAZE
FUSIONISM Art Center /
B1 Contemporary Design
Center
Bubenská 1, Praha 7

shalom-art.com
www.b1centre.eu

Milíčova 13, Praha 3
www.argo.cz, argo@argo.cz
distribuce www.kosmas.cz

MILEVSKÝ LETOPIS Zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta

Přeložila Anna Kernbach

348 Kč

Vincenciův letopis a Milevský letopis, který obsahuje letopis Jarlochův a Kroniku tzv. Ansberta o historii třetí křížové výpravy císaře Fridricha, patří mezi nejvýznamnější prameny k českým dějinám 12. století. Vincencius svůj spis věnoval králi Vladislavovi a jeho manželce Juditě. Jeho text má místy ráz spíše osobních pamětí a těžiště kronikářova vyprávění tkví v popisu milánského tažení (1158–1160), jehož se osobně účastnil. Jarloch, který na Vincencia přímo navazuje, byl opatem premonstrátského kláštera v Milevsku. Svůj letopis psal z pohledu vyšší církevní hierarchie, sleduje tedy především vztah církve k panovníkovi a šlechtě. Zmiňuje abdikaci Vladislava I. a následné spory o moc, v nichž načas zvítězil Soběslav II. Již v roce 1179 ho však vystřídal Bedřich, jehož Jarloch často kritizuje za proticírkevní postoje.

ROBERT DARNOTON Velký masakr koček

Přeložila Markéta Křížová

398 Kč

Velký masakr koček amerického historika Roberta Darntona, poprvé vydaný v roce 1984, patří k základním a dnes již klasickým dílům kulturní historie a kulturní antropologie druhé poloviny 20. století. Autor v ní prostřednictvím šesti sond analyzuje myšlení francouzské před-revoluční společnosti 18. století. Ve svém zkoumání vyšel ze vše-

obecně známých pohádek, tradovaných ve Francii 18. století v nespočetných dialektech, jejichž vliv zasáhl jak elity, tak nejnížší vrstvy. Systematicky studoval a srovnával varianty zaznamenané folkloristy a na jejich základě dospěl k závěru, že jsme schopni odhalit orální tradici, která vyjadřovala určitý sdílený pohled na svět, resp. kulturní vzorec existující na celonárodní úrovni, byť s regionálními variantami.

Proti církvi lidskosti

Objevování divadla Helmuta Kajzara

Polský režisér, dramatik a esejista Helmut Kajzar byl za svého života tvůrcem na okraji zájmu. Jeho dílo je sice formálně precizní, ale tematicky nejednoznačné a jinotajné, žánrově i stylově nesourodé. Monografie teatrologa Marcina Kościelniaka ukazuje tyto rysy jako dosud nedoceňované kvality reflektující „smrt člověka“ a předjímající postdramatické divadlo.

MARTIN BERNÁTEK

Pokud se současné polské divadlo, reprezentované jmény jako Krzysztof Warlikowski, Krystian Lupa nebo Grzegorz Jarzyna, vymezuje proti divadlu zosobněnému postavou Jerzyho Grotowského, je jisté, že tento symbol divadelního experimentu, kontrakultury a rituálního pojetí divadla nelze zcela obejít, byť navenek působí jako milník příběhu polského divadla. Spontánně se však nejmladší generace teatrologů hlásí k jiným osobnostem. Příkladem je obsáhlá monografie Marcina Kościelniaka *Prawie ludzkie, prawie moje* (Téměř lidské, téměř moje, 2012), věnovaná divadelníku a dramatikovi Helmutu Kajzarovi (1941–1982), jenž je představen jako umělecký protichůdce Grotowského. V knize, kterou doplňuje zároveň vydaný výběr z těžko dostupných Kajzarových dramát a textů o divadle, nelze přehlédnout polemiku s tím, co lze s nadsázkou označit za „grotocentrické“ pojetí dějin moderního polského divadla.

Z hlediska pohraničí

Monografie představuje Kajzara jako předchůdce a možného inspirátora současných celosvětových divadelních a dramatických tendencí. Kościelniak účinně využívá celý arzenál performatických, poststrukturalistických a psychoanalytických přístupů, aby porozuměl relativně hermetickým a ve své době nepochopeným divadelním výtvorům. V Kajzarově práci přitom shledává utopický a zároveň polemický moment zaměřený proti Grotowskému a zakládající jiný vztah divadla ke skutečnosti.

Kajzar pocházel ze smíšené polsko-německé rodiny z Bilsko-Bělé a dětství a mládí strávil na Těšínsku. Obraz této „malé vlasti“ je v jeho textech víceméně trvale přítomný. V autobiografických úvahách definuje své postavení ve světě z hlediska pohraničí a svou identitu vidí rozprostřenou mezi zeměmi, jazyky, kulturami a náboženstvími. Kromě inscenací vlastních textů režíroval především hry svého vzoru Tadeusze Różewicze a překládal či adaptoval mimo jiné texty Petera Handkeho. Často pracoval v zahraničí a podstatná část jeho působení byla spojena s mezinárodními divadelními dílnami v Scheersbergu.

Ještě za Kajzarova života vyšel ve Světové literatuře v překladu Ireny Lexové jeho text *Hvězda*, většího zájmu se však v Česku divadelník dočkal až v posledních letech. Jeho text *Další díl* (ukázka publikována v A2 č. 9/2010) vyšel

ve výboru *Čtyři polské hry* (2010) a vzápětí byl uveden v režii Magdy Stojowské v pražské MeetFactory pod titulem *KaDeWe*. Kratší a formálně méně radikální hry *Paternoster* a *Chlív* společně v jedné inscenaci uvedla Komorní scéna Aréna v režii Janusze Klimszy v roce 2012. Zatímco pražští promotéři Kajzara představují jako svého druhu tvůrce postdramatického divadla a v inscenaci využívají videokamer a industriálního prostoru, v uvedení ostravské Arény je autor představen jako dramatik patřící k Těšínskému Slezsku, pokračovatel absurdního dramatu a tvůrce her s poeticky snovou atmosférou. Nutno podotknout, že první přístup je dramatikově poetice přece jen bližší. Český rozhlas 3 také uvedl v lednu 2013 radioartovou dramaturgii Kajzarova textu *Sebeobrana* (*Magický manifest*).

V opozici k velkým příběhům

Kajzarova poetika anticipovala postdramatické divadlo a vůbec postmoderní tendence v divadle stíráním hranic promluv postav, ignorováním členění scénických poznámek a hlavního textu. V hrách i esejích výrazně promlouvá autorský subjekt, autor mísí v jednom textu různé styly a literární žánry. V inscenační tvorbě je patrná integrace postupů happeningu, výrazná je také kombinace různých i velmi spontánních činností a expanze scénické akce mimo vyhrazený divadelní prostor do foyeru a na ulici.

Kościelniak ve své práci zachovává chronologické členění jen v nezbytné míře a raději zachycuje myšlenkový svět polského tvůrce napříč všemi oblastmi, jimiž se zabýval. Životní dílo režiséra analyzuje za pomoci autorů, jako jsou Judith Butler nebo Michel Foucault, interpretuje je celé z hlediska divadelníkovy autorského subjektu a vykládá jej prostřednictvím kategorie neredukovatelného jiného. Všimá si rovněž nejednoznačné sexuality i jazykové, kulturní, náboženské nebo politické totožnosti. Zdůrazňuje přitom, že dramatik tvořil své dílo v opozici k velkým příběhům, velkým dějinám a „nebezpečné církvi lidskosti“.

Kniha je strukturována do tří oddílů s ohledem na ústřední téma ne-lidského subjektu a utopické pojetí života společného všemu živému a vyvázaného z formy vnucené společenským pořádkem.

Podle Kościelniaka zakládá Kajzar svůj kulturní projekt „téměř lidského“ v mezích fragmentarizovaného a nečistého těla, v němž

již není mýtus. Jednalo se o utopický projekt nepospolitého divadla, v němž je jinakost vždy definována lokálně, kontextuálně, dočasně, a nikoli metafyzicky. Politický rozměr Kajzarovy tvorby a jeho programu divadla metavšednosti spatřuje Kościelniak v dekonstrukci kulturních mechanismů, pravidel a mýtů stanovujících, jaké tělo bude uznáno za živé a co živého bude uznáno za lidské, a v demaskování společenských rituálů směřujících k vyloučení jiného.

Kontakt suverénních jednotek

Tento interpretační model má ovšem své mezery. Například v pojetí Giorgia Agambena je politický rozměr života chápán jako neoddtělitelnost života od své formy, a nikoli jako pouhý holý život. V polských recenzích je Kościelniakovi také vytýkáno, že přespříliš vměstňuje tvůrce do svých koncepcí, například ve snaze objevit skryté homoerotické aspekty jeho tvorby, a tam, kde mu schází textový materiál, se jen zaštiťuje různými autoritami v citacích.

Nejsilnější část knihy *Téměř lidské, téměř moje* zachycuje Kajzarovy divadelní dílny. Autor upozorňuje na podobnosti mezi Kajzarovými cvičeními a Grotowského paradivadelními aktivitami na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let. Oba prováděli experimenty s vnímáním, pohybem v prostoru poslepu či ve velmi pomalém tempu. Rovněž Grotowski v pozdní fázi své práce mluvil o divadle metavšednosti, ale měl na mysli odhalování toho, co existuje trvaleji za každodenní realitou. Kajzar naopak usiloval o divadelní rámování všednosti a její intenzivnější vnímání. Nehledal esenci lidskosti – prozkoumával utopický potenciál ne-lidských bytostí v divadelní situaci, kterou charakterizoval ve svém *Manifestu divadla metavšednosti* jako to, co „odvolává pravidla, představivosti osvobozuje od jejich nátlaku a mění je v její nástroje“ a co „jedině umožňuje kontakt suverénních jednotek“. Experimenty s vnímáním a divadelním rámováním reality se mohou dnes zdát ještě aktuálnější. Utopický potenciál umělecké práce spojené s prožíváním skutečnosti osvobozené od toho, co musí přijít v budoucnu, má dodnes inspirativní náboj. Autor je teatrolog.

Marcin Kościelniak: Prawie ludzkie, prawie moje. Teatr Helmuta Kajzara. Korporacja Ha!art, Krakov 2012, 542 stran.

Ve svých divadelních dílnách v německém Scheersbergu zkoumal Helmut Kajzar jiné možnosti vnímání všednosti. Foto Jochen Melzian

Pivo i hudba lidi spojují

Strohá rekapitulace letní hudební nudy

Děje se to rok co rok. Noviny, časopisy i internetové servery před začátkem prázdnin chrlí tipy na zaručeně nejlepší letní festivaly a dávají tak najevo, že letní období je nemyslitelné bez hudby. A samozřejmě bez lásky. Málokterá část roku přitom přináší tolik úmorně se opakující nudy. Jak vypadá děsivé vyúčtování letošního léta?

PETR FERENC

Třicet nejžhavějších jmen letošního léta. Duke Ellington Orchestra Tour 2014. Punkový kabaret The Tiger Lillies se opět vrátí do Prahy. Glen Hansard vystoupí ve Valašském Meziříčí už příští týden. Iron Maiden v Praze připomněli, proč jsou legendou metalu. Brit Floyd, jednu z největších Pink Floyd show na světě, si budou moct užít i fanoušci v Česku! Roger Waters v Praze: opět postavil dokonalou zeď. Katapult: 50 let hraju rock 1963–2013, výroční koncert. Koncerty v pražské MeetFactory mapují nové trendy současné světové nezávislé kytarové a elektronické scény. V prvním rozstřelu, který se odehrál ve čtvrtek 11. července v rámci tradičního Léta v Prazdroji, přesvědčila posluchače více hudební skupina Chai, která se utkala s pražskými Prowizorium.

Jen jedna Regina

Colours má spoustu barev. Ale každá hraje za sebe. Festivalů existuje celá řada a mnoho z nich sice nabízí skvělý, ale vzájemně podobný hudební program. Festival Okoř žádá fanoušky, aby nejezdili. Má vyprodáno. Jak vypadá festival s názorem? A dojme poselství náčelníka Apačů Vinnetoua a jeho sestry Nšo-či pankáče, androše, metalisty, folkáče i alternativce k slzám? SOUTĚŽ: Vyhrajte vstupenky na trutnovský Woodstock. Na festivalu pravidelně vystupuje česká i slovenská punková špička, mezi jinými například SPS, NVÚ, Visací zámek, Totální Nasazení, Plexis, Znouzectnost, EIE atd. Colours si ani na podzim nedají pokoj. Přivezou Portera i další umělce. Jazzu na Hradě odzvonilo. Hrát tu bude Regina Spektor a Glen Hansard.

Regina Spektor má Rusko stále v sobě, ale rozumí i Čechům. Koncert Reginy Spektor je vyprodaný, objevily se falešné vstupenky.

Hvězda Colours Regina Spektor: Když zpívám, jsem někdo jiný. Mezi Ruskem a New Yorkem je jen jedna Regina.

Karel Gott na Rock for People? Povedený úlet! Třetí den Rock for People nabídl pestrou hudební nabídku. Poslední den Rock for People nabídl osvědčené jistoty i nečekaná překvapení. Staropramen k Rock for People 2013: pivní pestrost, plná Potrefená husa a pivní policista bez práce. Pivo i hudba lidi spojují. To se ukázalo nejen během vystoupení kapel, ale také v doprovodných aktivitách, které Staropramen v době festivalu připravil. Stovky lidí využily možnost nechat se s přáteli vyfotit à la nová kapela, jiní se zúčastnili setkání s kapelou Mandrage v rámci akce Na jedno s kapelou. Rock for People přinesl radost z hudby i atmosféry, přes 30 tisíc návštěvníků i mnoho objevů.

Zajem o kvalitní muziku

Virtuóz, který prožívá nejen každý koncert, ale také každou zkoušku, každé hrábnutí do strun. To je Španěl Carlos Piñana, který odmalička žije flamencem. „Nedokážu si představit, že by můj život byl bez hudby,“ svěřil se.

Příjemne pateční odpoledne, jiz v pondělí 12. srpna přijede poprvé do Prahy kultovní kalifornská kapela Groundation. V příloze najdete prepis exkluzivního a zbrusu nového rozhovoru se zpevakem Harrisonem Staffordem, který je určen k volné publikaci vsude, kde je zajem o kvalitní muziku.

Natacha Atlas: Podstata všeho, co dělám, stojí na interkulturním dialogu. Freestylers: Jak vyjít s partákem? Musíte oba milovat jídlo. Ginger: Je na čase obměnit českou scénu populární hudby. Manon Meurt: Nejsme jako Guns N' Roses. Nevím: Za svůj největší

úspěch považujeme to, že jsme spolu vydrželi deset let. Status Praesents: Mládneme a tvrdneme! Birds & Wolves: Naše tvorba je výhradně svá a originální. At8onthepingpongtable: Náš proces vytváření muziky je hodně nekonvenční. Acid Station: Máme rádi, když nás někdo jenom poslouchá. Boris Carlhoff: Úspěšná hudba už z principu nemůže být chytrá.

Zdravý životní styl

Support Lesbiens: Třeba se Hynek a Kryštof sejdou dřív než za 30 let. Portless: Nevznikli jsme proto, abychom hráli písničky Supportů. Portless už mají dost vlastních písniček. Na album to dá.

Opilý řidič narazil do propagačního kamionu Katy Perry. Carl Cox zremixoval Černé anděly od Lucie. Lady Gaga strhává pozornost: únik duetu s Cher, rekordy digitálních prodejů a v září nová hudba. ATB pojmenoval novou studiovku a představil její obal. Rolling Stones žalují oděvní řetězec kvůli vyplazenému jazyku. Na obří aukci se prodalo 25 tisíc věcí spojených se skupinou ABBA. Susan Boyle vydá v polovině listopadu další desku, s Abbou. Začíná vysílat televize Óčko Expres, nabízí proud klipů bez moderátorů. Možná se vrátím do Óčka, naznačil Balvín v on-line rozhovoru. Manželka amerického prezidenta Michelle Obamová se dala na hip hop. Pomáhá s rapovým albem, které má podpořit zdravý životní styl. Deska se jmenuje Songs for a Healthier America.

Oblíbený elektroswingový Parov Stelar Band v Praze poprvé vystoupil v hale. Tvůrci vzpomínky na Evu Olmerovou slibují „jiný typ muzikálu“. V jeskyni Výpustek si na didgeridoo zahraje i Jaroslav Dušek.

Autor je hudební publicista.

Katapult, Regina Spektor, Karel Gott, Lady Gaga, Rolling Stones, Iron Maiden, Cher – nejžhavější jména letošního „léta nudy“. Fotokoláž k!amm

Hudebník bez těla

Odkazy ke stažení Michala Kudělky

V současném hudebním provozu zaujímá Michal Kudělka radikální pozici izolovaného tvůrce, rezignujícího na jakoukoli propagaci. Svá doma nahrávaná alba rozšiřuje prostřednictvím odkazů ke stažení bez dalšího vysvětlování a svým inertním přístupem mimoděk problematizuje hranice hudební komunikace.

KLAMM

Když se nějaká hudební skupina, projekt či obecně jakákoli umělecká aktivita zahalí do anonymity, většinou jde o promyšlenou taktiku – tajemství přitahuje pozornost. Nežádka se jedná přímo o marketingový tah, na jehož konci je překvapivé odhalení. Tato umělecká forma anonymity, ať už jsou její důvody jakékoli, předpokládá další navazující strategie, je za ní spousta práce, složité postupy skrývání či maskování, a také má přesně opačný směr než běžná bezejmennost, na které není třeba nijak pracovat a jejímž cílem je život v ústraní a klid.

Michal Kudělka je ovšem tvůrce, který zachází s anonymitou zcela jinak než převážná většina umělců: není pro něho uměleckým konceptem. Vlastně ani nejde o bezejmennost v pravém slova smyslu, protože jméno známe. Není však strohé občanské jméno něko-ho, kdo rozšiřuje hudbu způsobem, který je v době Facebooku, Soundcloudu, Bandcampu či Myspaceu srovnatelný s rozesíláním obálek s básněmi poštou, dokonalým synonymem anonymity v současném hudebním provozu?

Není co tajit

Na Michalu Kudělkovi není nic tajemného, nepojí se s ním nic, co by vybízelo k odhalení. Jde o kytaristu dnes již neexistující skupiny Murky Ajar z okruhu ostravsko-těšínského vydavatelství MamaMrdaMaso (viz A2 č. 26/2010). Svá alba nahrává doma a rozšiřuje je prostřednictvím odkazů ke stažení

– rozesílá je e-mailem, zadává je do internetových diskusí a fór na hudebních profilech, případně je dále šíří jeho příznivci. Loni tímto způsobem zveřejnil dvojalbum *Knihovna* (minirecenze v A2 č. 3/2013), letos vypustil do oběhu nejprve desku *Šílenství je cesta* (složka obsahuje kromě souborů ve formátu mp3 ještě ilustrace ke každému tracku) a posléze čtyřskladbovou, zhruba deseti-minutovou kolekci *Hände hoch!* – a vedle

Jmenuji se Michal Kudělka a jsem kytarista z Murky Ajar. Dnes se mi narodily dvě děti. Richard (2580 g, 45 cm), Antonie (2540 g, 45 cm). Nashledanou.“

Pokud jde o samotnou Kudělkovu hudbu, s výjimkou semknutého souboru *Hände hoch!*, který nevybočuje z oblasti minimalistického industriálního techna, je značně eklektická a staví do těsné blízkosti výrazně nesourodé hudební prvky. Organizující

Michal Kudělka: Euforie DaDa, 2013

toho ještě album písniček pro dětské loutkové divadlo. Přitom nemá žádný veřejný webový profil, který by obsahoval ukázky z jeho tvorby či byl určen k její propagaci, a pod jménem Michal Kudělka nekonsertuje. Jakákoli snaha zachytit ve veřejném prostoru jeho jméno je takřka marná – jedinou dohledatelnou stopou je vzkaz v návštěvní knize webu českobudějovického kolektivu Noise Assault Agency Budweiss: „Dobrý den.

princip desky *Šílenství je cesta* by se dal přirovnat k ruce libovolně šátrající časoprostorem hudebního dění. Od exkursu do temnějšího osmdesátkového elektropopu se přes několik více či méně pokleslých kusů – většinou vtipně pojmenovaných, například Jasno nebo Art is tot – Kudělka dostane až k experimentálnějšímu polohám, jež vrcholí závěrečnou šestnáctiminutovou skladbou 13, tvořenou více než z poloviny tichem. Časovou

i stylovou neukotvenost vyvažuje kompaktní zvuk, ale jen do jisté míry – drží sice materiál nahrávky pohromadě, avšak jeho neutralita zároveň album odřezává od místa a okolností jeho vzniku. Absentují známky lo-fi estetiky, jíž se domácí nahrávky často vyznačují, i jakýkoli otisk prostředí. Takže vposledku i zvuk desku umísťuje kamsi do vzduchoprázdna.

Možnosti recepce

Tak jako není v případě osoby Michala Kudělky co objevovat, není při recepci jeho nahrávek o co se opřít. Kudělkovi jakožto tvůrci chybí jakékoli tělo, které by někam situovalo jeho neukotvenou tvorbu. Námitka, že přece samotná existence nahrávky je dostačující podmínkou k vnímání hudby, je značně naivní. Dá se v dnešní době hudba poslouchat v prázdném prostoru, odtržená od jakýchkoli vazeb? Nepotřebujeme nutně k jejímu vnímání další informace, souvislosti, vztahy, abychom vůbec byli schopni si o ní něco myslet a někam ji zařadit? Každá hudba k tomu, aby se vůbec dala sledovat, potřebuje nějaké tělo: performativní, internetové, ideologické, kolektivní (třeba příslušnost k vydavatelství). U umělců, kteří se schovávají, se tímto potřebným tělem stává právě anonymita a mechanismy skrývání, maskování, zahlazování stop.

Izolovanost Michala Kudělky se dosud v žádné tělo nepřetvořila, a proto jeho „odkazy ke stažení“ v první řadě vyhrocují otázku možností recepce hudby. Jelikož tvořit a šířit nahrávky je dnes díky dostupným technologiím a internetu čím dál snadnější (stačí si vlastně vybrat z existujících modelů), většina klíčových otázek a problémů se přesunula na stranu percepce. Ačkoli tvorba Michala Kudělky nepřináší z hlediska technologie a hudebních postupů nic nového ani převratného, způsob její prezentace, vystavující posluchače nejistotě a nepřítomnosti, výmluvně demonstruje, jak výrazně se hudební komunikace za poslední čtvrtstoletí proměnila.

Michal Kudělka: Šílenství je cesta. Free download 2013.

Michal Kudělka: Hände hoch! Free download 2013.

hudební zápisník

Ohýbání nudy šumem

MICHAL CÁB

Když jsem před nějakou dobou cestoval z Kyjova do Veselí nad Moravou, naražil jsem ve vlaku na muzikanta a sběratele lidových písní Jaroslava Smutného, kterého si v paměti vybavuji nejčastěji jako hráče na kontrabas v hornácké cimbálové muzice Miroslava Minkse. Vždy, když už po několika hodinách nemohl hrát, zapíchl bodec basy hlouběji do hlíny, opřel se o ni a pokračoval dál. Vedli jsme spolu obecný rozhovor o kultuře smrti, narcismu, mechanismech města, ale též o mytopoetických způsobech pobývání na světě, jejichž relikty jsou ještě vyzorovatelné v okolí Velké nad Veličkou. Shodli jsme se na tom, že pokud nějaká kultura nebo společenství začnou přes míru usilovat o zachování svých vlastních tradic, například formou hudebních festivalů, je to vlastně znamení jejich konce. Hornácké slavnosti se ve Velké nad Veličkou pořádají od roku 1957.

Tomu, kdo na hornáckých slavnostech někdy byl, jistě není třeba nic složitě vysvětlovat a těm, kteří tuto zvukově bohatou událost nikdy nezažili, bych její charakter stejně slovy popsal jen stěží. Ono totiž nejde ani tak o popis události samotné, jako spíš o podhoubí, ze kterého hornácká hudba vyrůstala. Hornácko je kamenitý mikroregion čítající všeho všudy devět obcí, a je opravdu podivuhodné, že na tak malé hudební scéně je možné najít na tisíce písní, jež obsahem pokrývají škálu vedoucí od milostného života přes obtíže s prací, mordy a kořalky až k tématům eschatologickým a religiózním. Najdete zde staré zpěváky a zpěvačky, v jejichž projevu je možné uslyšet světy, které již minuly a pro které byl ještě charakteristický základní vztah k půdě. Mám dojem, že v takovém „primitivně evolučním“ nastavení, kdy bylo lidské konání výrazem boje o přežití, byl svět strukturovaný jasněji, významy byly zřejmější a hmatatelnější. Pokoušel jsem se dohledat nějakou hornáckou píseň o nudě, ale zdá se, že prostě neexistuje.

Vše se poněkud komplikuje, když se z mytopoetické časoprostorové kapsy vrátíme zpátky do naší zaopatřené a hojné přítomnosti. Boj o přežití se rozpouští v instantnosti a snadné dostupnosti fyzických i metafyzických životních prostředků. Vývoj hudebního softwaru vede k situaci, kdy stačí pár kliknutími nadefinovat základní parametry

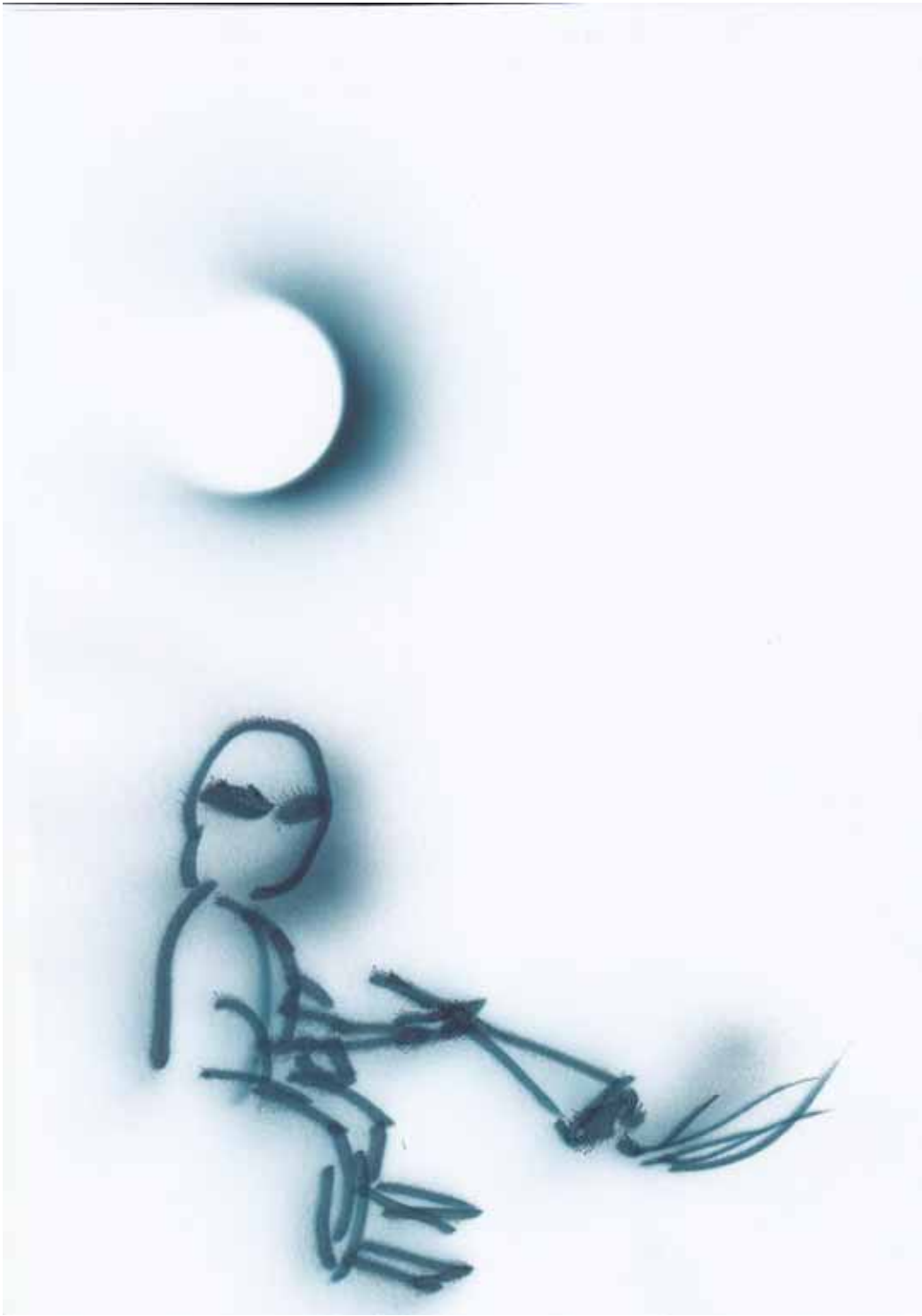
kompozice, *et voilà* – nový náctiletý hudební skladatel i kompozice jsou na světě. Guido z Arezza nebo Athanasius Kircher by dnešními možnostmi generování hudby byli jistě víc než překvapeni. Jak to naše podhoubí vypadá dál: kauzalita mezi prací a hodnotou je Robinsonem vyhoštěným na odlehlé ostrůvky společnosti a z nudy se stává životní standard nebo dokonce předmět obdivu.

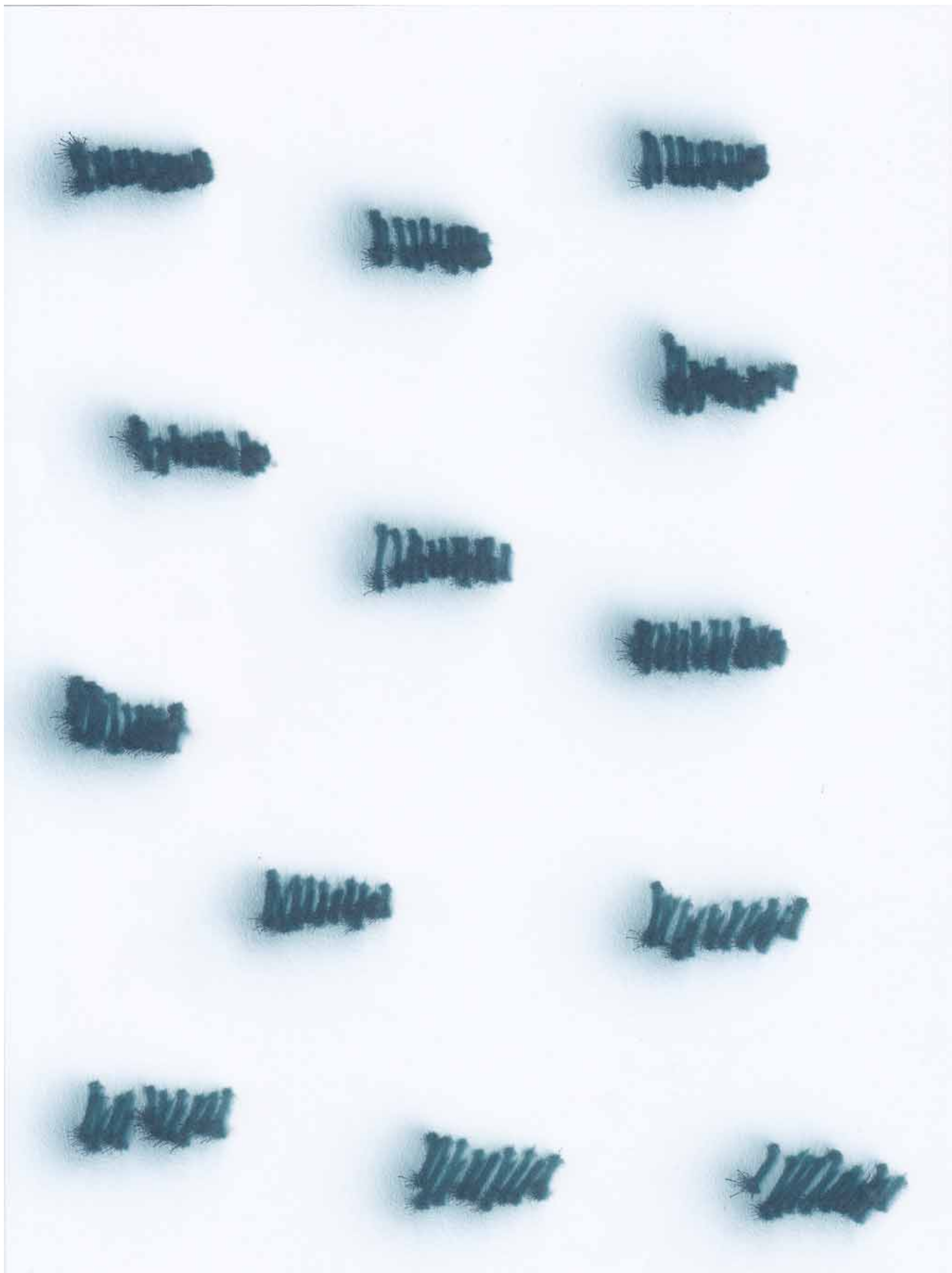
Marcelu Duchampovi a Johnu Cageovi jejich postoj k nudě jakožto prostředku a živné půdě pro rozehrávání uměleckých her věřím a za pravdu jim asi dá každý, kdo má podobnou zkušenost, protože: „Pokud vám něco přijde nudné po dvou minutách, zkuste to čtyři minuty. Jestli je to pořád nudné, pak osm minut. Pak šestnáct, pak třicet dva. Nakonec zjistíte, že to vůbec nudné není.“ Jedna z ilustrací nennudnosti „nudné“ hudby by nás mohla zavést k šamanistickým kořenům minimal techna. Ano, víme, že žádné dvě láhve od coca-coly nejsou stejné a že fenomén nudy mizí, pokud investujeme něco málo z volných a intelektuálních prostředků do vnímání a přemítání o každém prostém jevu. Pokud jste někdy například zkoušeli poslouchat bílý šum proháněný přes velmi pomalu se zužující band-pass filtr, pak víte, že záhy dochází k momentu, kdy si naše neuronová síť začne ve „vyprázdněném“ percepčním horizontu hledat vzorce, opakující se struktury či cokoli, čeho by se mohla chytit. A pak

se dějí zajímavé věci. Ale stejně mi – ve srovnání s výše popsanou mytopoetickou kapsou – připadá takovéto konání nějak nepatřičné.

Stejně nepatřičné se mi zdá věnovat se dále úvahám o příčinách nudy, psychoanalytickému rozboru tohoto jevu, výčtu nudných příkladů ze současné hudební scény. Lepší bude nabídnout aspoň malou zvukovou ochutnávku z druhého pólu. Čtenářům, kterým se následujícím výčtem nezavděčím, se předem omlouvám. Tedy stručně: pokud jste nikdy neslyšeli mluvit piano, zkuste si dohledat kompozici *Quadraturen III* od Petera Ablingera. Na otázku, jak by zněl organický mix stylů W. A. Mozarta a J. S. Bacha, by vám mohl poskytnout odpověď David Cope a jeho software EMI (Experiments in Musical Intelligence). Až do poloviny října trvá v pražské galerii DOX první samostatná výstava Milana Guštara. Na vernisáži zazněla „nudná“ *Kompozice 1960 #7* od La Monte Younga, kterou interpret Marek Hlaváč pojal jako materiál pro další kompozici, vznikající na základě modulování ucha – určitě jste s tím v dětství také někdy experimentovali. A ještě jeden zajímavý motiv pro kompozici, na který jsme nedávno přišli se skladatelem Matoušem Hejlem: deset nejdůležitějších způsobů manipulace s veřejností podle Chomského. Pokud by se této inspirace někdo ze čtenářů chtěl chopit a realizovat ji dříve než my, tak to bude jen dobře.

Autor studuje postgraduálně AVU.

Nudná antropologie?

Stereotypní styl práce nehrozí jen nad běžícím pásem. Stále se opakující činnosti, nadbytek času, v němž se nic neděje, a informátoři, pro které je vědec jen nevítaným vyrušením, mohou nudícího se antropologa dohnat až k alkoholismu nebo četbě románů.

MARTIN SOUKUP

Před časem jsem studoval vlastní poznámky a záznamy z terénního výzkumu, abych si, jak se sluší a patří, ověřil informace pro potřeby jedné odborné studie. Sáhl jsem i k pohotovostnímu zápisníku, do nějž jsem si zaznamenával slovíčka místního jazyka a další etnografická data. Ke svému překvapení jsem objevil dávno zapomenutý, nedatovaný zápis: „Terénní antropologie je neuvěřitelně zdlouhavá, unavující a s množstvím prázdného času. Z knih, které si člověk během svých studií přečte, to nevyplývá. Žít s ‚těmi druhými‘ se zdá jako romantický zážitek. Mé první ráno tak vypadalo. Probudil jsem se v domě postaveném v tradičním stylu téhle části nížin Nové Guineje a z okna jsem spatřil nádherný rozbřesk, když se slunce zvedalo nad koruny vysokých stromů tropického lesa. V následujících dnech a týdnech, které se líně vlekly, jsem pozoroval, účastnil se, strnil se, ptal se, učil se, nudil se...“ Ale musím být spravedlivý, nuda se jako průvodní jev netýká výhradně antropologie, nýbrž také dalších oborů, jejichž stoupenci získávají data v terénu v dlouhodobém odloučení od domova. Vzpomínám si, jak jsem se setkal s přírodovědcem, který právě vyšel po měsících empirické práce z tropického lesa, do nějž jsem se následně sám chystal ponořit. „Jaké to bylo?“ položil jsem mu poněkud banální otázku. „Nudné,“ zazněla odpověď, jejíž výstižnost jsem pochopil až po nějaké době a která se mi často vracela na mysl.

Znuděnost životem

Jak dobře vědí čtenáři fascinující knihy *Malá filosofie nudy* (1999, česky 2011) od norského filosofa Larse Svendsena, jsou dějiny nudy spleť a rozhodně ne nezábavné. Nudili se mnozí přední myslitelé a sami se nad příčinami nudy zamýšleli. Svendsen ve svém historickém ohlédnutí dospěl k zjištění, že nuda se jako jev spjatý s modernitou začala šířit a tematizovat zejména v romantismu. Shodou okolností dostala antropologie jeden z hlavních stimulů ke svému vzniku a rozvoji právě z romantiky, která měla pochopení pro zvláštní. Její představitelé se zajímali o vše staré, původní, úsvit dějin, mýty, staré písně, moudrost dávnověku a podobně. Tím romantismus připravil půdu pro zrod antropologie, neboť připisoval minulým obdobím jejich vlastní hodnotu. Známý americký kulturní antropolog Clifford Geertz podtrhl význam zvláštního, na němž antropologie stála, když poněkud ironicky hovoří o antropozích jako o obchodnících s úžasem, kteří „pokoutně nabízejí neobvyklé, podomně prodávají zvláštní“. Pokud toho nejsou mocni a zajímají je jen otrépané pravdy, měli by raději zůstat doma. Můžeme se ovšem tázat, zda romantika odkázala antropologii nejen zájem o zvláštní, ale zda jí nedala do vínku také nudu. Nudí se antropologové při terénním výzkumu? Domnívám se, že vše svědčí pro jednoznačné ano.

Kde začíná v antropologii nuda? Nigel Barley v půvabné knize *Antropologie se nepočítá mezi nebezpečné sporty* (1989, česky 2010) napsal, že nikdy tak zcela nepochopil, co lidi motivuje k tomu, že odjedou na terénní výzkum, který je zdlouhavý, namáhavý a riskantní. Což doložila také Nancy Howellová v poněkud neveselé publikaci *Surviving Fieldwork* (Přežít terénní výzkum, 1990), kde se dočteme i o tom, že antropologové nejčastěji umírají na žloutenku, malárii a při dopravních nehodách. Proč potom něco tak náročné a nebezpečného vůbec podnikat, ptá se Barley. Může za tím být znuděnost městským životem a každodenní existencí? Může. Podle Barleyho je to mnohdy spíše útěk před problémy, co antropology vyžene do cizí kultury: „Chci tím říct, že badatele často vede do terénu spíš naděje, že tím vyřeší své vlastní, velmi osobní problémy, než snaha porozumět jiným kulturám. Je to zkrátka v naší profesi

takový všelék na jakékoli potíže. Rozpadá se vám manželství? Vydejte se do terénu a uvidíte, že tam získáte smysl pro perspektivu.“ Antropologové jsou podle Barleyho na překonávání nudy velmi dobře připraveni již tím, že dlouhé hodiny tráví na nudných konferencích a neméně dlouhé hodiny poslouchají nezábavné přednášky. Tak například Hortense Powdermakerová vzpomíná na nudu během studií na slavné London School of Economics. Nudily ji přednášky z geologie (ty nakonec vzdala), dále četba klasiků německého difuzionismu Fritze Graebnera a Wilhelma Schmidta. Richard Thurnwald jí naproti tomu připadal mnohem záživnější.

Zdroje nudy

Existuje mnoho příruček dějin antropologie. Některé sledují genealogie učitelů a žáků, jiné genezi idejí, další střídání paradigmát a škol. Dosud chybějí dějiny antropologie z hlediska nudy, kterou výzkumníci museli přetpět, když dlouhodobě pobývali v cizí kultuře. Až do nástupu reflexivity v antropologii sedmdesátých a osmdesátých let nebylo zvykem, aby se antropologové veřejně vyznávali ze svých nálad a pocitů, které prožívali během terénního výzkumu, a myšlenek, jež se jim tehdy honily hlavou. Při terénním výzkumu se však evidentně nudili antropologové zvucných jmen, jako byli Bronislaw Malinowski, Kenneth Read, Paul Rabinow, Hortense Powdermakerová či třeba Napoleon Chagnon. Z četby těchto autorů vyplývá, že při terénním výzkumu existují tři hlavní zdroje nudy. Znudění monotónní činností, znudění vlekcoucím se časem a znudění informátory.

Na konci šedesátých let dal Malinowski zájemcům možnost nahlédnout do zákulisí terénního výzkumu, když vyšly tiskem jeho osobní deníkové záznamy pod příznačným názvem *A Diary in the Strict Sense of the Term* (Deník v pravém smyslu slova, 1967). V otevřených „hovorech k sobě“ líčí sexuální fantazie, přiznává se k nenávisti k domorodcům a pocitům nudy, kterou prožíval během dlouhých měsíců strávených mezi nimi. Raymond Firth v předmluvě k *Deníku* uvádí, že mnozí z antropologů se v určité momenty terénního výzkumu cítili znudění svými vlastními dotazy a etnografickými interview. Malinowského například nudilo povídat si o krabech. Při jiné příležitosti nejdříve pozoroval velmi zajímavý ceremoniál, ale následně se cítil znuděn vším, co se kolem něj dělo. Také jej dokázalo podráždit a otrávit, když jej vyrušila návštěva při práci nad vlastními poznámkami. Ovšem necítil se znuděn jen ve společnosti domorodců, ale také mezi „svými“. Popisuje, jak strávil jeden večer u koloniálního úředníka Murraye. Lakonickou větou v deníku shrnul průběh celého večera: „Velmi nudné.“ Nudu terénního výzkumu Malinowski naznačil již v knize *Argonauts of the Western Pacific* (Argonauti Západního Pacifiku, 1922), kde píše: „Měl jsem období zoufalství, kdy jsem se sám zahrabal do čtení románů; stejně tak se člověk může dát na pití v záchvatu tropické deprese a nudy.“

Nudu při terénním výzkumu zažil asi každý antropolog. Typickou situaci podle mého soudu popsal Paul Rabinow v průkopnické práci *Reflections on Fieldwork in Morocco* (Reflexe terénního výzkumu v Maroku, 1977). V knize vzpomíná, jak se po určité době práce v terénu začal nudit: „V měsících, které následovaly, jsem strávil velmi mnoho hodin pouze touláním po vesnici a přilehlých polích, účastnil se příležitostných rozhovorů, když jsem vysedával u obchodů, zařizoval si interview, čekal na informátory a prostě jsem se nudil.“

Vlekoucí se čas

Kenneth Read se v díle *The High Valley* (Údolí v oblacích, 1965) podivuje nad tím, že se nenudil vlekcoucími se dny bez událostí.

Že se vyhnul nudě, přisuzuje úzkým kontaktům, jež navázal s místními lidmi. Ačkoli se nedělo nic mimořádného, nezůstával nikdy sám. Ale představte si, že se vypravíte na terénní výzkum do vzdálené lokality, třeba jako Read do nějaké novoguinejské vesnice vysoko v horách. V takové typické vesnici žije bratru dvě stě, tři sta lidí v pár desítkách domů roztroušených na horských svazích. Vesnici obhlédnete rychle, seznámíte se s ní během půl hodiny. Za týden ji znáte nazpaměť. A co dál? Čeho se to vlastně chce a může antropolog účastnit? To nejzajímavější v celé vesnici je zřejmě samotný antropolog, jenž po nějakou dobu vzbuzuje živý zájem obyvatel, než se z něj po celkem krátkém čase stane samozřejmý inventář. Vesnice žije vlastním pomalým rytmem, který udávají zejména pěstitelské práce. Dlouhé hodiny se nemusí dít nic mimořádného, nic, co by stálo za poznámku do notesu či fotografii. Když se začne konečně něco dít, neví antropolog, kam dřív skočit. Fotit? Ptát se? Nahrávat? Pozorovat? Utíkat? A jak vše náhle přišlo, stejně rychle to odezní a čas se navrátí do pomalého rytmu, který může antropologovi odměřovat třeba stravování.

Dovolím si ještě jednou a naposledy ocitovat své poznámky z výzkumu: „Když studentům vyprávím, že pobyt v terénu je vlastně tak trochu nuda, netváří se důvěřivě. Jestliže je den rozdělen na rutinu radostí, jako jsou ranní káva se suchary, polední suchary s instantní polévkou a večerní monotónně stejná rýže s nudlemi, nelze hovořit o vzrušení z terénního výzkumu. Možnost pracovat s lidmi je sotva pár hodin denně a zbytek času strávím psaním či zpytováním poznámek a příležitostným kouřením cigaret či živým káním betelu.“

Znudění informátoři

Zpět k Readovi. Při navazujícím výzkumu, uskutečněném ve stejné lokalitě poblíž Goroky, se Read nudě nevyhnul, dokázal ho z ní vytrhnout jen pohled na krajinu, kdy, na chvíli zapomněl, kde jsou, a s ubíhajícími hodinami na rostoucí nudu a nepohodlí“. V díle *Return to the High Valley* (Návrat do údolí v oblacích, 1986) vzpomíná na svého informátora Maki-se, který dával jasné najevo, že jej Readovy dotěrné dotazy nudí. Nudu tudíž podle všeho zažívají nejen antropologové, nýbrž také jejich informátoři. Malinowski v úvodu k *Argonautům Západního Pacifiku* sepsal jednu z prvních instrukcí, jak vůbec postupovat při výzkumném pobytu v cizí kultuře. Mimo jiné tam píše: „Jelikož domorodec není pro bělocha přirozeným společníkem, po několika hodinách práce s ním, kdy pozorujete, jak obstarává zahradu, nebo ho necháte vyprávět o folkloru či s ním budete diskutovat o zvycích, budete přirozeně toužit po své vlastní bělošské společnosti. Ale když jste od ní daleko, sám v domorodé vesnici, vydáte se na hodinovou osamělou procházku. Po návratu zcela přirozeně vyhledáte společnost domorodců, právě tak, jako byste vyhledal jakékoli jiné společenství, tentokrát abyste si ulevili od samoty. Díky tomuto přirozenému vztahu je poznáte a přivyknete jejich zvykům a vírám lépe, než byste to dokázali s pomocí placeného a často znuděného informátora.“

Proč by měl být informátor znuděný? Představte si modelovou situaci a zamyslete se, jaké byste zažívali pocity. U dveří zazvonil nějaký Aboridžin a sdělil vám, že je antropolog a rozhodl se zkoumat vaši kulturu. Proto u vás musí bydlet a účastnit se vašeho života. V následujících měsících se bude vyptávat na nejrozmanitější banality a pro jistotu se bude ptát na totéž rafinovaně pozměněnými otázkami:

A (antropolog): *Viděl jsem, jak lidé dávají řidiči autobusu peníze. Proč?*

Proč nemusí být antropologický výzkum vždycky zábava

I (informátor): *Museli si koupit lístek, aby neje-li načerno. Za jízdu se totiž musí zaplatit.*

A: *Ale mnoho lidí žádné peníze řidiči nedalo. Proč?*

I: *Nejspíš měli tramvajenku.*

A: *Co to je?*

I: *To si může člověk dlouhodobě předplatit jízdné.*

A: *Podle názvu se mi zdá, že ji nelze pro jízdu autobusem uplatnit? Nebo lze?*

I: *Tak se tomu jen říká, správně se to nazývá kupon.*

A: *Aha, kupon je něco jiného než lístek.*

I: *To ano, ale všemu se vlastně říká jízdní doklad a lístku správně jízdenka.*

A: *Když někdo ten jízdní doklad nemá a jede autobusem, co nastane?*

I: *Jede načerno a můžou jej chytit kontroloři.*

A: *Co znamená jet načerno?*

I: *Že dotyčný nezaplatil za jízdné a využívá městskou dopravu. Už jsem přece říkal, že se za jízdu musí platit.*

A: *Ale proč se tomu říká načerno?*

I: *To nevím.*

A: *Nevíš to, protože jsi neprošel iniciací?*

I: *My tu žádnou iniciaci tohoto druhu nemáme.*

A: *Proč?*

Antropolog se ptá jako dítě pořád dokola na samozřejmosti a táže se neustále. Ostatně Simon Ottenberg je přesvědčen, že se antropolog dostává během terénního výzkumu do dětské závislosti, když nedokáže samostatně činit jednoduché úkoly, třeba přejít přes rušnou ulici (vzpomeňte na třetí nejčastější příčinu úmrtí antropologa v terénu). Zároveň se snaží svými otázkami najít řád v chaosu a pochopit motivy lidského jednání. Jedná

se o jakousi dobu dospívání, jež se opakuje v každé další kultuře, kterou antropolog zkoumá. Nicméně s každou další terénní zkušeností je schopen lépe překlenout období „dětské závislosti“.

Úmorná aktivita

Vedení etnografických interview na stále stejná témata ovšem nudí obě strany. Úmorná rutinní aktivita, jako je třeba sběr genealogií či nepohodlné cestování tropickým lesem, se rovněž může stát zdrojem nudy. Napoleon Chagnon vzpomíná na nudu ve své poslední knize *Noble Savages* (Vznešení divoši, 2013) s půvabným podtitulem *Můj život mezi dvěma nebezpečnými kmeny: Janomámy a antropology*. Nejenže strávil nekonečné nudné hodiny v kánoí, když cestoval do janomámských vesnic. Chagnon nechal zakusit nudu i svou rodinu, která za ním přicestovala. Vystavěl si vlastní „luxusní“ dům, který ovšem rodina neshledala vůbec vhodným pro normální život: „Cítili se mizerně z tepla, pobodání hmyzem, nehygienických podmínek, čiré nudy, úzkosti a frustrace nad tím, že se nemohou volně pohybovat, jak by jim to dovolil normální prostor.“ Nevydrželi tam dlouho, odcestovali záhy zpět do Caracasu. Zřejmě hlavním zdrojem nudy se pro Chagnona stal sběr genealogií. S pomocí informace o každém Janomámovi mohl rekonstruovat zhruba sto padesát až dvě stě let vesnické historie. Sběr dat označil za „zdlouhavou a nudnou práci“.

Rutinní činnost a opakované zážitky mohou snadno začít nudit. Tak například Hortense Powdermakerová zažívala obzvláště silnou nudu během pozorování žen při tanci na Novém Irsku. Sugestivně líčí, jak byl oceán

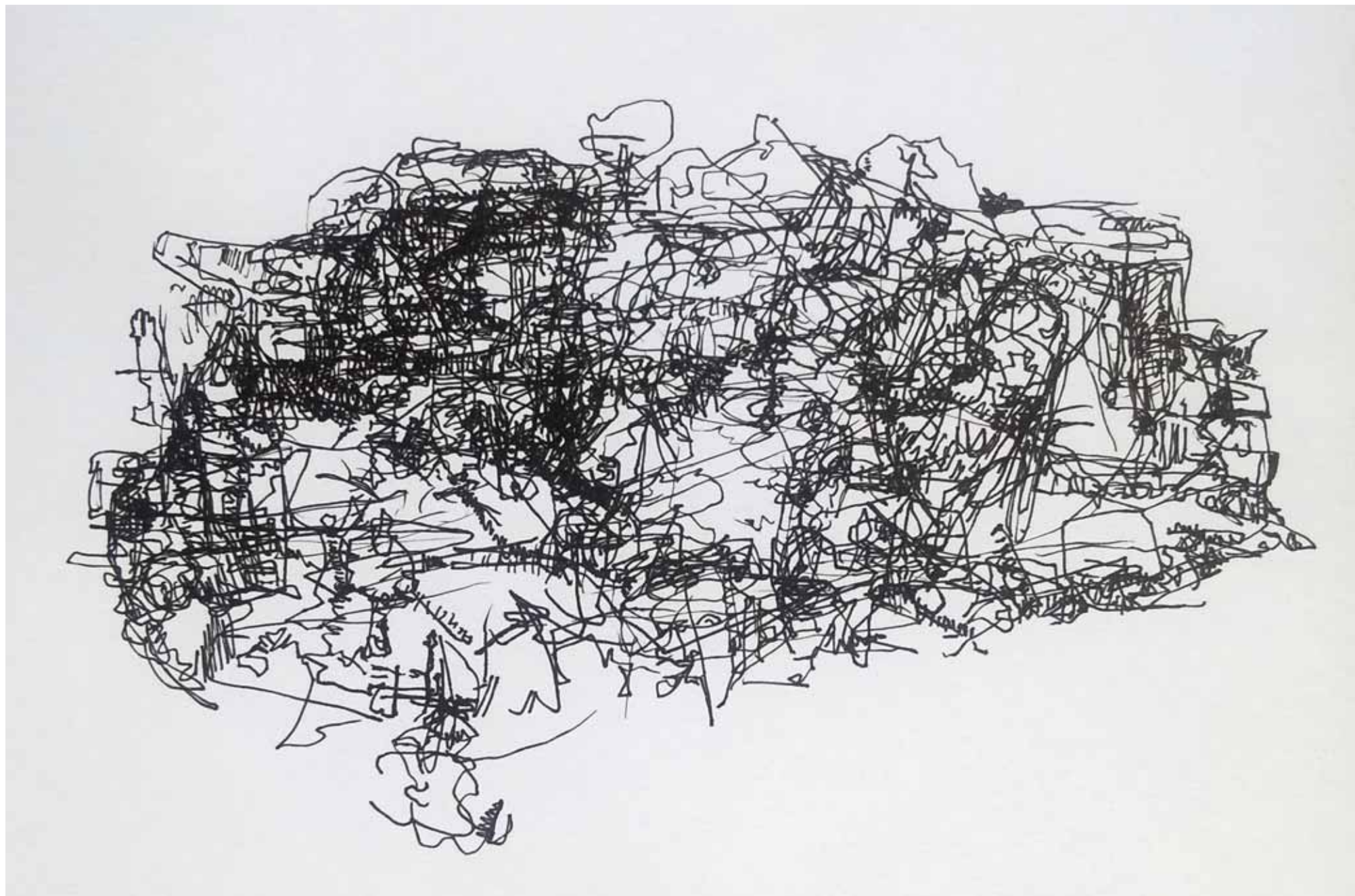
temný a hlučný, když se ženy v pomalém rytmu pohupovaly v tanečních krocích kolem ohně, zatímco ona držela v náručí jedno z dětí. Jenomže to se dělo noc co noc. Hudba, monotónní formální kroky tance, který končil kolem půlnoci... Přiznává, že to byla stále silnější nuda a musela se bránit spánku. Lze to zhruba přirovnat k tomu, když mi teprve popáté předváděli, jak se střílí z luku a rozděluje oheň rychlým třením ratanového popruhu o dřevo. Měl jsem chuť půjčit jim zapalovač. Můžete se cítit asi jako Forrest Gump: „I met the president of the United States again...“

Terénní výzkum představuje pro každého antropologa něco jako *rite de passage*. Paul Rabinow napsal, že na jeho almě mater panovalo přesvědčení, že antropologové se dělí na dvě skupiny – ty, kteří uskutečnili terénní výzkum, a ty, kteří ne. Ti druzí nebyli považováni za „skutečné“ antropology. Navíc v oboru panuje ničím nepodložené přesvědčení, že terénní výzkum musí jako mnoho jiných přechodových rituálů přinášet nejrůznější utrpení a úkolem antropologa je úspěšně je překonat. Roy Rappaport tento nepsaný a nesprávný předpoklad vystihl slovy: „Pokud jste nebyli vystaveni malárii nebo aspoň omrzlinám, nebyli jste ve skutečnosti v terénu.“ Doplnil bych snad jen, že pokud někdo nezažíval během terénního výzkumu chvíle nudy, jako by tam také ani nebyl. Zdrojem nudy se přitom může stát leccos, co je monotónní. Již výše citovaná Hortense Powdermakerová zařadila do své knihy *Stranger and Friend* (Cizinec a přítel, 1966) kapitolu příznačně nazvanou Monotónnost. Hned na jejím začátku sepsala vše, co se může dříve nebo později

stát během výzkumu monotónní: vstát za kuropení, jít na menší či větší slavnost, na pohřební obřad; práce s informátory za účelem sběru genealogií, učení se jazyku či zkoumání magických formulí, naslouchání legendám a mýtům, procházka vesnicí, povídání se ženami, když odpočívají, zapisování poznámek a jejich přepisování, fotografování a vyvolávání snímků a tak dále a tak dále. K monotónnosti života Powdermakerové na Novém Irsku přispívala absence ročních období, střídala se jen období dešťů a sucha – a přšelo takřka denně i v období sucha. „Navzdory dobrému zdraví a trvalému hromadění dat byla monotónnost, kterou jsem nemohla změnit, velmi skličující.“

V díle *The Innocent Anthropologist* (Nevinný antropolog, 1983) již citovaný Nigel Barley podle svého názoru nadčasovým způsobem vystihl podstatu antropologického terénního výzkumu a jeho úskalí. Zaznamenal telefonní hovor se svým kolegou, když se navrátil z výzkumu mezi Dowaji: „Ach, jsi zpátky. Ano. Bylo to nudné? Ano. Byl jsi hodně nemocný? Ano. Přivezl jsi zpátky poznámky, které nemají ani hlavu, ani patu, a zapomněl ses zeptat na vše důležité? Ano. A kdy se tam vrátíš? Chabě jsem se pousmál. Již o šest měsíců později jsem se vrátil k Dowajům.“ Jinými slovy, na terénní výzkum se člověk musí vracet, i když se vystavuje zdravotním rizikům a hlavně – často musí snášet pekelnou nudu. Přes to všechno bych neměnil. Zkušenost terénního výzkumu patří k těm nejlepším a nejpoučnějším v mém životě a těším se, až se „tam“ zase vrátím. Zapomněl jsem se na mnoho věcí zeptat.

Autor je antropolog.

Pokud někdo nezažíval během terénního výzkumu chvíle nudy, jako by tam ani nebyl. Michal Peichl: Automatická kresba ab 2, 2013

Město jako návod na život

S bývalým starostou kolumbijského hlavního města Bogotá, jenž proslul radikální propagací městské cyklistiky a veřejné dopravy, jsme se setkali na konferenci reSITE, věnované zlepšení životních podmínek ve městech. Řeč byla o nové politice, urbanismu, hledání štěstí a boji mezi řidiči a neřidiči.

JANA BERÁNKOVÁ

Jaká byla v Bogotá situace, když jste převzal úřad po předchozím starostovi Antanasu Mockusovi?

Od padesátých či šedesátých let se Bogotá v důsledku rurální migrace velmi rozrostla, ale především bych řekl, že šlo o město bez naděje. Můj předchůdce přinesl závrtnou změnu, reprezentoval zcela nový typ politiky, urbanismu však příliš nerozuměl. Ostatně sám se po půl druhém roce vzdal starostování a kandidoval na prezidenta. Když jsem nastoupil do úřadu, město bylo ve velmi zoufalé situaci. Snažil jsem se, aby Bogotá získala znovu důvěru sama v sebe, aby se stala městem pro lidi. Pokud v metropoli, kde osmdesát procent obyvatel nevlastní automobil, dostává přednost automobilová doprava, je zde pouze vyráběna nerovnost. Naopak přeměníte-li parkoviště v chodníky, zasazujete se o větší rovnoprávnost občanů. Chtěli jsme, aby i lidé nevlastníci auta byli dostatečně respektováni. V tomto ohledu jsme myslím město zcela změnili a stali se vzorem pro mnohé další latinskoamerické metropole.

Jak tato změna probíhala?

Místo do aut jsme začali investovat do lidí. Založili jsme i v těch nejchudších čtvrtích školy a knihovny, jež se staly symboly důležitosti vzdělání. Přestože se v chudých oblastech vzdělání obvykle zanedbává, my jsme vytvořili několik obřích knihoven a asi padesát velkých škol. Kromě toho jsme také začali bojovat proti nadvládě automobilové dopravy. Zrušili jsme mnohá parkoviště, což je ten nejjednodušší recept, a začali jsme omezovat automobilovou dopravu ve špičce. Kromě toho jsme každou neděli na sedm hodin uzavřeli hlavní tepny a přeměnili je v cyklistické dálnice. Tyto uzavírky byly zavedeny již za Antanase Mockuse, my jsme je však zdokonalili a prodloužili z třiceti kilometrů asi na sto dvacet. Vytvořili jsme chodníky, které dříve v Bogotá neexistovaly, a pokud ano, stejně na nich parkovala auta. Vyznačili jsme zhruba tři sta kilometrů cyklostezek – mimochodem dávno předtím, než se to ujalo v Paříži – a vytvořili jako první na světě asi sedmdesát kilometrů takzvaných dálnic pro cyklisty, což jsou zhruba deset či patnáct metrů široké silnice bez aut.

Souvisejí tyto proměny spíše s ekologickým myšlením, nebo se sociální problematikou?

Největší hodnotou ve městě je silniční prostor, otázkou ale zůstává, jak ho rozdělit. A toto rozdělení není pouze záležitostí ekologie, jak si myslí mnozí činitelé v Evropě, ale především záležitostí rovnosti. Zatímco ve městech, jako jsou Praha či Paříž, se cyklistika a prostor pro chodce propagují z důvodů ekologických či obecně urbanistických, pro nás to je především otázka sociální spravedlnosti. Chodci a cyklisté musí být zkrátka respektováni. Když jsem se stal starostou, za jízdu na kole se lidé styděli, protože si připadali jako ti nejchudší z chudých. Postupem času počet městských cyklistů vzrostl z nuly asi na šest procent, a jelikož automobilistů je procent devatenáct, vychází to zhruba na poměr jedna ku třem. Chráněné cyklostezky jsou symbolem rovnoprávnosti, naznačujete tak, že levné kolo je stejně důležité jako drahý automobil. My jsme navíc vše doplnili autobusovým systémem TransMilenio, jehož princip jsme okopírovali od města Curitiba. Tento systém, fungující jako metro – má kryté zastávky a speciální silniční pruhy, na něž jiné vozy nesmějí –, je rovněž důležitým symbolem občanské rovnosti. Stojí-li jednotlivá auta v dopravní zácpě, zatímco autobusy volně projíždějí, je to zkrátka velmi demokratické.

Enrique Peñalosa. Foto Jana Beránková

Dříve jste působil jako nezávislý kandidát, později jste se přidal k zeleným. Kam byste se zařadil v politickém spektru? Hlásíte se k levici?

Jsem snad do jisté míry levicovější než sami levicoví politikové. Tradiční levicová politika obvykle pouze plýtvá finančními prostředky, rozdává dávky, jídlo zdarma a tak dále. Podle mého názoru je mnohem důležitější, abychom se střetli s bohatými a mocnými a umožnili vznik rovnoprávné společnosti. Rozdávání peněz chudým k rovnosti nevede. Dáváte-li chudým jídlo zdarma, pouze je zbavujete důstojnosti. Ale když vybudujete výbornou knihovnu v chudé oblasti, dáte najevo, že máte důvěru v jejich inteligenci. A právě skrze vědění postupně vzniká nová rovnost.

Bojovali jsme za to, aby byl nejexkluzivnější kolumbijský golfový klub přeměněn ve veřejný park, což vyvolalo ohromný šok. Samozřejmě to nebylo úplně jednoduché a v park jsme proměnili jen velmi malou část hřiště, ale i tak se z toho stal důležitý precedent pro budoucnost. Bylo to, jako bychom zaútočili na sídlo novodobých králů. Nerovnost mezi lidmi se v Bogotá někdy zdá dosti surreálná. Rovnost však není naším jediným cílem, stejně důležitá je pro nás i kvalita života nebo štěstí, které samozřejmě nelze jasně měřit, ale přitom je ve skutečnosti tím jediným, na čem záleží. Štěstí souvisí s uplatněním lidského potenciálu a se základními potřebami, jakými jsou navazování lidských vztahů, chuť ze po městě či vztah k přírodě. Správné uspořádání města tomu všemu může napomoci.

Dnes se mluví o staré levici, spjaté s ideologií a modelem sociálního státu, a o levici nové, říkáme jí třeba levice metodologie, která zahrnuje témata ekologická i postkoloniální a zdůrazňuje občanskou participaci. Lze podle vás vytvořit politiku, jež by byla levicová po stránce metodologické i ideologické?

V Kolumbii je tradiční levice velmi podivná, dříve podporovala guerilly, tedy skupiny kriminálníků a překupníků drog. Podle mne má levice bojovat za občanskou rovnoprávnost, ne pouze rozdávat peníze chudým. Mnozí levicoví politikové si myslí, že je třeba, aby vše bylo ve státním vlastnictví. Přitom je zjevné, že stát často nebývá dobrý hospodář, není efektivní a že dokonce i mnozí odboroví předáci mají taková privilegia, která je nadřazují zbytku pracujících. Taková levice je dosti laciná a nevytváří nic dobrého pro společnost. Mně jde spíše o vytvoření jisté rovnováhy – snažím se propagovat státní zásahy pouze tam, kde je to nutné, jinde je naopak třeba nechat prostor soukromému sektoru. Tak například není logické, že princip volného trhu či nabídky a poptávky je uplatňován úplně stejně v případech pozemků jako v případech prodeje rajčat nebo počítačů. Pokud se zvedne poptávka po rajčatech, je možné jich jednoduše vypěstovat víc, a tím se zpětně sníží jejich cena. Pokud se však zvedne poptávka po pozemcích, jejich nabídka zůstává stále stejná, jelikož přírodní zdroje jsou omezené. Takto vznikají slumy. V otázce půdy a bytů bychom tedy měli zvýšit státní vlastnictví.

Enrique Peñalosa o cyklistice, rovnosti a lidském potenciálu

Jiným příkladem je autobusová doprava. V Bogotě dříve patřil téměř každý autobus jinému soukromému dopravci, což vyvolávalo velký zmatek. Všechny tyto dopravce jsme tedy zapojili do autobusového systému, je to mnohem efektivnější. Vždy je třeba spravedlivě vyvážit státní a soukromý sektor.

Jak jste do projektů zapojovali samotné občany?

Občanská účast na celém dění pro nás byla velmi důležitá, ale musím přiznat, že někdy to bylo složité, jelikož jsme měli na uskutečnění všech plánů jen tři roky. Ve spolupráci s místními samosprávami jsme ale prosadili asi sedm set projektů. Samosprávám jsme poskytli finanční prostředky a možnost navrhnout konkrétní řešení, které bylo pro jejich společenství nejpřínosnější. Ony rozhodovaly o tom, kdo získá výslednou zakázku. Kromě toho jsme uspořádali dvě referenda. V prvním lidé zvolili první čtvrtek v únoru za den bez aut. V druhém se rozhodovalo o záka- zu aut ve městě během dvou hodin v ranní a večerní špičce – zde jsme však neměli šan- ci vyhrát, stála proti nám velká automobilová lobby, a tak nám nakonec nezbylo než požá- dat naše stoupence, aby nehlasovali. Referen- dum by bylo platné, pokud by se jej zúčastni- lo aspoň 33,3 procenta potenciálních voličů. A zneplatněno nakonec bylo jen kvůli chybě- jící jedné desetině procentního bodu.

Kdysi jste řekl, že dnešní třídní boj je bojem mezi vlastníky aut a lidmi,

kteří auto nemají. Jak lze podle vás definovat třídní boj v jednadvacátém století, kdy se tradiční společenské rozdělení zásadně proměnilo?

Marx prohlásil, že bohatí lidé budou stále bohatší a chudí chudší. V tom se však zjev- ně mýlil. Mnoho věcí, které předpověděl, se nakonec nestalo. Tak například pracují- cí lidé nejsou odcizenější než dříve, většinu odcizující repetitivní práce vykonávají stroje, lidé se spíše věnují práci tvůrčí. I pracující mají lepší platy než dříve. Lze-li ovšem třídní boj definovat jako střet zájmů, pak se ten- to střet nejlépe projevuje ve městech roz- vojového světa, kde jen malý počet obyvatel vlastní automobil. V Bogotě má auto zhruba dvacet procent obyvatel, v mnohých afric- kých městech pouze dvě procenta a v evrop- ských metropolích možná něco pod padesát. Vždy však platí, že automobil vlastní spíše bohatší část společnosti. A tudíž zde vzni- cá zjevný konflikt – boj o silniční prostor a o státní kasu. Automobilisté mívají velký vliv a samozřejmě zájem na tom, aby bylo investováno do silniční a dálniční infrastruk- tury. Často se zasazují i za stavbu nových tras metra, protože tím, že ostatní umís- tí pod zem, získají více prostoru pro sebe. Tak například město Mexiko má nejdelší trasu metra v rozvojovém světě, hovoříte- li však s řidiči, zjistíte, že většina z nich metro nikdy v životě nenavštívila. Otázkou tedy je, zda je lepší investovat do dálnic, anebo raději do škol a parků. Automobilis- tům na parcích nezáleží a chudí za ně zase

nemohou bojovat, jsou příliš zaneprázdnění holým přežitím. V budoucnosti se však par- ky a městská zeleň stanou hlavními proje- vy rovnoprávnosti. Dnešní chudí budou mít veškeré technologické vymoženosti, jež mají dnešní bohatí, chybět jim však bude přístup k zeleni. Jelikož nebude možné zbourat kus města a vytvořit park, je třeba s tím začít něco dělat už dnes.

Jaká je vaše definice urbanismu?

Urbanismus je odborné vědění – například kanalizaci nemohou lidé vyřešit sami. Jeho hlavním tématem však není automobilo- vý provoz, jak si myslí starostové mnohých měst. Naopak, v budoucnu auta z měst téměř zmizí. Urbanismus se zabývá otázkou, jaký život nás učiní šťastnými. Město určuje způ- sob života, a navrhujeme-li město, navrhu- jeme i životní styl. Proto do plánů musíme zahrnout to, co nás činí spokojenými: vztahy k přírodě, k lidem, ke kráse. Urbanismus tedy není věda, spíše umění. Nelze najít matema- tickou rovnici na to, zda povolíte trhovcům prodávat na ulici, anebo zda vytvoříte šir- ší chodník. Urbanismus je vždy subjektiv- ní záležitost spjatá s pocitem štěstí. Jeho cílem není samotná rovnoprávnost, ale štěs- tí, jehož je podmínkou.

Měl by být veřejný prostor spíše prázdný, patřit všem a nikomu, anebo vyzývat k přivlastnění, aby zde mohli pracovat drobní prodejci?

Nemám rád potulné prodejce, zabírají veře- jný prostor a často se zmocňují těch nejkrás- nějších míst ve městě. V Bogotě se jejich spo- lečenská organizace podobá mafii. Nemůžete se ani posadit vedle jejich stánku, rychle by vás vyhnali. Jejich obětí navíc často bývají prá- vě ti nejchudší, pro něž je veřejný prostor jediným místem oddechu.

Sami trhovci ale bývají také velmi chudí. V některých afrických městech jsou to lidé bojující o holé přežití.

V Evropě zase leckdy ožívují prostor, který by jinak zůstal prázdný.

V extrémně chudých čtvrtích bývají samo- zřejmě chudí i trhovci. V centru města však mají obvykle příjem střední třídy. Ti nejchud- ší naopak potřebují onen veřejný prostor, kte- rý zabírají, potřebují mít k dispozici něco krásného. Veřejný prostor – knihovny, parky, autobusy – musí být spojnicí mezi chudými a bohatými, místem, kde se lidé setkávají jako sobě rovní. Pokud bude ve veřejném prostoru příliš trhovců, bohatí se uchýlí do nákupních center vytvářejících bezpečnou iluzi veřejné- ho prostoru. Co se týče potulných prodej- ců, je především těžké prostor rozdělit. Jak poznáte, kdo je ten nejchudší, kdo jej nejvíce potřebuje? Jak se vyvarujete korupci, která vzniká, když se politici spojí s těmito zájmo- vými skupinami, začnou od nich vybírat pení- ze a tak dále? V této otázce je nutné být vel- mi opatrný. Je třeba, aby lidé mohli prodávat i ve veřejném prostoru, ale otázka jeho dělby zůstává velmi komplikovaná.

Co to je dobrý veřejný prostor?

Je to prostor, kam má člověk svobodný pří- stup a kde může dělat cokoli, nepoškozuje-li tím ostatní. Například mnoho restaurací sta- ví zahrádky, což je velmi příjemné, ale nesmí to nikdy dojít tak daleko, že restaurace kolem umístí plot a veřejného prostoru se zmocní. Prostor musí někdy zůstat prázdný. Je třeba velké opatrnosti. Kupříkladu prodejce v mno- hých chudých oblastech mají lidé velmi rádi. Sami občané by se měli tudíž rozhodnout, co si přejí, zda v jejich čtvrti mají být trhovci prodávající květiny, ovoce či kávu. Rozhod- ně ale nesmějí prodejci systematicky zabírat každé krásné místo ve městě.

V rozvojových zemích bývají slumy často bez náhrady bourány. V šedesátých letech se však začalo hovořit o tom, že tyto čtvrti obsahují jisté architektonické vědění, které by mohlo být zdrojem inspirace. Jaký je váš vztah ke slumům a k neformální architektuře?

Nejlepší čtvrti jsou obvykle ty, které si lidé sami navrhli. V Kolumbii slumy neničíme, ale tolerujeme. Díky spontánní kombinaci komerčních prostorů, dílen a obytných pro- storů tyto čtvrti většinou výborně fungu- jí. Většina domů zde má tři patra a terasu, na níž lidé vaří a věší prádlo. Dnes se hod- ně mluví o památkové péči a snažíme se pro věčnou slávu uchovat vše, co vytvořil něja- ký slavný architekt. Měli bychom však také uchovat tyto neformální bezejmenné čtvrti, protože právě zde se nachází důležité pozná- ní o životě lidí.

Kolumbijské slumy nejsou totéž, co slumy indické, kde lidé budují přístřeší doslova jeden na druhém. Nacházejí se zde ulice, dokonce i v tom nejstrmějším kopci lidé obvykle vytvo- ří park či malé sportoviště na jediném nezko- seném místě. Lidský talent bychom tudíž měli využít a pouze ho zkombinovat s plánováním. I státní projekty by se měly inspirovat tím, jak lidé stavějí. V neformálních čtvrtích je napří- klad možné pouze vykoupit a zbourat několik domů a vytvořit na jejich místě park. Chybě- jící byty lze následně nahradit vyšší budovou. Tyto čtvrti většinou potřebují pouze více pro- storu, náměstí, schodiště, širší ulice, ale až na tyto detaily slouží dobře. Proto jsme slumy nebourali, ale pouze v nich udělali drobná vylepšení. Přivedli jsme do nich vodu, elektři- nu, vybudovali zdravotnická centra, kanalizaci, zavedli jsme městské okrsky a pomohli lidem získat jejich nelegálně vybudované domky do osobního vlastnictví. Některé pozemky jsme vykoupili a postavili na nich vysoce kvalitní architekturu se sociálním bydlením, abychom tak předešli budoucímu růstu slumů. V tom- to ohledu náš program fungoval velmi dobře. Později však byl zcela nevhodně zpolitizován a tato šance byla promarněna.

Mohou design či architektura podnítit společenskou změnu?

V Česku byla typickým příkladem angažovaného designu avantgarda, vy jste se podobného hnutí účastnil.

Město je velmi mocný nástroj. Způsob, ja- kým je navrženo, může zcela změnit lidské chování i společenskou integraci. Vylepšíte-li veřejný prostor, obvykle se vám dostane oka- mžité odezvy, lidé to vnímají, oceňují. Měst- ský design vytváří nové hodnoty, nový životní styl. Samozřejmě, že design není samospasí- telný a hraje zde roli i další prvky, především vzdělání. Moc městského plánování je však ohromná, jelikož může podnítit smír mezi majetnými a nemajetnými.

Enrique Peñalosa (nar. 1954) působil mezi lety 1998 a 2001 jako starosta Bogoty, hlavního města Kolumbie a pátého nejlidnatějšího města Ameriky. Někdy bývá kritizován pro svůj paternalistický přístup, životní podmínky v metropoli však radikálně změnil k lepšímu. Omezil automobilovou dopravu, propagoval cyklistiku, vybudoval parky a knihovny, zavedl nový autobusový systém a zlepšil životní podmínky ve slumech. Vydal dvě knihy o vztahu kapitalismu a demokracie a bývá hostem na mnoha světových univerzitách.

ROK S THOMASEM BERNHARDEM

Realitní makléř Karl Ignaz Hennetmair byl nejbližším přítelem rakouského spisovatele Thomase Bernharda celých jedenáct let. Následující úryvky pocházejí z Hennetmairova deníku z roku 1972, kdy si tento „jediný člověk, se kterým mohl Bernhard normálně mluvit“ zapisoval jejich každodenní hovory, společné zážitky i marginální detaily.

1. ledna 1972

Když jsem s Thomasem probral článek Andrea-se Müllera v Münchner Abendzeitung (Mé tělo, má hlava a jinak nic), v němž stojí Müllerovi za zmínku i póry na Bernhardově nose, rozhodl jsem se pořizovat si ode dneška o všech svých setkáních s Thomasem Bernhardem poznámky a zaznamenávat, jak to jen půjde, všechny naše hovory.

Včera, v poslední den roku, byl u mě Thomas třikrát, a já ho pozval na jídlo. V deset jsme vyrazili od něj z Nathalu do Ohlsdorfu, prošli kolem hájovny, jeskyně a Hildprechtingu s úmyslem dojít v 11.30 k nám do Weinbergu, kde bychom něco pojedli. Protože jsme ale šli až k Eyblovu domu dost rychle, byli jsme u nás už v 11.15, a vrátili se tedy zpátky do Nathalu, stálo tam totiž moje auto a my chtěli mít po obědě oba vozy u nás ve Weinbergu.

I když se Thomas vrátil ze silvestrovské oslavy u Pabsta v Laakirchenu ve čtyři ráno, byl svěží jako málokdy. Silvestra strávil s O'Donellovými a architektem Hufnaglem. Šel jsem spát ve 3.15 a věděl jsem, že Thomas ještě není doma, protože jinak bych ho ze svého pokoje zahlédl, jak zahýbá směrem k Nathalu. Určitě by zahoukal a na chvíli ke mně vyběhl nahoru, nebo bych já sešel dolů k němu. Protože jsem měl kvůli naší smluvené procházce o desáté zlost, že přijede domů tak pozdě, nechal jsem schválně svítit v pokoji světlo, aby si myslel, že jsem ještě vzhůru, a dopálil se. Skutečně mi pak ráno řekl, že jsem ještě ve čtyři nespál, prý troubil, ale já se neozval. Když jsem mu řekl, že jsem to na něj jen nahrál, vyčítal mi to: To jsi ale pěkně prevít.

Thomas při pohledu na prázdný Ohlsdorf ráno v 10.30 na Nový rok: všechny dveře zavřené, okna taky, ještě se „vyvalujou jak vepří“, ulice opuštěné, a stejně jako začínají den po Silvestru, budou se vyvalovat po celý rok. Tu a tam někde přistává další ohavný barák, lidi nemají za mák vkusu, samé nechutnosti.

MÉ TĚLO, MÁ HLAVA A JINAK NIC

... interview s Bernhardem v obvyklém smyslu není možné. Nemá telefon, na dopisy téměř nereaguje, nerad se nechává fotografovat, před lidmi mluví jen zřídka... Agi, Marie Agnes baronka z Handlu, říká v telefonu: „Dobře, zařídím to.“

Přicházíme neohlášení. Agi: „Zpočátku bude nejspíš plácát hlouposti. Vždycky to tak dělá.“ Bernhardův křiklavě žlutý volkswagen uhodí hned do očí, jako něco cizího. Dvorec, téměř čtvercový, jako pevnost, působí opraveně, čistě, zvnějšku až sterilně. Chlív pro krávy je prázdný. Agi zabuší pěstí do dveří. „Thomasi,“ volá. Nic se nepohne. „Thomasi, tak otevři přece!“ Konečně je slyšet plíživé kroky. Agi: „Někoho jsem přivedla.“ On: „Ale víš přece, že si to nepřēju.“ Temnou holou předsíní, kolem skromně zařízené obytné místnosti, v níž stojí trochu nemístně žehličky prkno, se projde do „pokoje pro návštěvy“. Tři tvrdá, vysoká křesla s opěradly, krb bez ohně, na zdi naivní, pestrá olejomalba, třísky na zapálení, několik knih. Mrazivý vzduch, nezatopeno. Kouřit se nesmí. Stmívá se. Bernhard nerozsvěcí, uvnitř je přtmí. Vypadá nemocně. Má prořídlé vlasy, na nose póry. Úzké, nedůvěřivé oči. Hned se dá do řeči, utahuje si z Agi, bez ustání mluví, posmívá se jí, ironicky se pošklebuje. Kousavá, trýznivá ironie. Agi dělá, že to neslyší. Skutečný rozhovor není možný. Vytáhnout list papíru, pero, zapisovat – na to není ani pomyslení. Bernhard, na rtech permanentní úsměv, zlý, bezmocný úsměv, se stahuje do klubka jako ježek. Agresí (kterou Agi nazývá „hloupostmi“) chrání sám sebe. Agi se zmiňuje o svých synech. Bernhard: „Mělo by se přistoupit k drastičtějším opatřením, aby na svět nepřicházelo tolik dětí. Všichni nařikají, kolik nás je, a pak se to ještě

podporuje. Nejdřív mají lidi děti, a pak mluví jen o tom, jaké jsou s nimi starosti. Všem, kdo mají děti, by se měly uřezat uši...“

Mluvili jsme o článku z Münchner Abendzeitung z 28. prosince. Od Agi mu už mezitím přišel druhý dopis. Thomas říká: Nic nepochopila, nechce nic pochopit, ničemu rozumět, nic neuznává atd. Ale u mě je vyřízená. Včera se prý v Café Brandl nerozhodně zastavila u jeho stolu a hloupě a plna ostychu se ptala: Smím ještě? Dlouho tak stála a čekala, jako husa, až jsem zkrátka řekl: Tak buď, anebo. Nato si přisedla a řekla, ať na to zapomenu. To se přece nedá takhle říct, aby člověk na něco zapomněl, to nejde. Co se stalo, stalo se, ale zapomenout se nedá vůbec na nic, i když se to tak říká, není přece možné na něco jen tak zapomenout. To prostě neexistuje. Na odchodu chtěla ještě vědět: Kdy se zase uvidíme? Řekl jsem: Až naprší a uschne. Agi je rozená baronesa Maria Agnes von Handl ze zámku Almegg. Thomas si nevzpomíná, že by mluvil o nějakém „uřezávání uší“. Možná něco podobného pronesl. Oba jsme považovali za možné, že reportér z toho udělal „uši“, stejně jako udělal z rozvedené Agi vdovu.

U nás doma na krocانovi: přítomni moje manželka, syn Karl se ženou a šest měsíců starým miminem, dcera Elfriede se ženichem „Stutzem“, dcera Reinhild a syn Wolfi; hrozím potomkům, že jim „uřežu uši“. Nálada je dobrá a apetit po procházce taky. Ve 12.15 si jdeme sednout nahoru k televizi: novoroční koncert. Ty tance ruší, říká Thomas, odvádějí pozornost od krásného koncertu, ukazovat mají jen orchestr; tance jsou kýč, úplná hloupost. Přece jen ještě napíšu ten balet. Chlápek, který to dělá, Aurel von Milloss, je špička, cení si svých knih, líbí se mu, jak píšu. Pak vím, pro koho píšu, můžu se na něho naladit a on na mě. Víš, jen tak vznikne něco dobrého. Aurel von Milloss mě požádal, abych napsal k jeho opěře balet.

Potom chválí kafe a linecké koláčky. Cítí se výborně, jinak by se s námi nedíval ještě na novoroční skoky na lyžích. Ve druhém kole přeje vedoucímu Kasayovi boční nebo rovnou nárazový vítr, aby mohl vyhrát Mörk. Ve tři se zvedne a řekne: Teď už ale opravdu musím, stejně přijdu pozdě. Na třetí jsem se domluvil s O'Donellovými a Hufnaglem do Brandlu. Mluvili jsme ještě o premiéře na Salcburských slavnostech, ale jen jsme se opakovali, o dřívějších rozhovorech, které se toho týkají, ještě napíšu.

No a to nejdůležitější: v neděli 2. ledna, tedy zítra, čeká Thomas odpoledne Ilse Aichingerovou s manželem Eiche a synem. Syna pozval v Curychu po uvedení *Borise* na večeri, k Buckwitzově nelibosti, aby tak mladí lidé hned viděli, jak jsou tyhle věci odporné. Většinou si to předstávají jinak. Kromě toho to dělám rád lidem naschvál, a když byl ten kluk tak milej, pozval jsem jeho matku Ilse Aichingerovou k sobě s ním. Poslali telegram: „Smíme přijet 2. nebo 3. odpoledne?“ Odpověděl jsem: „2.“ Protože 3. přijede přece dr. Schmied.

A tak dál, ale teď už mám dost, napadá mě spousta dalších věcí, které bych tu měl zaznamenat, ale pro dnešek končím.

2. ledna 1972

Thomas přichází ve 20.15. Sedíme u televize, běží „Hvězdy manéže“. Říká, že je to nezajímavé, když se něco stane, tak to stejně nevidíme, protože to vystříhnou. Mohl jsem přijít až teď, Aichingerová byla doted u mě. Jsem lehce stříklej, vypili jsme nejmiň deset litrů moštu. Bylo to báječný, hrozně milý, nádhera, ha ha ha ha, zpíval a opičil se po programu. Čekal jsem na Aichingerovou od dvou, říká, ale přijeli až ve čtyři. Těsně před odjezdem k nim naneštěstí taky přišla návštěva. Tak se rozhodli, že manžel Eich zůstane s ní a Ilse Aichingerová

pojede sama. Ale protože neumí řídit, muse-la si vzít taxík. Přijela s matkou, synem a třemi dalšími ženskými. S jednou holčinou, nějakou Turkyní a řidičkou taxíku. Bylo jim veselo, třikrát musel jít do sklepa pro mošt. Do džbánu se vejdou dobře tři litry, museli jsme vypít jistě deset litrů. Už před odjezdem to na nich bylo znát. Prostě nádhera.

Já: Tak to jste určitě nemluvili ani o její, ani o tvójí práci (míněno bylo samozřejmě jeho psaní, které nemáme my nikdy na mysli, když spolu mluvíme o „práci“). No jasně, ani slovo. Zůstanu tu ještě na zprávy ve 22.30, třeba zase někdo umřel, prohlásil Thomas. A mnohознаčně se na mě podíval. Říká to často a ví, že při tom pokaždé myslíme na totéž.

Před lety jsme spolu totiž takhle seděli u televize, když ohlásili, že umřel Heimito von Doderer: Thomas vyskočil z křesla jako zelektrizovaný, tleskl do dlaní a radostně zvolal: Doderer umřel! Na mou otázku, proč ho to tak rozradostnilo, řekl: Doderer byl přece v Rakousku vyhlášený kůň číslo jedna, a dokud žil, nemohlo z nikoho nic být, nikdo se nemohl dostat na vrchol. Teď je cesta volná, teď přijdu já. Ale jako Doderera mě nedostanou. Já jim žádného Doderera hrát nebudu, protože když se člověk ukazuje při všech oficiálních příležitostech, tak se opotřebuje, jen ho to rozptyluje a dráždí. Poplete mu to hlavu, sedí pak na své slávě a není schopen nic vytvořit, napsat něco velkého a dobrého. A taky už ho tolik nekritizují, spíš ho za každou blbost oslavují a přetvařují se. A to je pro takové lidi hotová zkáza. Využívají toho a už nic dobrého nenapíší. Jsou zaslepení a úplně zblbnou.

Když jsme s Thomasem o několik týdnů později navštívili dr. Wielanda Schmieda, o kterém si myslím, že je to skutečný, pravý a jediný Thomasův přítel, záměrně jsem mu o tomhle Thomasově projevu radosti vyprávěl. Přes veškeré své přátelství k Schmiedovi ale Thomas zrudl, ztichl a bylo mu trapné.

Mimochodem, na zitérek se Schmied ohlásil z Hannoveru. Thomas několikrát opakuje: Wieland už sedí ve vlaku. Říkám: Už spí. Ano, s nějakým chrapounem v kupé, dodává Thomas.

Domlouváme se, že ke mně přijde ráno v 7.30 a že spolu Schmieda vyzvedneme v osm na nádraží ve Welsu.

To jsem si na sebe opravdu něco vymyslel. Thomas mě opustil ve 22.30, teď je jedna po půlnoci a já bych toho mohl ještě tolik napsat o té půldruhé hodině, co jsme byli spolu. Když to ale nezaznamenám, o co se bude později literární věda opírat? Kromě toho jsem si jistý, že mi uvěří, protože pár mých dětí mě a Thomase přežije a potvrdí každé moje slovo. Navíc Bernhard je tak vděčný „objekt“, že si opravdu nepotřebuju nic vymýšlet. Spíš je to tak, že ani nezvládnou všechno vyličit, protože když s ním člověk mluví nepřetržitě pět hodin, jako se to stalo 1. ledna, nedokáže úplně zaznamenat ani to nejzajímavější. Prvního ledna jsme mluvili o tom, že začíná osmý rok naší známosti. Jen tak zlehka jsme si zavzpomínali, co všechno se za tu dobu událo, že v těch osmi letech – pokud nebyl Thomas zrovna na cestách – neuplynul skoro den, abychom nebyli spolu. Dokonce byly dny, kdy za mnou Thomas přišel dopoledne, odpoledne a ještě večer. Dneska lituju, že jsem si tenkrát nedělal alespoň heslovité poznámky. Přestože už před nějakými čtyřmi pěti lety mi Thomas řekl: Nemáš ani tušení, jak jsem slavný. Já na to: To vím moc dobře. On namítl: Ne, v Rakousku se o mně nepíše, ale v Německu, tam něco znamenám. Já jen: Víím, že v německých novinách o tobě píší jako o největším žijícím spisovateli v německy mluvících zemích. Ale mám ti teď snad kvůli tomu vykat?

Z německého originálu *Ein Jahr mit Thomas Bernhard. Das versiegelte Tagebuch 1972* (Residenz Verlag, Salzburg 2000) přeložil **Radovan Charvát**. Knihu připravuje k vydání nakladatelství Prostor.

Karl Ignaz Hennetmair

Thomas Bernhard před svou usedlostí Krucka v Obernathalu. Foto Sepp Dreissinger, 1981

Musíme jít za Moritzem, abychom se mohli vypovídat...

Realitní makléř Karl Ignaz Hennetmair (nar. 1920) se v průběhu svého dlouholetého přátelství s rakouským spisovatelem Thomasem Bernhardem odvážil něčeho, o čem pak ve svých zápisech napsal, že o tom jeho přítel musel něco tušit. Celý rok – od 1. ledna 1972 do 1. ledna 1973 – si do svého deníku potají poznamenával, o čem spolu za svých procházek do okolí hornorakouského Ohlsdorfu u Gmundenu mluvili a co spolu zažili. Šlo přitom o témata, která Bernhard nemohl s nikým probírat tak přímo a bez obalu jako právě s ním. Hennetmair zprostředkoval Bernhardovi koupi všech tří domů, které spisovatel v Horních Rakousích vlastnil – nejprve to byl dvorec v Ohlsdorfu, pak takzvaná Krucka, kde Bernhard převážně pracoval, a nakonec dům na stráni u lesa, zvaný Hansbäun. Obhlídka, zprostředkování a koupě, stejně jako první zařizování spadají do období deníkových záznamů a jsou v nich podrobně popsány. Jednotlivé domy a renovační práce, které v nich Bernhard sám prováděl, se naopak odrazily v řadě Bernhardových děl.

Na deníkových zápisech zaujme až akribicky přesné líčení a jistý styl psaní. Nic se v nich nezkrášluje ani nevylepšuje, mluví v nich realita. Zatímco Bernhard „buší“ do stroje dopis svého nakladatele Unseldovi, v němž si s ním vyjasňuje některé citlivé finanční záležitosti, dozvíme se, proč autor používal výhradně

určité starší modely psacích strojů. Sledujeme, jak po stažení své hry Ignorant a šílenec z hracího plánu Salcburských slavností v roce 1972 koncipuje prezidentu slavností Josefu Kautovi telegram, v němž vyjadřuje svou solidariitu s režisérem Clausem Peymannem a herci a ostře na prezidenta útočí.

V povídce Ano (1978, česky 2004), jejíž vypravěč připisuje nadprůměrně vysokou inteligenci a výjimečnou vnímavost realitnímu makléři Moritzovi, pak Bernhard vystavěl Hennetmairovi pomník. Z deníku je patrné, že Bernhard makléře často doprovázel na obchodních cestách, aby ho mohl zpovzdálí pozorovat a naslouchat. Jak stojí v Ano: „Tyhle jízdy, za nichž poznával stále nové příklady lidské sprostoty a podlosti a jichž jsem se sám dřív často zúčastňoval, abych mohl odběhnout od práce a vzdálit se z domu a ze svého pracovního a existenčního žaláře, ale abych taky mohl, jako on, poznávat nové lidi a jejich povahy a být svědkem mnohých ohavností, ho stejnou měrou vyčerpávaly i osvěžovaly.“ Také Hennetmair v deníku přiznává, jak ho náročné diskuse s Bernhardem vysilovaly. A Bernhardovi asi neušlo, jaký úkol na sebe Hennetmair vzal.

V Ano popisuje makléře Moritze jako člověka, který mu doslova zachránil život a mnohokrát ho vysvobodil ze zlého snu – z pracovního a existenčního žaláře. „Musíme jít za Moritzem, abychom se mohli vypovídat,“ tvrdí. Ale popisuje i to, co mu realitní makléř nejspíš poskytnout nemohl: „Řekl jsem Moritzovi, že Peršanka mě v poslední době, neřekl jsem už celá léta, záměrně jsem řekl jen v poslední době, víc než kdokoli jiný zajímá, její citlivost, její bezpochyby vysoký stupeň vzdělání.“

S touto Peršankou mluvil například o Schumannovi nebo Schopenhauerovi a v Hennetmairově deníku máme možnost se seznámit s dámou, která jí byla předlohou.

To, co by nám v deníkovém textu, který jinak tvoří dokonale uzavřený celek, mohlo chybět, naznačuje vypravěč v Ano. Je to „to, co jsem po celou dobu své známosti a přátelství s Moritzem skrýval, ba nakonec postupně s matematickým puntičkářstvím zatajoval a neúprosně proti sobě samému před ním ukrýval, abych mu neposkytl sebemenší vhled do své existence...“. Tak mluví vypravěč o „člověku, který mu byl v té době pravděpodobně nejbližším ze všech“, o „zachránci života“, jehož dům pro něho byl vyhledávaným azylem. Vypravěč trpící nedostatkem kontaktů dokonce, jak říká, vděčí Moritzovi „za svou existenci ... a to není přehnané a má to tu být řečeno“.

Hennetmair se staral o to, aby Bernhard neztrácel půdu pod nohama. Jeho pragmatické způsoby ovšem nedocházely u ostatních Bernhardových přátel uznání. Ve hře byla přirozeně i žárlivost. Tak 27. července Hennetmair píše: „V podstatě jsem rád, že se v těchhle kruzích vůbec nepohybuju, protože by z toho určitě nevzešlo nic dobrého a Thomas by u mě přišel o své útočiště...“ Kromě toho, že byl „v podstatě“ rád, že je z určitých kruhů vyloučen, se Hennetmair poznámkou o nebezpečí ztráty útočiště trefil do černého. Osmého srpna mu Bernhard řekl: „Jsi jediný člověk, s kterým můžu normálně mluvit.“ Mluvit s Bernhardem o literárních záležitostech byla ovšem obecně choulostivá věc. Tak po otázce, jestli se mu už psaní daří, Bernhard makléře odbyl slovy: „O tom se nebudu bavit!“ Hennetmair si svou „chybu“ prý

okamžitě uvědomil a rychle odvedl hovor jinam. Dodává: „Takovou přímou otázkou bych mohl o svůj pramen navždycky přijít.“ Bylo třeba opatrnosti. Ostatně sám přírodovědec z povídky Ano makléřovi v rozhodující chvíli přiznává obratnost: „Moritzovi se obratným vedením hovoru často zdařilo odvrátit mě od sebe samého, to znamená odvést mě od mé bezvýchodnosti jinam...“

Hennetmair uvádí, že byl schopen zaznamenat jen pouhou třetinu z rozhovorů, které s Thomasem vedl, že už ani nestačil číst noviny a poslouchat zprávy, aby vůbec něco málo zapsal. Rozmluvy byly tak obsažné, že si ani všechno zapamatovat nemohl, a navíc mu scházel čas. Svým obchodům se věnoval převážně o víkendech, aby mohl přes týden něco s Bernhardem podniknout. Koncem roku 1972 byl na pokraji sil a pokračovat v zápisech už pro něho nebylo myslitelné.

Jak se nakonec ukázalo, musel Bernhard někdy od poloviny roku o Hennetmairově utajovaném záměru vědět a dokonce ho v něm podporoval. Sám Hennetmair píše, že v té době s ním téměř denně probíral celou svou poštu. Z dlouhodobého pohledu tím ovšem jejich přátelství nevyhnutně směřovalo ke konci. Hennetmairův dům ve Weinbergu byl jakožto Bernhardovo útočiště vystaven nebezpečí zraedy a je třeba říct, že to byl Bernhard, kdo se jí nakonec dopustil a na základě nepravdivých obvinění sám s tímto přátelstvím skoncoval. Hennetmair to po letech shrnul slovy: „Stejně jako nemohou Mozartovy dopisy Běsle uškodit jeho hudbě, nemohou Bernhardovy ohavnosti a ničemnosti uškodit jeho celosvětově uznávanému dílu.“

Radovan Charvát

MEZINÁRODNÍ FESTIVAL
DEBUTŮ
A STUDENTSKÝCH FILMŮ

10TH
**FRESH
FILM
FEST**

WWW.FRESHFILMFEST.NET

28. 8. — 1. 9. 2013

MEDIA EUROPE LOVES CINEMA

MINISTERSTVO KULTURY

PRAHA PRAHA PRAHA PRAHA

Státní fond České republiky pro podporu a rozvoj české kinematografie

Allianz

Česká televize

PRÁVO Novinky.cz

RADIO 1

MÁŠ UM?

Vysoká škola
uměleckoprůmyslová v Praze
vypisuje výběrové řízení
na výstavní projekty realizované
v Galerii UM v roce 2014

Podrobnější info
a přihláška:
www.vsup.cz/Galerie
VŠUP/ Výběrové řízení
na rok 2014

Termín
odevzdání
přihlášek:
10. září
2013

JIŘÍ DAVID
KŘÍK PAVIÁNŮ | BABOON SHRIEK

25. 5. – 8. 9. 2013

Galerie hlavního města Prahy
Colloredo-Mansfeldský palác
Karlova 189/2
110 00 Praha 1

Otevřeno denně kromě pondělí 10–18 hodin

City Gallery Prague
Colloredo-Mansfeld Palace
Karlova 189/2
110 00 Prague 1

Open daily except Mondays 10 a.m. – 6 p.m.

4. patro
4th floor

ghmp PRAHA PRAHA PRAHA PRAHA KANT ZAHORIAN&CO GALLERY

Národní divadlo

opera

UVÁDÍME
V DIVADLE
KOLOWRAT

Aleš Březina

TOUFAR

Světová premiéra: 18. 9. 2013

Dokumentární komorní opera

Dirigent: Jiří Štrunc | Režie: Petr Zelenka | Scéna: Nikola Tempír | Kostýmy: Vladimíra Fominová

Uvádíme v koprodukci s festivalem Divadelná Nitra

Dvanáctkrát ne

Indický environmentalismus chudých

Co se stane, když obyvatelům džungle slíbíte ekonomický rozvoj, příliv zahraničních investic a pracovních míst – a dáte jim možnost demokraticky se vyjádřit v referendu? Nabídka nemusí být přijata. Ve východoindickém státě Uríša se dvanáct kmenových vesnic jednotně postavilo proti těžbě bauxitu na svém území.

JIŘÍ KREJČÍK

Kóndhové, australoidní kmen obývající lesy jihozápadní Uríši, jsou jedním z mnoha různorodých etnik indického vnitrozemí, pro něž se používá souhrnné označení Ádivásiové. Tito původní obyvatelé indického subkontinentu dnes tvoří přes osm procent indické populace, jejich společenský vliv a význam je však mizivý. Indoárijskou bráhmanskou ortodoxií nebyli nikdy přijati (stojí dokonce i mimo kastovní systém), pro britské kolonizátory nebyli dostatečně ekonomicky zajímaví a na jejich marginalizaci nic nezměnilo ani vyhlášení nezávislé Indie v roce 1947.

Naše chrámy jsou z lesů

Nově vzniklý indický stát vsadil na cestu hospodářské soběstačnosti prostřednictvím rychlé industrializace a modernizace, k čemuž ovšem potřeboval přírodní zdroje a suroviny z řídce osídlených oblastí. Tamní obyvatelé – převážně stěhovaví zemědělci, lovci a sběrači – byli považováni za ekonomicky i kulturně zaostalé a na jejich názor se nikdo neptal. Indické přírodní národy tak při centrálně plánovaném vyvlastňování přišly o tradiční životní prostor a nic na tom

nezměnila ani liberalizace ekonomiky v devadesátých letech, která k výše zmíněným problémům ještě přidala divoký kapitalismus a s ním související nárůst korupce.

Zlom nastal teprve v okamžiku, kdy se společnost Vedanta Resources rozhodla povrchově těžit bauxit, tedy surovinu používanou pro výrobu hliníku, na kopci jménem Nijamgiri. Zalesněný hřeben, jehož jméno bychom mohli do češtiny přeložit jako Hora zákona, je však podle pověstí sídlem místního božstva. „Vaše chrámy jsou z cihel a malty, naše jsou z kopců, lesů a potoků. Pokud je rozkopete, zemřeme s našimi bohy,“ ozvali se Kóndhové a právě tento argument se stal v celém sporu klíčovým. Za kmenové obyvatele se totiž opakovaně postavil indický nejvyšší soud s odvoláním na jejich kulturní práva zaručená ústavou. Podle ní patří k náboženské svobodě také právo vykonávat veškeré rituály a uctívat veškerá božstva spojená s danou vírou, což u přírodních národů může znamenat takřka libovolný topografický celek.

Aktivismus rolníků, lovců a sběračů

Indie je země, kde se náboženství a ekologie často prolínají. Odpor kóndhských kmenů má řadu předchůdců – za všechny jmenujme aspoň hnutí Čipkó, které se v sedmdesátých letech proslavilo bráněním stromů v himálajském podhůří vlastními těly, nebo hnutí za záchranu řeky Narmady, protestující v devadesátých letech proti stavbě přehrady. Pro všechna tato indická ekologická hnutí je společná kritika nejen devastace životního prostředí, ale i celé myšlenky pokroku z tradičních filosofických a náboženských pozic.

To je diametrální rozdíl proti ekologickému aktivismu západního typu. Ten se sice také probouzí v sedmdesátých letech 20. století, avšak ve společnosti, která je již zcela

postindustriální. Jeho typický představitel už není na přírodě existenčně závislý a jeho snaha o záchranu přírodního bohatství je motivována spíše touhou, aby měl co obdivovat ve svém volném čase. Naproti tomu chudí indiští rolníci či dokonce lovci a sběrači nebrání krásy přírody, ale svůj tradiční zdroj obživy. Tento environmentalismus chudých má však oproti onomu postindustriálnímu značnou nevýhodu. Jelikož nepotřebuje nic měnit, nedá se na něm ani nic vydělat, a tím pádem se také hůře shánějí skutečně vlivní spojenci. Také proto se výše zmíněným hnutím vždy podařilo dosáhnout pouze vyššího odškodného či oddálení již schváleného projektu, nikoli však jeho zásadního přehodnocení či úplného zastavení.

Spustí referendum lavinu?

Demokratický experiment v Nijamgiri však tento stav mění. Jakmile dostali Kóndhové možnost vyjádřit se v lidovém hlasování, všech dvanáct obcí se vyslovilo proti těžbě. Jejich rozhodnutí má i další následky: indické ministerstvo pro záležitosti kmenů nyní vyslechne a vyhodnotí požadavky ostatních vesnic v blízkosti zamýšlených bauxitových dolů, kterých by měla být ještě zhruba stovka. U tak vysokého počtu už mohou těžaři i jejich komplicové z řad státních úředníků jen velmi těžko ovlivnit všechny hlasující, aby si své rozhodnutí rozmysleli. Referendum v Nijamgiri se tak může stát důležitým precedentem a povzbudit další ekologická i lidskoprávní hnutí na indickém subkontinentu.

Co se týče důlní lobby, ta už se teď nemá kam odvolávat. Tucet pokusných vesnic byl totiž vybrán po konzultaci s ní poté, co kutání bauxitu v Nijamgiri před třemi lety zastavilo indické ministerstvo životního prostředí. V dlouhodobějším časovém horizontu to však

pro Vedantu zas tolik neznamená. Její spektoři už mají vyhlédnuta další ložiska v sousedních okresech a společnost jako největší zahraniční investor celkem logicky očekává, že jí vláda státu Uríša dovolí těžit někde jinde. Nadšení z vítězné bitvy také poněkud tlumí skutečnost, že ačkoli byla Vedanta založena v roce 1976 v Bombaji, dnes má sídlo v Londýně, a čelila tedy tlaku nejen indické, ale i britské veřejnosti. Těžko říct, jak by celá záležitost dopadla, kdyby proti kóndhským kmenům stála indická firma podporovaná státem.

Než byli Ádivásiové v indické demokracii vyslyšeni, uplynulo šestašedesát let. Za tu dobu ztratili velkou část svých historických území ve jménu pokroku, jehož výdobytky nikdy nevyužili, a zcela vyhráno nemají ani dnes. Konečné slovo ohledně další těžby v oblasti Nijamgiri totiž bude mít znovu ministerstvo životního prostředí, jehož verdikt se dozvíme až někdy v polovině října. Přinejmenším do té doby tedy můžeme doufat, že demokracie, jakkoli jde o zřízení pomalé a neohrabané, občas přece jen funguje ve prospěch obyčejných lidí.

Autor je indolog.

par avion

Z RUSKÝCH MÉDIÍ VYBRAL ONDŘEJ SOUKUP

РУССКИЙ РЕПОРТЕР

Počátkem srpna přišla ze Pskova smutná zpráva. Pravoslavný kněz Pavel Adelgeim byl zavražděn psychicky nemocným mužem, kterému se snažil pomoci. Zařadil se tak mezi desítky duchovních, kteří byli v posledních desetiletích zabiti, oloupeni nebo se stali obětí žhářského útoku. Jenže otec Pavel se ostatním případům vymyká. Liberálové ho objevili minulý rok, když tento pětasedmdesátiletý kněz otevřeně vystoupil na obranu Pussy Riot. Detaily jeho mimořádného života přiblížil časopis **Russkij reportér**. „Sovětská moc zlikvidovala skoro celou jeho rodinu. Děd z otcovy strany byl popraven v roce 1938, otec o čtyři roky později. Děd z matčiny strany, plukovník carské armády, zahynul během občanské války, matka byla zatčena v roce 1946. Sám skončil v domově pro děti nepřátel lidu, o dva roky později si ho matka mohla vzít do vyhnanství v Kazachstánu. Tam se poprvé setkal s lidmi, kteří kvůli své víře strávili dlouhá léta v lágrech. Otec Pavel říkal, že se pro duchovní dráhu rozhodl ve třinácti letech.“ Pokračování jeho osudů je dost neuvěřitelné. Mladý Pavel utekl z vyhnanství a dostal se do Kyjeva do místní Kyjevskopečerské lávry. Tam ho schovával jeden z přestárých mnichů až do jeho plnoletosti, kdy se mu podařilo vstoupit

do semináře. Odtud byl ale vyhozen, když protestoval proti povinnému subotniku během jednoho z pravoslavných svátků. Nicméně ani to mu nezabránilo, aby v Uzbekistánu byl vysvěcen na kněze, a co více, nedaleko Buchary postavil pravoslavný chrám – v době, kdy režim kostely boural. Skončilo to zatčením a odsouzením za „pomluvu sovětského zřízení“. Z lágru se vrátil jako invalida. Během povstání proti bachařům přišel o pravou nohu. Po rozpadu Sovětského svazu opět dostal svou farnost, vybudoval dům pro invalidní děti, ale také se se ocitl v ostrém konfliktu se svými nadřízenými. „**Nic se nedá vytvářet, aniž by církevní lež byla přiznána a očištěna pokáním. To je důvod mé kritiky církve,**“ psal **otec Pavel na svém blogu, který si založil v pokročilém věku. Smrti se nebál, i když si ji nejspíše představoval jinak. „Jenže to je profesionální riziko pravoslavného duchovního,**“ uzavírá časopis Russkij reportér.

ВЛАСТЬ

Ruská společnost objevila novinku – dobrovolnická hnutí. V posledních letech se objevila celá řada skupin občanů, kteří za vlastní peníze pomáhají svým bližním. Může jít o studenty, kteří jednou týdně chodí do domova důchodců předčítat slepým, nebo spolky, které shánějí peníze, za které nakupují jednorázové pleny pro dětské domovy. Dobrovolníci také výrazně pomáhali při ničivé povodni v kavkazském Krymsku. V posledním případě vezli postiženým vodu, léky, potraviny a současně místním úřadům znemožnili tvrdit, že pomoc se dostala všem potřebným nebo že úřady včas varovaly před blížící se povodňovou vlnou. Ani ne půl roku po katastrofě v Krymsku ruští poslanci začali připravovat

nový zákon o dobrovolnících, který nevládní organizace dost vyděsil. Detaily zjišťovala korespondentka časopisu **Vlast** Olga Allenovová. „V zákoně je z pohledu dobrovolnických organizací spousta nesmyslů. Třeba požadavky k dobrovolníkům pracujícím v oblasti živelní katastrofy. Člověk musí být nejdříve vycvičen ministerstvem pro mimořádné události, pak se zaregistruje a čeká, až ho orgány vyzvou, aby se na místo katastrofy vydal. Při dnešní úrovni kompetence některých úředníků to bude zhruba do půl roku.“ Jiné organizace zase protestovaly proti tomu, aby dobrovolníci pracující ve zdravotnických a sociálních institucích museli mít plnou zdravotní prohlídku. „Pro lidi, kteří chodí jednou týdně babičkám číst knížku do Domu veteránů, je to nesmysl. Nikdo kvůli tomu nestráví tři dny na poliklinice. Nejsme všichni stejní, což zákonodárci odmítají pochopit,“ cituje Allenovová jednoho z dobrovolníků. **Úporná snaha poslanců a senátorů prosadit zákon o dobrovolnících bez ohledu na mínění těch, kterých se to týká, vyvolává až konspirativní teorie. Podle jedné z nich se moc snaží kontrolovat všechny aktivní občany, kteří se nesmířují s nespravedlností a něco proti ní dělají.** „Vím o této teorii a částečně s ní i souhlasím. Ale v případě této iniciativy si myslím, že jde o snahu určitých úředníků vytvořit novou strukturu, která bude registrovat a kontrolovat dobrovolníky, na což přirozeně dostane peníze ze státního rozpočtu,“ říká Jelena Alšanskaja, předsedkyně organizace Dobrovolníci pro pomoc sirotkům.

ДЕНЬГИ

V souvislosti s blížícími se volbami v Moskvě úřady vsadily na populární téma boje

proti migraci. Jak to vypadá v realitě, zjišťoval časopis **Děňgi**. „Podle červencového průzkumu agentury VCIOM vidí 65 procent Rusů v migrantech hlavní příčinu růstu zločinnosti a 56 procent občanů důvod zvýšení konkurence na trhu práce. Podle podobného výzkumu Levada Center považuje 53 procent Moskanů příliv gastarbeiterů za největší problém metropole.“ Není tedy divu, že televizní zprávy připomínají záběry z fronty. **Hemží se to zátahy na tržištích, úředníci slibují, že po vzoru prvního sběrného tábora pro nelegální migranty vybudují dalších 83 podobných zařízení a tentokrát tam bude i tekoucí voda a snad i elektrína. Město Kronštadt slavnostně oznamuje, že se podařilo najmout patnáct etnických Rusů, kteří jsou místo Tádžiků ochotni zametat ulice.** Jenže při bližším pohledu se ukazuje, že jde především o dobře zavedený byznys, v němž neposlední roli hraje migrační služba, která obchodníkům s levnou pracovní silou pomáhá jejich „klienty“ legalizovat. Jedním z problémů, se kterým se migranti musí vypořádávat, je potřeba trvalého bydliště, byť formální. A pro mnoho majitelů moskevských bytů je to hezký přivýdělek. Reportér časopisu se vydával za majitele bytu a zajímal se, jak to funguje. „V určitý moment budete muset mít kontakt s migrační službou. Nic moc vám nemohou udělat, ale budou zdržovat. Často se však lze dohodnout, že oni sami vám budou dodávat migranty, a pak vám žádná kontrola nehrozí. V jiné bezpečnostní složce, kam jsem se obrátil už jako novinář, mi pod podmínkou anonymity sdělili, že víc než pět lidí už registrovat nejde. Dříve šlo zaregistrovat klidně dvě stě lidí, ale to už je pryč. Podívejte se na televizi, co se teď děje.“

Cherchez le byznys

Vznik a bujení evropského demokratického deficitu

Jakým způsobem se o našem životě rozhoduje v Evropské radě a Evropské komisi? Co se děje za zdmi bruselské budovy Justus Lipsius a kdo jsou skuteční vládcí Evropy? Nejen o tom přináší fascinující zprávu kniha *Circus politics*, která je výsledkem dvouleté investigativní a analytické práce dvou francouzských novinářů.

JAN BĚLÍČEK

Trochu překvapivě se jedna z úvodních pasáží knihy *Circus politics* (2012) věnuje španělskému hnutí Rozhořčených. Publikace dvou francouzských nezávislých novinářů Christophe Deloire a Christophea Duboise tím svou nesmlouvavou analýzu politických mechanismů Evropské unie zasazuje do širšího sociálního kontextu. Co je hlavním tématem této knihy, psané na pomezí investigativní žurnalistiky a eseje? A jak se vztahuje k revolučním vzepětím typu Occupy Wall Street nebo právě hnutí Indignados? *Circus politics* a revoluční vlnu z roku 2011 pojí především ústřední motto hnutí Occupy: jedno procento populace ovládá zbylých devětaadesát. Deloire s Duboisem skládají jeden doklad za druhým, aby tuto tezi prokázali v kontextu současné evropské politiky. Vývody, které byly často považovány za pouhé konspirační teorie, tak získávají oporu v poměrně důkladném souboru validního materiálu, jež nelze jen tak přejít mlčením.

Na druhé straně i samotná kniha se oněm nepodloženým konspiračním teoriím, proti nimž se vymezuje, leckdy blíží. Především pasáže týkající se každoroční, pro veřejnost uzavřené konference Bildeberg a zamlčované klientelistické vazby mezi nejvýznamnějšími evropskými a americkými politiky, finančníky a intelektuály zní velmi fantaskně. Možná je to ovšem jen další z důsledků rozporu mezi tím, jakým způsobem je reálná politika prováděna, a tím, co je širší veřejnosti předkládáno – jakožto simulakrum výkonu moci.

Lidská práva jako brzda vývoje

Asi nejznepokojivější jsou pasáže ilustrující nepravdivost tvrzení, která dodnes můžeme slyšet od českých pravicových politiků. Konec dějin proklamovaný Francisem Fukuyamou krátce po rozpadu východního bloku v sobě zahrnoval také přesvědčení, že již nemá smysl hledat alternativy, protože jsme dospěli do konečné fáze, v níž koncept demokracie nalezl svého ekonomického blížence v globálním kapitalismu. Mnozí šli ještě dále a tvrdili, že demokracie a kapitalismus jednou jsou. První vážnější trhliny dostala tato vize v době, kdy svět sledoval rozvoj kapitalismu v komunistické Čínské lidové republice. Tento fakt zasel první pochybnosti do představy, že demokracie a kapitalismus jsou nerozlučná dvojčata, na jejichž ramech bude lidstvo přeneseno do hájemství věčného míru, prosperity a nikdy nekončícího růstu. Když se z Číny stala třetí nejsilnější ekonomika světa a začala výrazně dohánět euroamerické mocnosti, počala se evropskou politickou krajinou šířit nejistota. Ovšem místo toho, aby evropské elity přehodnotily původní model sociálního státu a demokratické politiky, se soustředily na otázku konkurenceschopnosti v globálním boji. A v něm se demokracie náhle stala překážkou. Ohledy na lidská práva a výdobytky staletí trvajících společenských konfliktů, které formovaly vznik evropského modelu sociálního státu a demokratické politiky, se nyní staly brzdou ekonomickému vývoji. Žijeme tak ve světě, v němž se „demokracie již nedefinuje rozhodováním pomocí hlasování, ale respektováním pravidel. Avšak národy nejsou o pravidlech, která se jim postupně vnucují, informovány. Nač potom volit, když volíme lidi, jejichž funkce bude spočívat v aplikování pravidel, která byla přijata jednou provždy?“

Důsledky takové politiky můžeme vidět všude kolem nás. Ostatně samotné hnutí Indignados uvedla v pohyb především nespokojenost s politikou socialistického předsedy vlády Josého Zapatera, za jehož úspěchem stála především touha voličů po moderní levicové straně, která se bude snažit regulovat bezbřehost trhu a bude svým občanům

Byt přítomen zasedání Rady Evropské unie v budově Justus Lipsius není jednoduché. Foto consilium.europa.eu

garantovat sociální jistoty. Příčinou rozsáhlých protestů pak byla především frustrace z toho, že proklamovaný program nebyl naplňován a předseda vlády byl příliš slabý na to, aby vzdoroval tlaku ekonomických a politických elit.

Obludarium národní politiky

Proč se kniha jmenuje právě *Circus politics*? Hned v úvodu se můžeme dočíst, co tento termín označuje. Oním „cirkusem“ je především zaměření veřejnosti a dominantní části médií na politické dění na národní úrovni. Deloire s Duboisem dokládají, že vliv národních politických reprezentací je ve skutečnosti mnohem menší než vliv orgánů Evropské unie. Například obludarium francouzské politiky podle nich pouze odvádí pozornost od mnohem důležitějších a zásadnějších rozhodnutí, která se odehrávají na půdě Evropského parlamentu, Rady Evropy či Evropské centrální banky. „Oklamání kouzelníky a jejich triky vidíme moc tam, kde jde pouze o její simulaci.“ Kdo by se však domníval, že francouzští novináři jsou v tomto zajedno s Václavem Klausem, je na falešné stopě. Deloire a Dubois jsou totiž bytostnými eurofederalisty – ovšem přesvědčenými o tom, že evropskou politiku je potřeba učinit transparentnější a otevřenější demokratickému rozhodování. Velkou část svých výtek adresují především médiím, pro něž je pravidelné referování o evropských záležitostech „splněním otravného domácího úkolu“.

Kritičnost autorů tedy zároveň odhaluje jejich proevropská východiska, za nimiž je patrné habermasovské přesvědčení o potřebě dialogu a komunikativního jednání, které jsou esenciální součástí zdravého demokratického vývoje. V naprostém rozporu s potřebou dialogu a modelováním společnosti je pak statut nadnárodních institucí typu Evropské banky, které nepodléhají žádnému dohledu a plují tak nad realitou coby tolik vzývaný objektivní arbitr. Jejich samotná existence je jakýmsi zhmotněním dnešního volání po čisté odbornosti, která nebude podléhat politickým tlakům. V důsledku toho se zapomíná na to, že právě sféra politiky je prostorem, v němž se z perspektivy celku společnosti modelují a přetvářejí čisté utilitární požadavky zájmových skupin. V důsledku pak sledujeme paradoxní situaci, v níž nad regulací finančního trhu bdí centrální banka řízená ekonomy a bankéři. Velmi výstižně autoři tento paradox formulují, když říkají, že také válka je příliš závažnou věcí, než

abychom ji přenechali pouze vojákům. Ostatně, jak si vysvětlit to, že k diskusi o záchraně francouzsko-belgické banky Dexia tehdejší francouzská ministryně financí a dnešní šéfka Mezinárodního měnového fondu Christine Lagardová přizvala Michela Pébereaue, tedy ředitele banky BNP Paribas, která byla hlavním konkurentem Dexie? Provázanost ekonomických kruhů a politiky ukazuje na zásadní politický deficit, díky němuž dochází k výrazné ekonomizaci všech složek společenského života.

Evropa v pozici stařenky

Zcela symptomatický je fakt, že občané, po nichž se vyžaduje hojná účast ve volbách do Evropského parlamentu, jsou o smyslu těchto voleb informováni tak špatně, že si ani nedokážou představit, kdo bude předsedou, pokud vyhraje ten který politický směr. Těžko najít lepší doklad deficitu v systému, který má být demokratický.

Přestože se eurofederalistická perspektiva mnohým nezamlouvá, své opodstatnění má. Zřeknout se myšlenky federální Evropy by totiž znamenalo výrazně usnadnit situaci ostatním světovým velmocím. Rozdrobená a nejednotná Evropa by zcela jistě netvořila protiváhu americkému neoliberalismu ani čínskému kapitalismu se socialistickou tváří. Pochybnosti o představě jednotné Evropské unie však kniha snáší více než dost, a tak se logicky vkrádá myšlenka, jestli má taková úvaha vůbec nějaké opodstatnění. Ve světle evropských reakcí na Snowdenovu aféru a odposlouchávání předních evropských politiků americkým úřadem NSA se totiž spíše zdá, že Evropa zcela instinktivně zaujala pozici jakési ochablé stařenky, která jen nerada překračuje práh svého útulku. Přesto je takový defetismus přinejmenším neadekvátní – co do počtu obyvatel jsou státy Evropské unie na třetím místě hned za Čínou a Indií a ukazatel HDP přisuzuje Evropské unii dokonce první místo na světě. Díky své tradici by tak právě Evropská unie měla být mocností, která by mohla zvrátit kapitalistický světový systém – slovy sociologa Immanuela Wallersteina – v projekt socialistický. *Circus politics* ovšem zřetelně ukazuje, na jakých překážkách tato utopická vize ztroskotává.

Christophe Deloire, Christophe Dubois: *Circus politics. Nástup oligarchie se zrychluje s krizí dluhu*. Přeložil Martin Hybler. Rubato, Praha 2013, 320 stran.

festival
**JAHO DOVÝ
JAM
2013**

Festival

Jahodový jam 2013

v září zaplní okolí Modřanského biografu kreativní recyklací i uměleckými zážitky!

8. ročník multižánrového festivalu Jahodový jam se bude konat **14. září 2013 od 13 hodin** v Modřanském biografu. Filmy, divadlo, výstava, trocha poezie, muzika, designový jarmark, dílničky a kreativní koutek nejen pro děti! Je toho spousta, na co se těšit! A vše se bude dít pod hávem letošního inspirativního tématu: **RECYKLACE!**

Program

Divadlo:

- * METAMORPHÓSIS FAMFULÁRE – punková pantomima divadla Wariot Ideal (<http://www.wariotideal.cz/performances/MetamorfosisCZ.htm>)
- * KONA A MOTORA – oblibací pohádka pro děti (<https://www.facebook.com/DivadloKonaaMotora>)
- * NEOMLUVENÉ DIVADLO – improvizované představení na vaše téma! (www.neomluvenedivadlo.cz)

Hudba:

- * PEPA NOS – písničkářská legenda a správný chlapík (<http://www.pepanos.cz/>)
- * DIRTY PICNIC – osmdesátkovej nářez z Brna (<http://bandzone.cz/dirtypicnic>)
- * Afterparty – DJ Jahoda feat. MC Krabičák!

Výstava:

- * LENKA ŠIMEČKOVÁ (art) – neuvěřitelně talentovaná fanynka sci-fi a hororů (<http://lenkasimeckova.blogspot.cz/>)
- * ANDREA VALIENTE (texty) – normální ženská, co občas něco napíše, aby se zbavila příválu hysterie

Projekce studentských a amatérských filmů
A hlavně světová **PREMIÉRA** nového filmu z produkce Skandál Jahoda: ONDŘEJOVSKÝ MASAKR 7 – Žaludky plný mozků

Berlusconizace po česku

Impérium podnikatele Andreje Babiše se rozrůstá a spolu s ním i jeho ambice. Původně chemický a potravinářský magnát se nedávno stal nejsilnějším hráčem českého mediálního prostoru a se stejnou razancí se chystá vstoupit do politiky. Co to může znamenat?

JAKUB MACEK

Andrej Babiš patří k nejsilnějším domácím podnikatelům, koupil mediální skupinu MAFRA a rozjel předvolební kampaň. Tato tři jednoduchá konstatování sama o sobě znamenají dost, aby si zasloužila pozornost analytiků, komentátorů i společenských vědců zabývajících se veřejným prostorem. O to závažnější je jejich propojení a situace, která tím vzniká. Babiš je, zdá se, na nejlepší cestě k tomu, aby držel nemalou moc zároveň ve třech sférách, které je, jak říká třeba Jürgen Habermas, v křehké hře demokracie lepší držet od sebe.

Debata, nebo propagace?

Odkaz na německého teoretika Habermase jistě může vyznít jako výraz romantické normativní naivity. Jenže k demokracii jistá normativní naivita nutně patří – třeba přesvědčení, že některé hranice není dobré překračovat, že některá nepsaná pravidla je dobré dodržovat a že některé hodnoty je dobré ctít. Rezignovat na tuto naivitu znamená otevřít politickou sféru cynickému pragmatismu, opírajícímu se o pravidlo silnějšího psa,

který jediný má nárok na koitus. V ohrožené a nedůvěrou rozechvělé demokracii se pak nejsilnějšími a nejhlasitějšími psy mohou snadno stát právě ti, kteří některé hranice překračují, jistá pravidla nedodržují a určité hodnoty nectí.

Podle zmíněného teoretika demokracii nejlépe svědčí, když veřejná sféra není pod přímou kontrolou sféry politické nebo ekonomické. Veřejnou sférou Habermas myslí tu část veřejného prostoru, v níž se lidé snaží pokud možno racionálně debatovat o tom, co je dobré a co ne, přičemž v moderní společnosti jsou jedním z klíčových prostředků veřejné debaty masová média. Zásadním problémem kontrolované veřejné sféry podle Habermase je, že v ní se prostě nedebatuje – a už vůbec ne racionálně. Pouze se propaguje, debata zůstává v lepším případě předstíraná. Politika se tak z veřejné hry mění v souperení dobře disponovaných elit.

To je důvod, proč se „podnikání v médiích“ ve vyspělých demokraciích obvykle chápe jako poměrně citlivý a specifický byznys a mediální magnáti to s politickými ambicemi mají těžké. Kritici ztrpčují život i ekonomickým aktérům, kteří aktiva získaná na poli farmacie, výrobou kočíčoho krmiva nebo obchodem s hnojivy investují do nákupu mediálních domů. Jedni i druzí bývají podezříváni, že své vlastnictví televizních stanic a novinových titulů budou užívat k takové manipulaci s veřejností, která svědčí jejich politickým nebo obchodním zájmům.

Nezdravá situace

Vraťme se k Babišovi. Zatímco ještě před rokem ve veřejném prostoru působil jako roztomilý popleta, který rozmarně utrácí za prodělečné mediální projekty a v souladu se sezonním módním trendem zakládá politické hnutí, nyní se ukazuje jako pragmatik. Koupil Mafru a pro své politické hnutí najal profesionální komunikační agenturu.

Tyto dva racionální kroky v předvečer předčasných voleb dovolují spekulaci, že tu za pár měsíců budeme mít muže, který drží ve svých rukou současně moc politickou, ekonomickou i mediální. Což je kombinace, která pro oslabenou, k silným řešením náchylnou demokracii může být velmi snadno maligní.

Nejde o to Babišovi hned podsouvat nějaké diktátorské ambice – nezdravost situace, kterou vytváří, totiž leží mimo jeho úmysly, ať už jsou jakékoli. Cesta ke kriticky koncentrované moci může být pochopitelně rámována těmi nejlepšími záměry. Babiš třeba opravdu má ten neupřímnější zájem o stav země. Nicméně ani sebelépe uchopená moc není neškodná. Jak opakovaně vidíme, moc dokáže být a povětšinou i je devastující, natož je-li držena bez korekcí a adekvátně silných protihlasů.

Doufát, že se nám zde – v krizi elit a nedostatku osobností – zrodí český Bloomberg, je jistě možné. Důležitější ale je pohlídat si, abychom si tu nenechali vyrůst lokálního Berlusconiho.

Autor působí na Katedře mediálních studií a žurnalistiky FSS MU.

Dělnictvo a racionalizace

O dělnické třídě se u nás po listopadu 1989 příliš nepsalo. To ve své knize Život na příděl, věnované historii dělnické třídy v českých zemích během první světové války, konstatuje i historik Rudolf Kučera. Jeho práce rehabilituje výzkum na tomto poli a navíc do něj vnáší impulsy z oblasti kulturních dějin, dějin každodennosti a genderových studií.

JAN GRUBER

Rudolf Kučera ve své knize *Život na příděl. Válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914–1918* představuje proměny dělnické třídy v konfrontaci s válečným kontextem. Sleduje při tom čtveřici problémových okruhů: politiku jídla, politiku práce, politiku genderu a politiku protestu. Hledá změny v dělnické kultuře, dělnické sebeidentifikaci a požadavcích, které pod tlakem všudypřítomného imperativu racionalizace válečného průmyslu i života samotného stvořily na počátku 20. století diametrálně odlišného kolektivního aktéra – mnohem silnější a vlivnější dělnickou třídu.

Vědomí skrze konzumaci

Kučerovo sledování válečné politiky jídla vychází z přesvědčení, že samotné postavení dělníků v určitém místě ekonomického procesu ještě nevytváří dělnickou třídu jako kolektivního aktéra bojujícího za své zájmy. Třídního vědomí dělník nenabývá průchodem brány fabriky. Naopak se utváří v každodenní praxi, například ve veřejné spotřebě. V průběhu války se skrze konzumaci potravin počíná vytvářet nová sociální hierarchie. Pod vlivem nových vědeckých poznatků o světě a člověku se rozvíjí pojetí, které chápe lidské tělo pouze jako sofistikovaný motor, vyžadující jistý základní přísun „paliva“. Dělník je tak moderní vědou zbaven těla. Pro jeho provoz je mu státem poskytováno vědecky rozpoznávané množství kalorií. Předválečná dělnická třída se rozpadá. Kvalifikovaná dělnická práce se stává synonymem bída. Vznikají však nové sociální skupiny integrující se ve veřejných jídelnách, frontách na potraviny či závodních kantýnách.

Podobně destruktivní efekt jako politika jídla měla na dělnickou třídu také politika práce. I do této sféry zasahoval moderní vědecký diskurs chápající tělo jako stroj, jehož činnost lze maximálně racionalizovat: „Masivní racionalizace rakouského válečného průmyslu měla za následek zbavení

většiny dělníků osobní autonomie.“ Z dříve aspoň formálně svobodných aktérů se stávají objekty racionalizačních praktik. Tyto objekty jsou navíc za každý drobný prohřešek tvrdě potrestány. Dělnictvo je rázem konfrontováno s vpádem fyzického násilí, které dosud takřka neznalo. Ale právě zkušenost se zneuznáním a ponížením, které měly společný původ v diskursu racionalizace, postupně začaly nabourávat představy dělníků o společenském uspořádání i o práci jako takové. Dělníci tím spíše kritizovali příjmovou nerovnost a jiné nespravedlnosti a jejich hněv se otáčel proti státu jako celku. Sínila kritika liberálního řádu a institutu soukromého vlastnictví. V budoucnosti se nyní hledala naděje na nový spravedlivý společenský řád, kterého by bylo skutečně možné v dohledné době dosáhnout. Právě představy o lepším světě pomohly na sklonku války rekonstituovat novou dělnickou třídu.

Kursy vaření a krize maskulinity

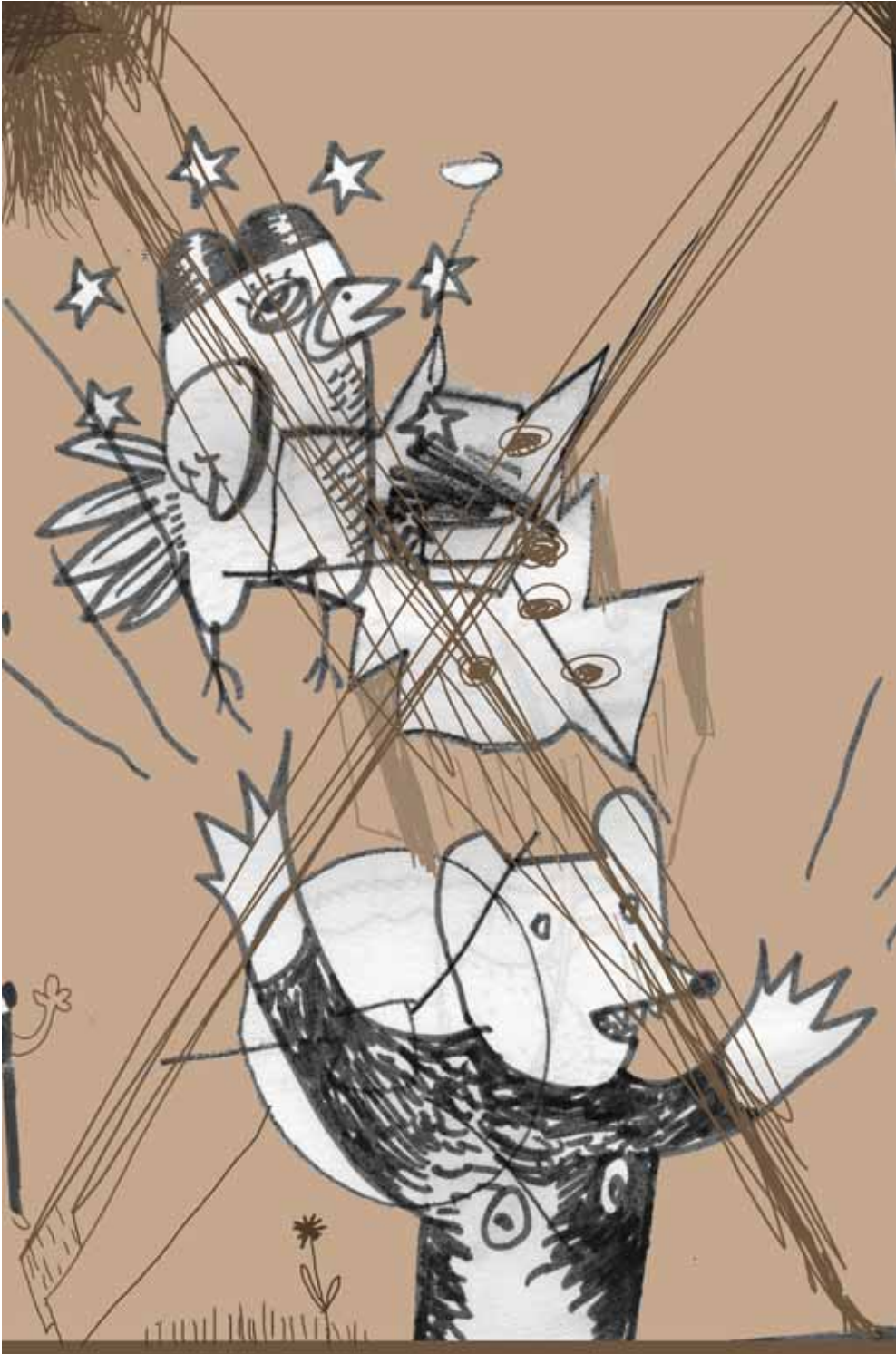
Také v oblasti genderu musela dělnická třída během války bojovat o svou existenci. Ač se „konstrukce maskulinity a feminity v dělnickém prostředí neodehrávaly primárně v rámci pozitivistické vědy, byly tímto diskursem ovlivňovány“. Také genderové kategorie se totiž formovaly v těsném sousedství konzumace potravin a pracovního výkonu. S racionalizací stravování navíc vzrůstala možnost veřejného vystupování žen. Prostřednictvím kursů vaření a kuchařek byly moderní vědecké poznatky transportovány do dělnického prostředí a ženy se staly výhradními nositelkami tohoto vědění. Mužským dělníkům byla zároveň odebrána svoboda v oblasti konzumace. Další rány utrpěla maskulinita kvůli válečným odvodům – všichni muži v zázemí byli implicitně považováni za neschopné a méněcenné a hodnota jimi vykonávané práce byla devalvována: „Na frontě pateticky umírali silní a pohlední muži, zatímco slabí a postižení zůstávali doma.“ Dělníci byli konfrontováni s otázkou, jak v rámci panujícího diskursu zůstat „skutečnými muži“. Navíc kvůli nedostatku pracovních sil do dříve mužských profesí pronikaly ženy – objevovaly se ve fabrikách i armádě. Práce tak ztrácela svůj potenciál sloužit jako základ mužské sebeidentifikace. Dělnická třída přicházela o svou androcentrickou identitu, avšak díky zapojení žen se stala po válce silnějším aktérem s novými požadavky (například právě na naprosté politické zrovnoprávnění žen).

Racionalizace hospodářství a preventivní policejní zásahy zajišťovaly rakouské monarchii dlouhodobý klid, prakticky zde nepropukaly větší pouliční protesty. Zlom nastal v roce 1917, kdy došlo k „hladovým bouřím“ a stávkám. Jejich charakter a následné postihy rakouská správa často odvozovala od genderové a sociální skladby protestujících. Ač byl protestující dav smíšený a raboval, co jen mohl, muži byli chápáni jako racionální aktéři a následně předávání justici, zatímco ženy byly pouze „poučeny a vyzvány k práci“, neboť nebyly považovány za politicky plnoprávné občany. Rakouské úřady nebyly s to pochopit rabující dělníky prchající z prodejen s ukořistěnou jedinou bačkorou. Vysvětlení „iracionálního“ rabování nabízejí podle Kučery práce Edwarda P. Thompsona, které pracují s tezí o „morální ekonomii“. Thompson říká, že při rabování nejde jen o zabavení nedostatkového jídla, ale především o odsouzení nadměrného profitu. Rabování je obranou dělnictva proti mechanismům volného trhu. Ničení či присvojování si potřebných i nepotřebných věcí bylo přímou negací liberálního řádu. Útoky na městská centra byly útoky na moc samotnou. Nová dělnická třída odmítala předválečný řád jako celek.

Rudolf Kučera napsal knihu, jakých se v českém prostoru mnoho nevidí. Vybral si dosud opomíjené téma a nastolené otázky pojednal s teoretickou fundovaností, aniž by text ztratil přístupnost. Škoda, že podobných titulů nevychází více.

Autor studuje historii.

Rudolf Kučera: Život na příděl. Válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914–1918. Nakladatelství Lidových novin, Praha 2013, 215 stran.

Kresba Jiří Franta

Bojujte za svou elitu

Ve švýcarském Davosu se každoročně schází Světové ekonomické fórum, které za účasti předních podnikatelů, politiků a intelektuálů hledá řešení ožehavých světových otázek. Tento rok tématem kupodivu nebyla krize kapitalismu, nýbrž eroze elit. Ty jediné nás prý mohou zachránit. Přesto je zřejmé, že nás spíše přivedly do krize.

BŘETISLAV HORYNA

Domníval jsem se, že naším problémem je rozpad demokracie, na něj navázaný klam o možnosti politického rozhodování a zároveň nekontrolovatelný a záměrně nekontrolovaný pohyb především finančního kapitálu. Také jsem si myslel, že militarizovaná akumulace kapitálu může přerůst v globální vojenský konflikt, protože jejím stropem je až praxe jaderného holocaustu. Vážný globální problém jsem spatřoval v těžkém postižení životního a přírodního prostředí – ostatně pohled na vychrtlého ledního medvěda na troskách ledové kry se mě dotýká víc než podívaná na Víta Bárta v želívkách. Pod medvědem ledovec roztaje a zvíře se utopí, korupčník dostane amnestii od člověka, který tvrdí, že tání ledovců je tah

levice proti volnému trhu. Jako globální problém se mi jevil stav celé naší civilizace, před jejímž pohledem ročně umírají desítky milionů dětí hladem. Součet toho všeho mi dával jediný výsledek: tento systém, který nazýváme kapitalismem, historicky selhal a může se dále udržet pouze za pomoci stupňovaného násilí. Nechceme-li skončit jako ten medvěd, pod nímž se rozplyne jeho životní opora, musíme nutně začít se systémovými kroky, i kdyby nás měly dovést k revolučnímu zvratu – pokud by rozvinul demokracii jako způsob vládnutí a odstranil současnou praxi politické vlády, již ovšem demokratičnost a ohled na lidskou důstojnost zcela chybějí.

Eroze elit a eroze hodnot

Mýlil jsem se. Podle davoského shromáždění světovládců je vážným globálním problémem eroze elit. Před jejich selháváním v různých částech světa varuje zpráva *Global Risks 2013*, poskytnutá Radou pro globální záležitosti účastníkům jednání Světového ekonomického fóra, které se konalo v Davosu od 23. do 27. ledna letošního roku. Podle ní je tedy hlavním problémem destabilizace jednotlivých režimů a to, že po hospodářské krizi slábne schopnost elit efektivně spravovat veřejné záležitosti. Na mapě globálních rizik, kterou jmenovaná zpráva vykresluje, se selhávání globální vlády objevilo ve čtyřačtyřiceti vazbách na další problémy, zatímco krize plynoucí z nedostatku potravin jen v třiatřiceti souvislostech. Přitom globální

mocenská, vojenská, hospodářská a politická elita představuje jen jedno procento obyvatelstva, shodou okolností té vrstvy, v jejíchž rukou se kupí přes devadesát procent globálního majetku.

Tato elita nyní eroduje, protože slábne její schopnost efektivně spravovat veřejné záležitosti. Co to znamená? Efektivní správa veřejných záležitostí zřejmě představuje schopnost udržovat akumulaci kapitálu na tak vysoké úrovni, aby přinášela trvale vysoký zisk. Také to znamená udržovat obyvatelstvo, které je existenčně vázáno na pronájem své pracovní síly, v domnění, že je dobře a bude už jen líp, když ne hned, tak tedy později. Pokud ale elity ztrácejí důvěryhodnost, může se to odrazit ve snížené schopnosti řešit závažné problémy, ať již jde o přerozdělování bohatství, nezaměstnanost nebo zhoršování životního prostředí, praví se ve zmiňované zprávě. Jestli dobře rozumím, pak dokud byly elity důvěryhodné, zvládaly také důvěryhodně přerozdělovat bohatství, nezaměstnaní jim vkládali do rukou svůj osud a lední medvědi mohli lovit na zamrzlém moři.

Zpráva také zmiňuje „nedostatek ekonomických vyhlídek“, i když neříká, co se tím myslí, pokud se tím vůbec něco myslí. Pojem nezaměstnanosti označuje různé věci. Můžeme například odlišovat nezaměstnanost jako důsledek ztráty zaměstnání, nezaměstnanost jako stav, kdy jedinec nikdy práci neměl a ani ji nezíská, nezaměstnanost jako chytráčení se sociální podporou a dále nemožnost

vyžít s příliš malou mzdou nebo vytváření pracovních míst za téměř otrockých podmínek. Co je „nedostatek“ a co „dostatek“ ekonomických vyhlídek? Koho se týká? Lidi před koncem aktivního pracovního života, propuštěných proto, že nestačí „týmovému duchu“, anebo milionů mladých, kteří vědí, že tento systém pro ně mít práci nikdy nebude? Stačí se podívat, kdo bojoval za poněkud nedomyšleného „arabského jara“ v Libyi nebo v Egyptě. Byli to nedospělí, jejichž budoucnost je samopal v ruce. Jistě, eroze elit má možná svůj díl viny na tom, že tyto odepsané děti jsou špatně hodnotově orientovány. Řečeno slovy zmiňované zprávy, oproti minulosti většině společností chybí morální kompas ve formě náboženství nebo ideologie s jasně definovaným žebříčkem hodnot. Jistěže jde o hodnoty, o nic jiného ani jít nemůže a žádný rozumný člověk to zpochybňovat nebude – ale co s tím má společného nějaké náboženství nebo vůdcovská ideologie?

Protože se skutečně jedná o hodnoty, nezbyvá než je hledat a najít ložiska jejich zhnisání. Asi se nespletu, když začnu hledat směrem k samotným elitám, kterým by se hodila nějaká ta lepkavá náboženská a ideologická želatina, v níž by se našlo pro každého něco a všichni by podporovali hodnoty vzájemné pospolitosti. Problém eroze elit je ovšem problémem eroze hodnot, které elity samy neuznávají, ale vyžadují jejich dodržování po druhých. A právě elity přivádějí k životu hodnoty, které jsou nebezpečné pro globální soužití.

Wilhelm Lehmbruck
(1881–1919)

11. 9. — 10. 11. 2013

Retrospektiva
Sochy, malby, kresby, lepty, litografie a fotografie z Lehmbruckova muzea v Duisburgu a z pozůstatosti

Retrospective
Sculptures, paintings, drawings, lithographs and photographs from the Lehmbruck Museum in Duisburg and from the artist's estate

Dům umění města Brna / The Brno House of Arts
Malinovského nám. 2, 602 00 Brno, CZ

klíčová slova

papelote

clínny

Čas: 10–12 hod (6–11 let) | 14–16 hod (12–18 let)
Místo: papelote, Vojtěšská 9, Praha 1 | Cena: 90 Kč
Pořádají Ilustrátoři a papelote
Podpořeno Magistrátem hl. m. Prahy
www.ilustratori.net, www.papelote.cz

22. září → Michaela Kukovičová
Koláž? Ne. Koláž! (imaginativní koláž)

13. října → Petr Korunka
Kreslený hrdina (komiks)

3. listopadu → Jiří Franta
Kde končí kresba? (umělecká akce)

24. listopadu → Kateřina a Filip Šachovi
fotografovaná ilustrace

Rezervace nutná na ilustratori@email.cz

09 – 10 / 2013
MOTUS > ALFRED
VE DVORE

09 | 21
ZAŽÍT MĚSTO JINAK 2013: LETNÁ
Motus o.s., Bio Oko & Auto*Mat

09 | 27
THE STRANGER GETS A GIFT SERVICE:
VERNISÁŽ PROJEKTU
C. Maldonado, B. Lacktorin, K. Fojtiková
& J. Sedrán

10 | 01 02 03
THE STRANGER GETS A GIFT SERVICE
C. Maldonado, B. Lacktorin, V. Bujeiro,
K. Fojtiková & J. Sedrán

10 | 05
LE POIDS DU VIDE
Compagnie des Pieds Perchés

10 | 21 22
V PASTI TĚLA
Jakub Folvarčný, Týna Průchová
& David Hlaváč

10 | 26
ŘEKNI NĚCO
Boca Loca Lab

10 | 29 30
KOUPELNÍ PART II: KRÁSA
Ryba řvoucí o.s.

WWW.ALFREDDVEDVORE.CZ

Rodí se na střepech demokracie nový absolutismus?

Svět bez hranic a bez alternativy

Světová elita varuje v Davosu před vlastní erózí. Text celé zprávy má jednoduchý kontext a očividnou intenci: nepodřývejte své elity, nevšímejte si jejich skandálů, nerozmazávejte v médiích korupci, klientelismus, lobbismus, nemluvte o neviditelných tazích v investiční politice, nesahejte na zájmově řízené toky kapitálu a nevšímejte si moci oligarchie, která stojí mimo dosah všech zákonů a nazývá se demokracií (kalouskovský prototyp důvěrně známe). A hlavně nepátřejte, zda pod vedením těchto elit nesešla naše civilizace z cesty a není již jen prostou deviací kulturního vývoje. Protože jinak se elity rozpadnou a povede se vám ještě hůř, protože nebude, kdo by vymyslel a v život uvedl protikrizová opatření, kterým elita rozumí nejlépe, poněvadž koneckonců krizi sama vyvolala. V davoské zprávě se tak znovu, tentokrát již na střepech idejí a praxe demokracie, rodí absolutistický systém vůdcovství: nevyhánějte své vůdce, nebudete vás mít kdo vést.

Až dotud možná všechno vyznívalo jako cynismus. Domnívám se ale, že je to jinak. Ti lidé, kteří takovou zprávu zpracovávají a pak pro ni hlasují nebo ji podepisují, tomu skutečně věří. Myslí si, že potřebují pouze nebyt obtěžováni světovou veřejností, aby jemnými a promyšlenými tahy uvedli zase svět do pořádku. Když do nich bude stále někdo rýpat svými alternativami, kritikami a požadavky, nebudou mít čas a klid svět bránit a on se rozbi-je. Nejhorší na tom je, že možná mají pravdu. Nežijeme si špatně, protože jsme si rádi nechali vnuknout utopii kapitalistického zespolečenštění práv, povinností, rovných příležitostí, šancí na majetky. Svým souhlasem s touto ideologií a podporou, kterou jí poskytujeme svou aktivní nečinností, souhlasíme také s vrcholně jednostranným „falešným“ vědomím, jehož důsledky jsou pro nás, příslušníky okcidentální kultury, negativní zatím snad jen skryté, avšak pro obyvatele těch zemí, kultur a tříd, které to všechno financují, jsou tyto následky již nepominutelné.

Davoská setkání neměla nikdy za úkol dospět k řešení propastných nesrovnatelností v uspořádání světa. Ani to letošní, které probíhá stejně jako dvě předcházející pod tlakem problémů s akumulací kapitálu, kterým říkáme hospodářská krize, nehledá nic konkrétního. Aktéři se navzájem ujišťují, že svět bez hranic je dokonalým světem bezchybného působení globálního trhu. Rozhodně si nepřipouštějí pochybnost o tom, že idea světa, v němž se volně přelévá globální kapitál, je zároveň ideou světa bez jakýchkoli hranic – hodnotových, morálních a především rozumově stanovitelných, pokud jde o exploataci přírodních zdrojů a polarizaci globální pospolitosti. Davos byl místem, kde se sebeuspokojivě poklepávalo na rameno a všechna politická racionalita, která se zde pod alpským hvězdným nebem nakupila, se soustředila na to, aby prokázala, že všechny jiné formy jednání jsou neefektivní, nerozumné, protismyslné a dokonce obrácené proti lidem. Davos nebyl místem účinného jednání o rozvoji, ale sebestoptrzením již rozvinuté neoliberální kapitálové racionality, jež vyznívá vždy stejně: alternativa neexistuje.

Maska reformní rétoriky

Podivuhodný je dlouhý dech tohoto liberálního, později liberálně-demokratického a následně neoliberalního, a tím pádem opět liberálního konceptu státu, vlády, hospodářské moci, politiky a lidských práv. Heslem zprvu naděného hnutí Occupy bylo „My jsme 99 procent“. To se nezměnilo, nezměnil se ani princip státní moci udržující těchto devětaadvadesát procent v mezích, které jim vytyčila hospodářská a sociální politika, nezměnily se ani libertariánsky rozštěpené, a proto většinou nefunkční a jen násilím pohromadě udržované ústavy,

které jsou skládkou liberálního pojmu svobody a politicko-ekonomických zásad. Změnilo se jediné – hnutí Occupy se stává milou vzpomínkou. Něco je špatně v základech, v nejhlubším fundamentu kapitalismu. Occupy stálo a padalo s varováním, že roste astronomickou rychlostí bohatství úzké skupiny lidí, jejichž bohatnutí navíc urychluje současná systémová krize, zatímco zaniká střední třída, šíří se takzvaná nová chudoba i ve vrstvách, které ji nikdy nepoznaly, a přibývá lidí odkázaných na milost sociální podpory bez šance na vyvážnutí ze své situace.

Toto je popis stavu, který zná každý, počítá s ním, a ať chce nebo ne, přizpůsobuje se

uzavřou. Erodující elity nenahlížejí, že by měl být takový výzkum nutný, nemají důvod poukazovat na systémové kongruence modelů deklarované demokracie, z nichž vyplývá sociální, politické a hospodářské napětí a kulturní úpadek. Světové ekonomické fórum se dostává do situace, v níž se nemá o co opřít, bere na sebe rizika *ad hoc* projektovaných transformací, a protože jeho účastníci vědí o jejich bezúčelnosti, sahají po morální GPS. Netransparentnost rizik, skrývaných za autoritativní hesla transformace, reformy a obratu, překrývá naléhavou otázku, kam směřuje vynakládaná politická síla. Stálá přechodovost, která jí vládne, nevysvětluje, kam cílí její pohyb.

reprezentuje, uzná nadvládu kapitálových struktur a nakonec všechno skryje za výzvu k obraně proti eskalaci politické a společenské nestability. Chce pro lidi dobro, proto promluví o nezaměstnanosti, pro kterou nemá a vzhledem k základním principům fungování kapitálu ani nemůže mít řešení (vztah mezi prací a kapitálem vyhodnotil výrazem „hrobař“ již Hegel). Britský premiér David Cameron, který je v Davosu na zastávce své předvolební epopeje, se blýskne návrhem, že by mohla Británie opustit Evropskou unii a pomoci si sama – sice to nemyslí ani na vteřinu vážně, ale je to působivé. Británie nevstoupí do „Paktu pro zvýšení konkurenceschopnosti“ kancléřky

Davos nebyl místem účinného jednání o rozvoji, ale sebestoptrzením již rozvinuté neoliberální kapitálové racionality, jež vyznívá vždy stejně: alternativa neexistuje. Foto chan4chan.com

mu – nejčastěji tím, že se snaží sám splynout s kapitalismem, stát se kapitalistickým vlastníkem sebe sama a uplatnit svou tržní cenu. Řečeno jinak, kdo dosáhne na to, aby se stal svým soukromým kapitalismem, stává se profitujícím člověkem s tou mírou blahobytu, s jakou umí být kapitalismem. Není nutné dodávat, že hodnoty, normy a moralita jdou stranou a vyklízejí pole globální neonormalizaci. A právě ta stojí na základech, které umějí formovat lidi tak, aby byli problémem sami sobě a nedělali problém vládnoucím elitám. Proto není davoské zjištění jenom cynismem miliardářů, ale vážným varováním před tím, jaké kroky podniknou elity, jež se cítí ohroženy, proti těm, kteří údajně způsobují jejich erozi. V tematizaci eroze elit je skryta hrozba plynoucí z obavy z rozmělnění moci a ze snahy ji znovu obnovit v ještě silnější podobě.

Pod touto hrozbou se rozvíjí atraktivní rétorika. Jejím ústředním termínem je reforma. Soudný člověk, a takovým by politik měl být, musí se vší pravděpodobností dospět ke zjištění, že aspoň poslední dvě desetiletí se kapitalismus stále reformuje, přemísťuje slova a transformuje pořadí odstavců ve zprávách o stavu lidí, jako by politickou prací mělo být kladení větných důrazů. Není třeba velkého bádání, aby bylo zřejmé, že nic samo nepůjde. Reformy znamenají přechod odněkud někam, který má vyvolat určité změny. Tyto přechody a je doprovázející změny nejsou z rozhodující části vůbec prozkoumány. Dějí se transformace, aniž by někdo byl schopen podat důkladně zpracovanou teorii, jak, proč a s jakým očekávatelným výsledkem se zase

Už sama otázka, co vůbec může představovat reforma, zůstává bez vysvětlení a nepodávají nám je ani v Davosu shromáždění politikové, protože jsou pouhými vyslanci lidí skutečně vládnoucích kapitálem a informacemi.

Není čas odpočinku

Německá kancléřka Angela Merkelová pronesla se vši vážností tezi, že budoucnost spočívá v konkurenceschopnosti. Navrhla dokonce „Pakt pro zvýšení konkurenceschopnosti“. Je to od ní osobně projev odvahy, protože na sebe bere riziko, že příští volby nebude moci oslavovat. Pakty se zpravidla uzavírají proti někomu, a tudíž se nabízí otázka, kdo omezuje nebo úplně odstraňuje konkurenci natolik, že narušuje ekonomické procesy a je nutné uzavřít proti němu pakt. Sociální stát to být nemůže, protože již neexistuje. Rozhazovační lidé jen těžko, protože ekonomické škrtky na ně přenesly další, dodatečnou zátěž sanace hroučícího se systému finančního kapitálu, takže zlikvidovaly poptávku na nezbytné minimum. Zůstává jediná odpověď: konkurenci omezují a likvidují ti, kterým brání ve zvyšování zisků, ti, kteří již dávno vyřadili ze hry iluze otevřeného svobodného trhu, ti, kteří si rozdělili svět na sféry globálního působení a účinně spolu kooperují na úrovni takových ekonomických čísel, že by jim příčinnivá fiskální politika České republiky nestála ani za ohlednutí.

To jsou ony elity, které se brání erozi. Merkelová je vrcholná politička Evropské unie, musí v Davosu vystoupit a musí něco říct, a tak řekne výzvu, v níž přiznává bezmoc politiky, kterou

Merkelové, protože žádný takový nevznikne, ale bude v zájmu globálních, a proto také britských elit dál jednat o inovaci, reformách, kooperaci, vzájemné pomoci a především o nové vůdčí ideji, kterou svět okcidentální kultury nutně potřebuje.

Co jsou s ohledem na tyto souvislosti lidská práva? Co je demokracie? Co znamená lidská nouze, skutečná nouze, kdy člověk přestává být rozumovou svobodnou bytostí a je tlaky zvnějšku proměňován v dále nepoužitelný lidský zdroj? Velmi reálnou odpověď podal kdysi John Maynard Keynes: „In the long run we are all dead.“

Nesmíme si dopřát odpočinku, světová krize stále hrozí – tak zněla závěrečná výzva letošního ekonomického fóra v Davosu. Možná si až dosud někdo odpočinku dopřával, ale lidé bojující o udržení zaměstnání a často „flexibilní“ až za hranice zákoníku práce to nejsou. Lidé, kteří chudnou s tím, jak se rozevírají nůžky mezi prací a kapitálem, si při udržování rodinného rozpočtu aspoň na jisté úrovni také moc nevydechnou. A teď už si nemůže vydechnout ani naše politická reprezentace. Zdá se, že jsme zavaleni pod ruinami něčeho, co nás stísklo tak, že nám to nedovolí dýchat. Nenechme se ale klamat. Jako všechny pojmy a výrazy mají i tato slova různý význam pro různé třídy – Christine Lagardeová, generální ředitelka Mezinárodního měnového fondu, přeložila v závěrečném projevu tuto výzvu do jazyka politické elity a učinila ji tak srozumitelnou i ostatním: pro příští rok platí „do not relax principle“. A já už se bál, že hrozí eroze elit.

Autor je filosof.

Přímé akce pohádkových bytostí

Olomouc zahradnická a cyklistická

Ve městě s druhou největší památkovou rezervací v Česku a zápisem na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO bychom čekali spíše poklidný rytmus spokojeného života. Přesto se mnoho místních obyvatel rozhodlo zlepšit své okolí. Někteří z nich vlastní partyzánskou aktivitou.

PETR SVOBODA

Ačkoli doby největší slávy jsou už pryč, je Olomouc stále spjata se zahradničením – každoroční zahradnickou výstavu Flora navštíví tisíce lidí. Na tuto tradici nyní navázal současný fenomén městského zahradničení, do kterého se pustily skupinky nadšených dobrovolníků. Co se týče regulérního městského zahradničení, největší iniciativou je komunitní zahrada s názvem ZaOhrada. Ta vznikla letos na jaře a po vzoru podobných projektů v jiných městech nabízí široké veřejnosti pronájem pytlů se zeminou přímo v centru města. Jinou podobnou, byť skromnější

posprejovaná zeď a na jaře přibyla kvalitní zemina, která byla osázena okrasnými rostlinami a zeleninou. Prostor se naprosto proměnil a pro některé lidi se stal odpočinkovým místem uprostřed městské zástavby. Parcela, kde se zahrádka nachází, patří britské firmě, která je v konkursu a nejví zájem se o pozemek starat ani poté, co obdržela upozornění z magistrátu. Z toho lze usuzovat, že zahrádka s největší pravděpodobností nějakou dobu přežije.

Na konci letošního června se odehrály další dvě partyzánské akce. První z nich bylo osázení fontány zavezené zeminou. Fontána se nachází v dlouho zanedbávaném ASO parku, který doplácí na nezájem magistrátu a na nejasné vlastnické poměry mezi městem a fotbalovým klubem. Osázení iniciovala obyvatelka, která v blízkém okolí žije a která se nyní o vysazené okrasné rostliny stará.

Ve stejný den se v Tylově ulici odehrál další podobný nájezd, vedoucí zřejmě k nejdramatičtějším změnám. Samotné akci předcházelo vyasfaltování plochy zeleně s jedním stromem, jehož kmen zůstal doslova uvězněn v asfaltu. Na druhý den asfalt zmizel stejně záhadně, jako se předtím na místě objevil. Otázkou zůstává, kdo asfaltoval

Na jaře 2011 zde proto vznikla místní obdoba cyklojízdy Critical Mass, které navazují na tradici tohoto celosvětového cyklistického hnutí. Jízdy, konající se vždy poslední čtvrtky v měsíci, nemají žádného organizátora a odehrávají se na anarchistickém základě. Přestože nejsou hlášené na úřadech, probíhají již třetím rokem a pouze jedenkrát se rozhněvaná městská policie snažila cyklojízdu zastavit. Strážníci zjistili, že za akci není nikdo zodpovědný, a jízda mohla pokračovat. Skutečností ale je, že olomoucké cyklojízdy zatím nepřilákaly více než několik desítek účastníků, takže převratné změny ve prospěch cyklistiky v jejich důsledku zřejmě nenastanou.

Pro budování cyklistické infrastruktury nicméně není potřeba mobilizovat davy. Stačí skupinka několika dobře vycvičených potížistů, ochotných něco pro své úsilí riskovat. Byly to opět „pohádkové bytosti“, které šířily informaci o tom, že na podzim 2012 svépomocí vybetonovaly pět nájezdů na vysoké obrubníky na místech, kde podle nich scházely. V prohlášení nešetřily kritikou přístupu magistrátu k cyklistice, a aby toho nebylo málo, u výše zmíněné partyzánské zahrádky ve Ztracené ulici letos v létě přibyl stojan na kola domácí výroby. V létě pak pohádkové bytosti rozeslaly

napětí

Další protesty proti těžbě břidlicového plynu frakováním se uskutečnily v Balcombe ve Velké Británii. Průzkumné práce provádí firma Cuadrilla. Nedávno premiér David Cameron prohlásil, že se celá Británie „musí postavit za frakování“, protože díky břidlicovému plynu klesnou účty za energii, vznikne mnoho pracovních míst a bude zvýšena energetická nezávislost země. Protestující naopak argumentují tím, že těžba bude znečišťovat ovzduší a vodní zdroje. Přitom sto tisíc vrtů by mělo pokrýt jen deset procent současné britské spotřeby plynu. Podle zástupců organizace Greenpeace není ani pravděpodobné, že by těžba výrazněji zlevnila energie, protože situace Velké Británie uvnitř Evropské unie je zcela odlišná od té ve Spojených státech amerických, jejichž příkladem zastánci frakování argumentují. Během protestů bylo zatčeno 25 demonstrantů. Protestující označili policejní zásah za nepřiměřeně tvrdý. Mezitím už na internetu vznikla petice, aby jej uhradila firma Cuadrilla, a ne daňoví poplatníci.

Proti frakování se postavili také demonstranti ve švédské části regionu Sápni, kde se firma Beowulf snaží vyhloubit výzkumné vrty. Území přitom historicky patří Laponcům. Aktivisté, kteří se postavili za jejich práva, zablokovali silnice vedoucí k místu, kde se má výzkumný vrt provádět, a obsadili prostor v okruhu 150 metrů okolo vrtů tak, aby v nich firma nemohla provádět výbuchy štěpící horninu.

Ve městě Pili na Filipínách zničili aktivističtí farmáři pole o rozměru několika fotbalových hřišť, na němž byla výzkumně pěstována takzvaná zlatá rýže, což je geneticky upravená rýže, obsahující větší množství beta-karotenu s vitamínem A. Farmáři se obávají, že by mohla být, po opylení včelami, geneticky ohrožena i jejich úroda. K tomu již došlo v jiných zemích, kde se pěstují geneticky modifikované plodiny. Podle farmářů navíc není konzumace geneticky upravených potravin bezpečná.

Aktivisté v americkém Idahu vypustili ze zdejší norkové farmy, která patří Cindy Moyleové, jedné z členek představenstva Americké kožešnické organizace, do volné přírody asi 2 400 geneticky vyšlechtěných norků. Těm se prý po propuštění navzdory tomu, že celý svůj život prožili v kleci, v přírodě líbilo a hned zamířili k nedaleké řece. Aktivisté doufají, že vypuštěním geneticky vyšlechtěných zvířat naruší jejich další šlechtění a ohrozí tak budoucí chod firmy. –jgr–

Komunitní zahrada a partyzánská zahrádka. Foto Petr Svoboda

aktivitou je svépomocí vybudovaná zahrádka ve vnitrobloku jednoho z domů ve Vídeňské ulici. Několik nájemníků požádalo majitele o svolení a následně za pomoci dalších lidí vytvořilo uprostřed rozpadlé zarůstající dlažby pár malých záhonků a kompostér.

Zde sází občané Olomouce

Další příklady městského zahradničení jsou z kategorie guerilla gardeningu. Zřejmě nejznámější partyzánskou zahrádkou v Olomouci je „Nalezený park“, který se nachází v historickém jádru ve Ztracené ulici. Zahrádka zde vznikla loni v červenci, kdy ve vydlážděné proluce přibýlo několik stromků, květiny, sezení a plachta s nápisem „Zde sází občané Olomouce“. Anonymní akci provedly „pohádkové bytosti“, které v prohlášení nešetřily kritikou místních podnikatelů, úředníků, nového obchodního centra Šantovka, automobilismu, heren a „územního plánu v režii developerů“. Volaly po lepší cyklistické infrastruktuře, větším množství zeleně a beztrestnosti kreslení tykadél po vzoru Romana Smetany. Protože se jedná o velmi frekventované místo, vzbudila akce pozornost. Olomoucký deník věnoval zahrádce článek, který ovšem tuto kritiku zamlčel. Původní stromky zničili vandalové ještě během léta, ale netrvalo dlouho a na místě se objevily stromky nové, spolu s výstavou obrazů. Postupně zmizelo několik tun zbývajících dlažby, byla natřena

a kdo asfalt odstranil, ale první zásah pravděpodobně souvisel s navýšením počtu parkovacích míst a rekonstrukcí ulice, odstranění asfaltu pak s následnou facebookovou panikou. Pár dní nato se na místě odehrál happening „Guerilla gardening vs. guerilla asfaltering“. Účastníci navezli hlínu, vysadili květiny, zaseli trávník, ohraničili prostor provázky a vše zalili. Záhy se ukázalo, že bez permanentní fyzické ochrany nebudou mít vysazené květiny dlouhý život. Po pár dnech byly zničeny auty. Někteří lidé se snažili úplně zkáze zabránit stavěním cihlových zábran tak, aby řidiči na plochu nenajížděli, ale v polovině srpna byla plocha kompletně rozježděná, takže namísto zeleně zde zbyla pouze uježděná hlína.

Parkoviště místo náměstí

Osud zahrádky připomíná další charakteristické rysy města – rozrůstající se agresivní automobilismus a mnoho let zanedbávanou cyklistickou infrastrukturu. Již dnes lze téměř všechna náměstí v historickém centru označit za parkoviště, ale to nejhorší městskou dopravu možná teprve čeká, protože s novým nákupním střediskem Šantovka má přibýt dalších tisíc parkovacích míst, která přivedou do centra ještě více automobilů. Přestože je rovinatá Olomouc doslova stvořená pro jízdu na kole, cyklostezky jsou stále nedorozřešené.

další prohlášení o tom, že pomocí barvy na vodorovné dopravní značení namalovaly cyklostezku v místě, kde policie cyklisty v minulosti pokutovala. V prohlášení mimo jiné stálo: „Jediné, co magistrát pro kolaře staví, jsou asfaltové trasy někde za městem, které nepomohou městské cyklo dopravě, která má největší rezervy. Zatímco město asfaltuje za desítky milionů korun cesty pro cykloturisty, neřeší jednoduché domalování cyklopruhů na místech, kde je to prostorově možné a vhodné.“

Paradoxem je, že potřebnou cyklistickou vybavenost realizují občané svépomocí právě ve městě, které díky výhodným půjčkám a dotacím z evropských projektů vynakládá obrovské částky na „investice“. Magistrát má již nyní dluh 1,5 miliardy a pustil se do celé řady kritizovaných projektů, jakým je například financování příjezdové komunikace k soukromému nákupnímu centru. Navíc rozprodává místním podnikatelům svůj majetek, mnohdy i s nájemníky, aniž by jim poskytl předkupní právo. Nelze se ubránit pocitu, že jednou dosáhne město stavu, kdy bude bez majetku, s dluhy, bez cyklistické infrastruktury a financí nutných na obnovu zeleně. Pak by se jistě hodila výzva z prohlášení pohádkových bytostí k dalším přímým akcím: „Nezbývá než si pomoci sami. Přiložte ruku k dílu. Staňte se pohádkovou bytostí a nečekejte na zázraky od jiných.“

Autor přispívá na web greenaction.cz.

Karel Urianek
Beránek
Fra 2013, 111 s.

Beránek, soubor básní předčasně zemřelého Karla Urianka, ve čtenáři po přečtení titulu vyvolá pocit, že se setká s klidnou, meditativní lyrikou. Není tomu tak. V básníkově tvorbě zaznívá deziluze ze všední reality, způsobu života, chování davu a společnosti celkově. Je zde patrná nespokojenost s lidskou předurčeností, s banalitou všedních rozhovorů, které se proměňují v až nesnesitelně prázdné plkání. Máme před sebou jakési básně-dokumenty, vše je pečlivě zaznamenáváno. Napětí mezi básnickovým nitrem a okolním světem je často líčeno lakonicky, verši, z nichž některé nepřesahují délku jednoho slova, a surovým jazykem. Minimalismus se však u autora neprojevuje pouze na rovině verše, ale už ve způsobu vnímání světa: „chorobná závislost/ smutné parkety/ tančí waltz/ a najednou/ je všechno pryč/ je po všem“. Nejlepší obrana proti nesmiřitelné okolní realitě? Zaútočit na ni. K tomu básníkovi slouží hojně užívaná ironie, která velmi snadno přechází v sarkasmus. Existuje-li vůbec nějaké východisko z otupělosti, zmaru a z resignace, je zakotveno ve dvou příkázáních. První: vyhledat bolest. Druhé: plně se jí oddat. Abychom přijali tuto výzvu, by však básník musel najít odvahu k větší upřímnosti. Čtenář se během četby nemůže na mnoha místech ubránit hlodavé myšlence, že jde o pozérství, že je v tom kalkul. Nejpřesvědčivějšími momenty sbírky tak nakonec zůstávají názvy básní, které často slibují víc, než nakonec nabídnou, a rovněž krásná Schenckova reprodukce na obálce. Bohužel.

Warana Psavomorecká

Oldřich Kutra
... a stokrát třáští stromem
Masarykova univerzita 2012, 52 s.

Už po krátkém prolistování básnické prvotiny Oldřicha Kutry je jasné, že stroficky se velice podobá většině české básnické produkce současné doby. Ani po důkladném přečtení se nedá říct, že by kniha byla čímsi ojedinělým, neotřelým a výrazně sofistikovaným. Jde o prozodicky přesné veršování s infantilními slovními hříčkami typu: „Strach ztratil stopu/ větří vlka/ jen u příkopů mlčí mák“. Krátké strofy básní zachycují subtilní výjevy uzavřené v stísnujícím prostoru s opakujícími se záměrně banálními metaforami, výrazně vztaženými k lyrickému subjektu, což díky všednosti obrazů vytváří v čtenáři pocit jakési „osobní zповědi“, jak je na to u současného tuctového básnění zvyklý. Postupně se ve sbírce začínají objevovat křesťanské motivy. S nimi se zde zachází jako s artificiální sférou života, která je přímo konfrontována se zmiňovanou všedností, a to leckdy v triviálně úsměvných vztazích, jako například v básni V kuchyni, v níž je náboženský pojem utrpení Krista na kříži navlečen na Ježíšův obraz nade dveřmi a již zakončuje dvojverší: „Eli! Eli!/ Kolikrát už ty dveře nezavíreli!“ Debut Oldřicha Kutry tak je zabrouzdáním do známých a dávno probádaných oblastí průměrné literatury, kde nás nic nepřekvapí.

Vít Eugen Dalíba

Hugh Sebag-Montefiore
Enigma: bitva o kód
Přeložil Jan Krejčí
B4U Publishing 2012, 344 s.

Rozluštění kódu německého šifrátoru Enigma bylo podle Winstona Churchilla britskou tajnou zbraní, která vyhrála válku. „O Enigmě byla již napsána spousta knih a všechny mají jednu věc společnou. Tvrdí totiž, že právě brilantní luštitelé kódů z Bletchley Parku zpřístupnili Britům nejtajnější zprávy nacistického Německa. To, co bylo napsáno, však vytváří falešný dojem o tom, jak byl kód opravdu prolomen,“ tvrdí v úvodu autor, britský žurnalista Hugh Sebag-Montefiore. I přes nesmírné nasazení kryptologů, mezi nimiž hvězdou roli hrál matematik Alan Turing, nešlo jen o příběh výstředních géníů. Akce by se totiž nepodařila, nebýt špiónů, odbojářů a námořníků, kteří získávali, někdy i za cenu vlastního života, originální kódové knihy a manuály Enigmy. Významnou roli sehrálo také štěstí a chyby na obou válečných stranách. Na základě autorova rozsáhlého historického výzkumu s využitím nejnovějších odtajněných materiálů z britských a amerických archivů a vlastních rozhovorů s pamětníky se tak před čtenáři poprvé odkrývá komplexní příběh prolomení Enigmy, která zůstala pro spojence „otevřenou knihou téměř po celou druhou světovou válku“. Významným kladem publikace je vedle detailního vylíčení i méně známých metod dešifrování, které ocení hlavně odborník, a životních peripetií všech protagonistů příběhu také strhující popis významné role britského i amerického námořnictva při rozlomení kódu a rovněž nová fakta o špiónážních operacích týkajících se Enigmy.

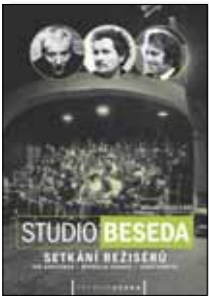
Michal Kotík

Petr Zídek
Po boku. Třiatřicet manželek našich premiérů, 1918–2012
Universum 2012, 416 s.

Historik a novinář Petr Zídek rozpracoval do knižní podoby série medailonků manželek českých a československých premiérů, která pravidelně vycházela ve víkendovém magazínu Lidových novin. Jedná se o třiatřicet portrétů žen, které – na rozdíl od jejich mužů – domácí historiografie doposud opomíjela. „Občas nezbyvá, než si knihu, kterou byste si chtěli přečíst, sami napsat,“ píše autor hned na prvních řádcích. Zídek si ale rozhodně neklade ambice vyplnit svým dílem „bílá místa“ v dosavadním historickém bádání. Vychází z omezeného množství zdrojů a často se mu jediným pramenem poznání stávají biografické rozhovory, pořízené přímo kvůli knize. Na deseti až patnácti stranách vylíčí životní osudy té které „druhé dámy“ – obvykle začne od rodinného zázemí, pokračuje předmanželským a rodinným životem, následnou cestou manžela do funkce premiéra a snaží se nastítnit, jak se přitom proměnil její život. Pokud mu archivní materiály či sekundární literatura chybějí nebo se mu je nepodaří dohledat, redukuje příběh na pár desítek znaků (například v kapitole o ženě Mariána Čalfy nebo Petra Nečase). Jakákoli metodologie, případně širší přesahy do sledovaného období pochopitelně chybějí. Publikace tak nepřesahuje kvalitou a hloubkou zpracování svoji časopiseckou předlohu – jedná se o nenáročné čtení, které mnoho zajímavého nepřinese. A proto je s podivem, proč se nakladatelství Universum vůbec rozhodlo k jejímu vydání.

Jan Gruber

Miloslav Klíma a kol.
Studio Beseda
Pražská scéna 2013, 248 s.

Příběh malé scény královéhradeckého Divadla Vítězného února, fungující v osmdesátých letech, byl sice krátký, ale pro české divadelnictví důležitý – stejně jako další studiové scény tehdejší doby, které představovaly téměř jediná místa, v nichž mohly pracovat silné osobnosti. Normalizace úspěšně zadusila patrně nejsilnější etapu české divadelní kultury v šedesátých letech a z velkých divadel uhnětla ideologicky loajální instituce bez zajímavých tvůrců a repertoáru. Divadelní život se naštěstí mohl ukrýt na periferii, do studiových divadel či malých scén, mezi něž patřily Činoherní studio, Ypsilon, Činoherní klub, Drak, HaDivadlo, Divadlo Na provázku či právě Studio Beseda. V něm se takřka zázrakem v letech 1980 až 1984 setkali tři režiséři: Jan Grossman, Miroslav Krobot a Josef Krofta. V tomto prostoru, jenž se od svého počátku stal centrem živé, nezávislé a okrajové kultury, byla publiku nabídnuta dramaturgie prostá všech ideologických úliteb či povinných pokrokových titulů. Kroftova inscenace Pastýřka putující k dubnu, Krobotův Romeo a Julie, Grossmanova Maryša anebo Don Juan z DVÚ byly scénickými událostmi, za nimiž se jezdilo z celé republiky. Kniha přináší spíše pestré a osobnější reflexe, rozhovory, vzpomínky. Přestože není kvalita všech textů zcela vyrovnaná, plastický obraz tehdejší situace je v knize vykreslen. Příští rok pak má vyjít vyčerpávající teatrologická publikace.

Lukáš Jiříčka

Jasmíniny slzy
Blue Jasmine
Režie Woody Allen, USA, 2013, 98 min.
Premiéra v ČR 1. 8. 2013

Woody Allen se v řadě svých filmů s různou mírou přesvědčivosti pokoušel vytvářet něco jako „amoralitu“, které převracely naruby zažitě představy o tom, že pravda vyjde najevo a zlo bude potrestáno. Scenáristicky nezvykle toporné drama Match Point bylo až didaktické ve snaze vyprávět příběh o zločinech, které se vyplácejí. Snahu vidět lidský osud jako hříčku slepé náhody lhotejně k morálním zásluhám pak Allen prohloubil v odlehčenější rovině v Poznáš muže svých snů a především v jednom ze svých nejlepších filmů poslední dekády Vicky Cristina Barcelona. Allenova novinka Jasmíniny slzy už jako by nechala potřebu otřásat vírou diváků ve spravedlivý svět za sebou. Namísto toho se sympatií uvádí postavy, které by v jeho předchozích snímcích patrně vyzněly jako jednorozměrné karikatury. Příběh zhýčkané manželky bohatého obchodníka, který spáchá sebevraždu poté, co policie odhalí jeho podvody, si za svůj středobod vybírá postavu žijící takřka dokonale povrchním životem. Ten se však náhle zhroutí a hrdinka zmateně bloudí jeho troskami. Díky bravurnímu scénáři a mnohovrstevnatému hereckému výkonu Cate Blanchetové se Jasmína prezentuje jako komediální figura uvržená do tragické situace, postava, k níž můžeme cítit stejnou měrou empatii i opovržení. Allen tentokrát nelíčí promyšlené poklesky sebevědomě amorálních jedinců, ale bezmoc a nejistotu postav, které jsou v různých významech toho slova průměrné.

Antonín Tesař

35 větví. Z fotografického archivu
Vít Soukupa
Fotograf gallery, Praha, 16. 8. – 13. 9. 2013

Před dvěma lety vystavil kurátor Viktor Čech přípravné kresby českých umělců, které původně nebyly určené k prezentaci. Vloni proběhla v Tranzitdisplay výstava, kde kurátor Tomáš Pospiszyl přímo před diváky vybíral a představoval nasbírané materiály nejasného smyslu z pozůstalosti Júlíuse Kollera. Na podobném principu je založena rovněž expozice fotografií z archivu předčasně zemřelého malíře Víta Soukupa. Ve všech třech případech se role kurátora a umělce výrazně prolínají, kurátor intervenuje do archivu umělce, způsob prezentace reflektuje sám tento formát a do jisté míry nerespektuje autorské intence. Proč čeští kurátoři raději vystaví kontext umění než umění samotné? Jsou za tím světové tendence? Lokální móda? Těžko říct, rozhodně to však svědčí o pocitu vyčerpanosti ze zaběhaných výstavních forem a touze je překračovat. Na druhé straně hrozí, že se práce s archivem, aspoň v lokálních podmínkách, stane nejen uměleckým, ale i kurátorským klišé. V případě archivu Víta Soukupa v pojetí Jiřího Ptáčka se přesto jedná o pozoruhodnou výstavu, kterou ocení i ti, kdo umění Víta Soukupa neznají. Na kusech větví jsou „napíchnuty“ novinové fotografie z raných devadesátých let. Obrazy se střídají ve výmluvném výběru – ať už se jedná o svět šoubyznyso, banální reprezentační akce představitelů státu nebo krvavé vojenské konflikty.

Jakub Singer

Josef Špaček & Miroslav Sekera
Janáček – Smetana – Prokofjev
Supraphon 2013

Česká klasická hudba má novou houslovou hvězdu: po Josefu Sukovi, Václavu Hudečkovi nebo Pavlu Šporclovi je to Josef Špaček. Zatím se o něm píše jako o „mladém a nadějném“, ale hlavně úspěšném. Loni na sebe výrazně upozornil, když se dostal do finále prestižní a nesmírně náročné hudební Soutěže královny Alžběty v Bruselu a navíc se stal koncertním mistrem České filharmonie. Supraphon nyní Špačkovi vydal sólové album, na němž je mu klavírním partnerem Miroslav Sekera (jen mimochodem: právě on jako chlapec ztvárnil roli malého Mozarta ve Formanově Amadeovi). Na svou již třetí nahrávku si sympatický a usměvavý houslista vybral výhradně slovanský repertoár – milovaného Janáčka, obligátního Smetanu a také Prokofjeva, pro jehož tvorbu má slabost. Album otevírá Janáčkova Sonáta pro housle a klavír, kterou Špaček hraje v duchu české interpretační tradice zpěvně a lyricky, byť i se znatelnými kontrasty. Následují dvě Smetanova dua pro housle a klavír Z domoviny, hudba radostná a nekomplikovaná, která je kontrastem k následujícím závažným dílům Prokofjevovým. Nejprve je to Sonáta pro sólové housle op. 115 v neoklasickém duchu a pak skoro půlhodinová Sonáta pro housle a klavír č. 1 op. 80, opravdu náročné dílo, jež však oba hráči zvládnou bez problémů. Špačkův tón je jistý a výrazný – hraje na nástroj J. B. Vuillauma z roku 1855 a nahrávka vznikla ve skvělé akustice Dvořákovy síně v Rudolfinu.

Milan Valden

A2 ZVÍŘE NIKDY

advojka.cz

eskalátor

V úterý 20. srpna přinesl deník Právo zprávu, že by se bývalý prezident a zakladatel ODS mohl vrátit do aktivní politiky. Nikoliv však do své mateřské strany, ale připojit se k Suverenitě Jany Bobošíkové. Strana by se následně měla přejmenovat na Suverenitu Václava Klause. Ačkoli Klausův blízký spolupracovník Ladislav Jakl tuto možnost v rozhovoru pro Lidové noviny vyloučil, protože „na politické scéně momentálně není subjekt, který by mu za to stál“, Bobošíková nadále v jeho comeback věří a v současné době „seskupuje klausovské síly“. Prý se přidávají i další někdejší občanští demokraté, jimž dnes v české politice chybí „autentická pravice“. Na následující den byla svolána tisková konference, kde nejznámější stávkokazka novodobé české historie představila vizi návratu Česka na cestu Václava Klause, tedy na cestu prosperity, navazující na devadesátá léta. Shrнула to slovy: „Jednoznačně říkáme, že budto do chudoby a nesvobody, anebo s Klausem. My se jednoznačně přikláníme k tomu s Klausem.“ Uvidíme, jak se český euroskeptik a samozvaný ekolog rozhodne. Nicméně už teď je možné říct, že označování první posametové dekády, kdy byla institucionalizována korupce, za období rozkvětu, prosperity a vůbec báječných let je čirá pomatenost. Bohužel tu má tradici. Vždyť i politolog Lubomír Kopeček svou monografii

o zmíněném historickém období nazval Éra nevinnosti. Klausova strana by tedy zřejmě nebyla bez šancí. Ne nadarmo se na počátku roku říkalo: „Proč vyhlásil prezident amnestii? Bude zakládat novou stranu!“

J. Gruber

Král sociálního síťování Mark Zuckerberg si všiml, že lidé třetího světa nemají přístup na internet, a okamžitě se ujal řešení tohoto palčivého problému. Projekt Internet.org má být „globálním partnerstvím“ mezi „technologickými lidry, neziskovými organizacemi, lokálními komunitami a experty, kteří dohromady pracují, aby přinesli internet dvěma třetinám světové populace, která ho zatím nemá“. Prostý byznys a snahu o rozšíření trhu v době krize by za bohubylým spojením megakorporací jako Samsung, Nokia, Ericsson, Opera, Qualcomm či MediaTek hledal jenom ukrivděný závistivec, zavilý reakcionář nebo notorický skeptik, který bere vážně poplašné zprávy o státním a firemním dohledu nad internetem i v těch nejvyspělejších zemích. Zvlášť když webové stránky internetového zúrodňování světa doplňují dojemná videa sběraček z čajových plantáží. Základní příjem bývá považován za megalomanský výstřelek zbytnělého sociálního státu, který by mohl nepříjemně zvrátit budoucnost. Pokud ale za nápadem s nejasnými globálními zdroji a dopady stojí soukromý sektor, jsme klidní – jde o přirozený a správný vývoj lidské společnosti. Vždyť, jak trefně píše jeden

ze šťastných internetových uživatelů v diskusi na stránkách projektu, pokud by ti lidé nebyli na Facebooku, jak bychom jim vůbec mohli pomoci? Zavedme tedy internet, voda či lékařská péče si už za ním cestu najdou.

M. Zajíček

Jsou momenty, kdy nezbyvá než se v němém úžasu zastavit nad cizí jasnozřivostí. Naposledy třeba nad analytickými schopnostmi mediálních expertů z Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, kteří díky mnohaleté mravenčí práci pojali podezření, že pořady typu Volejte věštky, kde se za nějakých tisíc korun nemocný v terminální fázi rakoviny dozví od otlé dámy, která má v rukou karty na Prší, že tam „vidí, vidí, vidí, že si bude kupovat nemovitost“, nejsou dadaistickou stand-up show, ale poměrně ordinérním prostředkem, jak vytáhnout ze zoufalých lidí peníze. Pravda je, že suverenitu, s níž stanovují své diagnózy, by jim mohl závidět i sám primář Sova nebo Dr. House. Co se týče karet, je nicméně škoda, že producentům těchto pořadů nelze rovnou ukázat tu červenou.

T. Sládek

Potěšit se pohledem na naháče k létu prostě patří. Leckomu ale možná uniklo, že nudismus je stále ještě organizovaný a že letos slaví třicáté výročí své legality. Vzpomínám si na nástěnku Unie naturistů Čech a Moravy v jednom nenápadném koutě Smíchovského nádraží. Obrázky vystřižené z časopisu Naturista

byly vždycky zajímavé: rozjaření naháči tančící na sněhu, prsatá dívka s velkým papírovým klíčem v rukou při otevírání letní sezony, nahatá lyžařka, plážoví volejbalisté poskakující se staženými šourky kdesi v kempu nebo naturistický ples v zástěrách a ručnicích, zřejmě proto, aby tření těl při valčíku nepřesáhlo míru. Ačkoli se může zdát, že se nudismus zrodil především z potřeby vytvářet podivné situace, vznikl prý tak, že se „na plážích Baltu lidem dostával za mokré studené plavky písek, který odíral slabiny“. U nás byla první pláž pro naháče na Šeberáku a před světem ji chránilo rákosí – odtud zřejmě dobový slogan „tam v rákosí, kde se plavky nenosí“. Podle jednoho z pamětníků se tehdy „úchylů zbavili rychle a rázně, i v novinách se propíralo, jak je házíme do kopřiv a zahazujeme jim foťáky do vody“. Zda naháče při těchto nesmlouvavých zásazích nerušilo svobodné bimbání mezi nohama, není známo. Dnes kromě pláží a saun se vstupem bez plavek existují i nudistické tábory, nahá jóga, hospoda U Naháče, seznamka, soutěž Miss Natura a dokonce spolujízda, pravděpodobně naostro. Možnost, jak se připojit, je tedy dost, ale kdy začít? Jak vyplývá ze slov jistého letitého praktika, poprvé je vždycky ožehavé: „Jó, poprvé. To je mnohdy hodně vzrušující, plné očekávání, nezapomenutelné. Také by se ale dalo říct, že poprvé může přijít moc brzy, anebo to přezraje a už je pozdě.“ Přejme českému nudismu, ať to nikdy neprezraje.

M. Cecek